

ΠΑΝΔΩΡΑ

15 ΙΟΥΝΙΟΥ, 1862.

ΤΟΜΟΣ ΙΓ΄.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 294.

Ο ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΣ

ΤΟΥ Κ. Ι. ΒΟΥΤΣΙΝΑ

ἐν ἔτει 1862.

Ἀραβ.ληθέρτος τοῦ κατὰ πᾶσαν 25 Μαρτίου ἐν τῷ Ὀθωμειῷ Παρεπιστημίῳ τελουμένου καὶ νῦν ὑπὸ τοῦ φίλου τῶν γραμμάτων Κ. Ἰω. Βουτσίνα ἀναγεωθέρτος ποιητικοῦ διαγωνισμοῦ, ἀφ' οὗ ὁ τοῦ Κ. Ῥάλλη ἀρετέθη εἰς τὸ ἔπουργεῖον τῆς δημοσίας ἐκπαιδύσεως, ἢ τελετῆ τῆς βραβεύσεως ἐγένετο τῇ 28 Μαΐου. Εἰσηγητὴς κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐξελέγη ὁ τῆς Ἀρχαιολογίας Καθηγητὴς Κος Ἀ. Ρ. Ῥαγκάβης, τέρψας, κατὰ τὸ σύνθημα τὸ πολυπληθὲς ἀκροατήριον. Ἀπερμιμήθη δὲ τὸ γέρας καθ' ὁμόφωνον τῶν ἀγωνοδικῶν κρίσιν εἰς τὸ ποίημα ΣΩΚΡΑΤΗΣ καὶ ἈΡΙΣΤΟΦΑΝΗΣ, καὶ ἀποσφραγισθέντος τοῦ ἐπισυνημμένου δελτίου, ἀνεγνώσθη τὸ ἔρομα τοῦ ποιήσαντος καὶ βραβευθέντος Κου Ἀλεξάνδρου Βυζαντίου.

Ἴδου ἡ ἔκθεσις τοῦ Εἰσηγητοῦ.

Ἦν, ὡς γνωστὸν, συνέστησε διαγωνισμὸν ὁ ἐν Ὀδησσῷ φιλογενέστατος Κ. Βουτσίνας, καὶ ἡ κατ' ἐντολήν τῆς Ἀκαδημαϊκῆς συγκλήτου τὴν ἐπ' αὐτοῦ κρίσιν ἐν τῷ πρώτῳ τοῦτω ἔτει ἀναλαβοῦσα ἐπιτροπὴ, ἀνεθέτο μοι τὴν περὶ τοῦ ἀποτελέσματος αὐτοῦ ἔκθεσιν.

Δὲν ἔτυχε πάντοτε ὁμοφώνου ἐπιδοκιμασίας ἡ ἰδέα τοῦ ποιητικοῦ διαγωνισμοῦ, ἀλλ' ὑπῆρξαν καὶ οἱ ἀμφισβητήσαντες αὐτῆς τὸ ὠφέλιμον καὶ τὸ τελειοφόρον. Πρὸς τί ἡ καλλιέργεια αὕτη προτερήματος οὐδόλως συντελοῦντος εἰς τὴν εὐημερίαν τῆς κοινωνίας, ἢ ἐμψύχωσης ματαιοσχόλου ἀγῶνος, εἰς οὐδὲν ἀφορῶντος θετικὸν καὶ βιοποριστικόν; ἄλλως τε ἀρκεῖ διαγωνισμὸς, καὶ ἀρκεῖ χρηματικὴ ἀμοιβὴ ὅπως ἀναδείξῃ ἀληθῆ ποιητὴν; Τοιαῦτα καὶ τούτοις ὅμοια πολλοὶ πολλὰκις εἶπον, οἱ μὲν κακίζοντες, οἱ δὲ καὶ εἰρωνεύομενοι. Ἀλλὰ τοῦ Κ. Βουτσίνα ἡ ὑπὸ θερμοῦ πατριωτισμοῦ ὀδηγουμένη κρίσις ἐσκόπευσεν ὑψηλότερον καὶ εὐθύτερον. Δὲν τρέφει τὴν κοινωνίαν ἢ ποίησις, οὐδὲ βίωννυσι τὰς ὑλικὰς δυνάμεις αὐτῆς; διεγείρει ὅμως τὸ πνεῦμα καὶ πτεροῖ τὸν ἐνθουσιασμόν. Ἄν ἀποσπᾷ ἀπὸ τῆς γῆς, ἐξ ἧς βλαστάνει τὸ χρήσιμον, ἀλλ' αἰωρεῖ πρὸς τὸν οὐρανόν, ὅθεν ἀποβρέει τὸ καλὸν καὶ τὸ ὑψηλόν. Ἡ ἐνασχόλησις πρὸς χρησιμοποίησιν τῆς ὕλης εἶναι ἀναγκαῖον καθήκον, ἢ δ' ἀνάτασις τῆς διανοίας εἶναι εὐγενὲς δικαίωμα τοῦ ἀνθρώπου. Ἄν ἰδροῦντες κύπτωμεν τὸ μέτωπον ἐπὶ τῆς αὐλακος ἐξ ἧς πορίζομεθα τὴν τροφήν, ἀλλ' ἀνατείνωμεν τὸ βλέμμα καὶ πρὸς τὸν ἀστερόεντα οὐρανόν, καὶ ἐκ τῆς μεγαλοπρεποῦς θεᾶς αὐτοῦ ἀντλοῦμεν παρηγορίαν. Τὰ Ὀλύμπια καὶ τὰ Παναθήνια δὲν ἔφερον οἶτον εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ τῇ

ἔφερον δόξαν. Ἄλλως τε δὲ οὐδ' οἱ τὴν ὠφέλειαν ὡς μόνην τῶν κοινωνιῶν Πολιοῦχον λατρεύοντες, δικαιούνται νὰ ἐξορίζωσιν αὐτῶν τὴν ποιήσιν. Ἡ Μοῦσα τέρπει τὴν ψυχὴν καὶ τὴν ἐξευγενίζει· ὅσῳ δ' αὕτη εὐγενεστέρη, τόσῳ προσφυστέρη εἰς κατόρθωσιν ἔργων μεγάλων καὶ δυσχερῶν. Καὶ τῶν ἐθνῶν ὁμοίως ἡ δύναμις εὐρύνεται μετὰ τῆς δικαιοσύνης.

Ἡ ποιήσιν, εἶπον προσέτι, εἶναι δῶρον θεόδοτον, εἶναι ἔμφυτος εἰς σκευὴν τινὰ ἐκλογῆς, ὡς τὸ ἄρωμα εἰς τὸ ἄνθος, ὡς ὁ τόνος εἰς τὴν κιθάραν. Τὴν ἔμπνευσιν δὲν ἐκκαίει ὁ διαγωνισμὸς καὶ τὸ ἄθλον. Τοῦτο εἶναι ἀναμφισβήτητον. Ἄλλ' εἰς τὴν ἔρημον τὸ ἄνθος μακραινεται μάτην ἐξατμιζόμενον, καὶ ἡ κιθάρα σιγᾶ ὅταν δὲν ὑπάρχη ὁ κρούσων αὐτήν. Ἐν κοινωνίᾳ ἄρτι ἐξ ἐρειπίων ἀναकुψάσῃ, ὑπὸ τὸ κράτος διατελούσῃ τῶν βιωτικῶν ἀναγκῶν, καὶ σχολῆς καὶ ἀνέσεως, ἔστω καὶ ἀγωγῆς, στερουμένη ὅπως προσέχη πολὺ εἰς τὰ καθάρᾳ προϊόντα τῆς διανοίας, ὁ διαγωνισμὸς προκαλεῖ τεχνητὴν κἄν τινα ἄμιλλαν, καὶ ἀναπληροῖ κατὰ μέρος τὸ ἀλλοχου ἐνδιαφερόμενον καὶ δικάζον κοινόν. Ἄν λοιπὸν παρ' ἄλλοις ἔθνεσι, παρ' οἷς ἡ διάνοια παντοίας εὐρίσκει πρὸς ἀνάπτυξιν περιστάσεις, οἱ τοιοῦτοι διαγωνισμοὶ ὡς λίαν ὠφελίμοι πολλαπλασιάζονται, πρέπει ν' ἀναγνωρίσωμεν ὅτι πατριωτικώτατα ἐνεπνεύσθη ὁ Κ. Βουτσινᾶς, ἐκτείνας φιλοτιμίως τὸ ἔδαρος ἐφ' οὗ τὰ σπέρματα τῆς μεγαλοφυΐας δύνανται νὰ εὐρῶσιν ἀφορμὴν πρὸς βλάστησιν, καὶ εὐρύνας τὸ στάδιον εἰς τὸ θέλουσι κατέρχεσθαι καὶ ἀποπειρᾶσθαι τῶν ἰδίων δυνάμεων οἱ ἑαυτοὺς ἀγνωσύντες καὶ κατὰ τὰ πρῶτα αὐτῶν πτερυγίσματα διστάζοντες ποιηταί.

Ἐπειδὴ δ' ὁ διαγωνισμὸς οὗτος πρῶτον ἤδη δικάζεται, ἀκόμιμον νομίζομεν νὰ δηλώσωμεν τοῖς μέλλουσι ν' ἀποδώσῃ εἰς αὐτὸν, ὅτι βραίνει ἐπὶ τῶν αὐτῶν ὄρων, καὶ διεξάγεται κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ὡς καὶ οἱ μέχρι τοῦδε· ὅτι δηλαδὴ οἱ ποιηταί, πέμποντες τὰ ἔργα αὐτῶν, οὐχὶ βραχύτερα τῶν 500 στίχων, ἀνόνημα δὲ, καὶ περιέχοντα ἰδίως ἐσφραγισμένα αὐτῶν τὰ ὀνόματα, ἀνατιθέασιν τὴν τύχην αὐτῶν εἰς δικαστὰς οἵτινες, ὑπὸ τῆς Ἀκαδημαϊκῆς συγκλήτου ἐκάστοτε ἐκλεγόμενοι, ἀγνωοῦσι τίς ὁ γράψας, καὶ ἐπομένως πάσης, καὶ ἄλλως τοῦ δικαστικοῦ αὐτῶν χαρακτήρος ἀναξίως αἰτιάσεως ἐπὶ φιλοπροσωπικᾷ ἀπηλλαγμένῳ, φέρουσι κατὰ πεποιθήσιν ψῆφον μέλαιναν ἢ λευκὴν, καὶ ἡ ψῆφος τῶν εἶναι κυρία δι' ἐκείνους οἵτινες, γινώσκοντες τοῦτο, οἰκτιροῦσιν εἰς αὐτὴν ὑπεβλήθησαν.

Ἐνδεκα εἰσὶ τὰ εἰς τὸν διαγωνισμὸν τοῦτον παρουσιασθέντα ποιήματα, ἐν διδακτικῶν, τρία δὲ δραματικά, ἓν λυρικόν, καὶ ἑξὶ διηγηματικά. Ἐκ τούτων ἐπαρκῆς φρονεῖ ἡ ἐπιτροπὴ νὰ ἐνδιατρέψῃ εἰς τὰ δοκιμώτερα μόνον, τούτων τὴν ἀνάλυσιν καὶ τὴν προσάλληλον

ἐκτιθεμένη ἐκτίμησιν. Ἐπὶ δὲ τῶν λοιπῶν, τῶν ἐντελῶς ἀπολειπομένων εἰς τὴν ποιητικὴν ταύτην σταδιοδρομίαν, καὶ πολὺ ἀπεχόντων τοῦ τέρματος, θέλει ἀρκεσθῆ εἰς γενικὰς τινὰς καὶ περιληπτικὰς θεωρίας.

Ἡ πρώτη ἦν ἀποτεινόμεν τοῖς ἀποδοκιμαζομένοις ποιηταῖς, καὶ ἦτις καὶ τισι τῶν ἐπιδοκιμαζομένων δύναται ἐνίοτε νὰ μὴ εἶναι ἐντελῶς περιττὴ, εἶναι ἡ ἀφορῶσα τὴν γλώσσαν. Ὁ ποιητὴς εἶναι τῆς γλώσσης ὁ ἀνώτατος καλλιτέχνης· ταύτης συνδυάζει τὰς χάριτας καὶ τὰς ἀρετὰς, ταύτης συλλέγων τὰ ἄνθη καὶ τοὺς ἀδάμαντας, πλέκει στεφάνους ὡς ἐπαγγέλλεται ἀμαράντους. Πρέπει ἐπομένως νὰ εἶναι μεμυημένος τὰ βαθύτατα αὐτῆς μυστήρια, καὶ ἐξωκειωμένος πρὸς πάσας αὐτῆς τὰς λεπτότητας. Ἡ γλώσσα δὲν εἶναι ἡ ποιήσιν, ἀλλ' εἶναι τὸ ὄργανον τῆς ποιήσεως. Καὶ ἡ μουσικὴ εἶναι οὐράνιον ἐξ ἔμπνεύσεως δῶρον· ἀλλ' ὁ μουσικὸς πρέπει πρὸ παντὸς νὰ γνωρίζῃ τὸ ὄργανον ἢ διαχειρίζεται. Ἡ ἐπὶ τοῦ διαγωνισμοῦ ἐπιτροπὴ ἐκήρυξεν ἄλλοτε ὅτι ἀποκρούει τὰ μὴ εἰς καθαρῶσαν γλῶσσαν γεγραμμένα ποιήματα, οὐχὶ ὡς προγράφουσα τὴν δημόδιον ποιήσιν, ἢ ὡς ἀγνωοῦσα τ' αὐτοφυῆ ἐκεῖνα τῆς ὀρεινῆς Μούσης ἀριστουργήματα, ἢ ὡς ἀποδοκιμάζουσα τὰς ἐνίοτε ἐπιτυχεστάτας αὐτῶν μιμήσεις, ὡς μὴ ἐνθυμούμενη τέλος ὅτι καὶ παρ' ἄλλοις ἔθνεσι ἐβλάστησαν πολλάκις ἐκ τῆς χυδαίας γλώσσης ἔρατεινά ἀνθύλλια, ἀλλὰ διότι, εἰς τὴν ἀκαλλιέργητον γλῶσσαν τοῦ ὄχλου παρετηρήθη ὅτι πολλοὶ κατέφευγον ἐξ ἀδυναμίας καὶ οὐχὶ ἐκ δυνάμεως, ὑπ' αὐτῆς τὸν ἄμορφον τρίβωνα πάντα τὰ βράχη τῆς ἀμαθείας τῶν θέλοντες νὰ καλύψωσι. Προσέτι δ' ἐθεωρήθη δίκαιον, εἰς τὸν τῆς διαπλάσεως ἀγῶνα ἂν ὑφίσταται σήμερον ἡ γλῶσσα, νὰ μὴ μείνῃ ἀσυντελής καὶ ἡ μεγάλη τῆς ποιήσεως δύναμις, ἀλλὰ νὰ ἐπενεργήσῃ καὶ αὐτὴ ὑψοῦσα καὶ ἐξευγενίζουσα. Καὶ ἡμεῖς μὲν δὲν ἐπιμένομεν εἰς τὴν τότε ἀπόφασιν τῆς ἐπιτροπῆς, καὶ τοὶ ἐκτιμῶντες τοὺς λόγους οἵτινες αὐτὴν ὑπηγόρευσαν· ἀλλ' οἷος δὴ ποτε κἄν ἦ ὁ τόνος εἰς τὸν ὁ ποιητὴς ἐντείνει τὴν λύραν του, εἴτε ἡ Ἰπάτη εἴτε ἡ Νήτη, εἴτε ὁ σοφώτατος τῆς γλώσσης σχηματισμὸς εἴτε ὁ δημωδέστατος, πρέπει νὰ εἶναι κατὰ τὸν τόνον ἐκεῖνον ἐντελής ἡ γλῶσσα καὶ ἄμεμπτος, τὸ ἄκρον ἄκρον τῆς καλλιπεπείας, ἢ λέξις νὰ εἶναι ἀκριβής, κυρία, ἔντονος καὶ ἀρμονικῆ, ἢ φράσις πᾶσα σείλουσα ἐκ καλλωνῶν ἀπροσδοκῆτων, πᾶσα ἐντέχνως συνηρημολογημένη, χωρὶς ἡ τέχνη νὰ διαφραίνεται. Ὁ δὲ περὶ τὴν πλοκὴν τοῦ λόγου ἀδέξιος, καὶ περὶ αὐτοὺς τοὺς κανόνας χωλαίνων, ἀξίων δὲ ὡς ποιητῆς νὰ ἐπιδειχθῆ, ἐπιχειρεῖ οὐχ' ἦττον ἄτοπα τοῦ χωλοῦ, θέλοντος νὰ διαπρέψῃ ἐν χορευταῖς, τοῦ τυφλοῦ, ὅστις ἐπαγγέλλεται τὸν ζωγράφον.

Ἐτέρη δὲ παρατήρησις, πολλοῖς τῶν ὑπεβαλλόν-

των ποιήματα λυσιτελής, εἶναι ὅτι καὶ ἡ στιχουργία ἔχει ἀναγκαίους τινὰς κανόνας, ὡς οἱ στιχουργοῦντες καλὸν εἶναι νὰ μὴν ἀγνοῶσιν, οὐ μόνον, ὡς εἰς ἓνα τῶν ἐν τῷ παρόντι διαγωνισμῷ παρουσιασθέντων συμβαίνει, εἰς βαθμὸν ὥστε νὰ μεταπίπτωσιν ἐν ἀθωότητι, καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ συμβαινόντος, ἀπὸ ἰάμβων, φέρ' εἰπεῖν, εἰς τροχαίους, ἀλλ' οὐδ' οὕτως ὥστε νὰ κατασκευάζωσι στίχους ἀρρυθμούς, νὰ πλέκωσι μέτρα ἄμετρα, καὶ νὰ ζευγνύωσιν ὁμοιοκαταληξίαις χωλὰς καὶ βεβησιμένους. Ρυθμὸς καὶ ὁμοιοκαταληξία εἰσὶ κοσμήματα, τὸ δὲ κόσμημα ἀσχημίζει ὅταν ἀκόσμως φέρηται. Καὶ ἐν γένει δ' ἡ στιχουργία εἶναι ἐπιτήδευσις, ἢ δὲ ἐπιτήδευσις εἶναι γελόια ἄνευ ἐπιτηδεύτητος. Στίχοι μέτριοι εἰσὶ χεῖρονες τοῦ χείρονος πεζοῦ λόγου. Ἄν ταῦτα λέγοντες ἐξευγερῶμεν εἰς βαθύτεραν τῆς τέχνης σπουδὴν τοὺς ἐπιδεκτικούς τελειοποιήσεως, ἢ ἂν ἀποθαβρύνωμεν τοὺς μὴ ὑπὸ τῆς φύσεως χρισθέντας ποιητὰς, νομίζομεν ὅτι καὶ αὐτοὺς καὶ τὴν φιλολογίαν ὑπηρετοῦμεν.

Ἄλλ' ἡ γλῶσσα καὶ ἡ στιχουργία εἰσὶ τὸ ἔνδυμα μόνον· καὶ ἂν τούτου πρέπη νὰ ἐπιμελώμεθα τὴν εὐπρέπειαν, πολλῶ μᾶλλον πρέπει ν' ἀφορῶμεν εἰς τὰς ἐσωτερικὰς ιδιότητας τῆς ποιήσεως, ὡς πρωτίστη εἶναι ἡ ἔμπνευσις. Αὕτη εἶναι αὐτὴ τῆς ποιήσεως ἡ ψυχὴ, ἢ ἀκτὶς ἣτις πληροῖ καὶ θερμαίνει τὴν καρδίαν τοῦ μουσολήπτου, καὶ ἀντανακλώσῃ εἰς τὴν διάνοιαν αὐτοῦ καθαρωτέρην καὶ εὐγενεστέρην τὴν πλάσιν, τῷ ἀποκαλύπτει νέων καὶ ἰδανικῶν κόσμων ἐπόψεις. Ἡ ἔμπνευσις εἶν' ἐπιφοίτησις πνεύματος οὐρανίου, οὐδὲ κατὰ βούλησιν ἀποκτᾶται, διὸ καὶ παρ' οὐδενὸς δύναται ἐπιεικῶς ν' ἀπαιτῆται· ἀλλ' ὅλος ἀφυῆς· πρέπει νὰ ὑποτεθῆ ὁ μὴ δυνάμενος νὰ συναισθανθῆ τὴν ἀπουσίαν αὐτῆς. Ὅστις πρὶν ἢ καταβῆ εἰς τὸν Μουσῶν τὸν ἀγῶνα, καταβάς εἰς τὴν ἰδίαν ἔκλυτον καρδίαν, δὲν αἰσθανθῆ τὰς χορδὰς αὐτῆς θερμῶς παλλομένας, οὐδ' ἰδῆ ὅλον κόσμον λαμπρῶν δυνείρων πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του ἀνεγειρόμενον, οὐδ' ἀκούσῃ ἀρμονίας ἀγνώστους ἀντηχοῦσας ἐντός του, ἐκεῖνος χεῖρον τὰς Μούσας, ἔων, ἂν ἐπιδοθῆ εἰς χρήσιμόν τι καὶ βιοποριστικόν, θέλει πολλῶν πραγμάτων καὶ πολλῆς ματαιοπονίας ἑαυτὸν ἀπαλλάξει.

Ἄλλ' οὐδ' ἡ ἔμπνευσις ἄνευ τοῦ τύπου ἀρκεῖ μόνον καὶ καθ' ἑαυτὴν, ὡς εἰς τὸν ζωγράφον δὲν ἀρκεῖ ὁ λαμπρότερος χρωματισμὸς ἄνευ τοῦ περιγράμματός. Καθ' ἣν σειρὰν ἰδεῶν ἐκφράζει ἡ ποιήσιν, καὶ καθ' ἣν τρόπον ἐκφράζει αὐτὰς ἐκάστοτε, διακρίεται εἰς εἶδη, ὡς οἱ τύποι καὶ νόμοι ρυθμίζουσι τὴν ἀκκρόνιστον πτῆσιν αὐτῆς, ἐπιβαλλόμενοι μὲν ὑπὸ τῆς φιλοκαλίας, διδασκόμενοι δ' ὑπὸ τῆς πείρας, ἀλλὰ πολλάκις καὶ ὑπὸ τῆς αὐτοδιδάκτου εὐφυΐας διορώμενοι. Ἡ τῶν νόμων δὲ τούτων ἀγνοία ἢ ὀλιγορία κερταίει ἐξαμβλώματα ἀνάξια τῆς φιλολογίας.

Οὕτως, ὅπως περιορισθῶμεν εἰς μόνον τὰ εἶδη ὡς δοκίμια ὑπεβλήθησαν εἰς τὸν παρόντα ἀγῶνα, ἡ διδακτικὴ ποιήσιν ἀπαιτεῖ γλῶσσαν σώφρονα μὲν, ἀλλὰ καὶ κεκοσμημένην, καὶ ὑπὸ συχνὰ ἄνθη καλύπτουσαν τὸ ξηρὸν στέλεχος τῶν ἠθικῶν παραινέσεων. Πρέπει δὲ προσέτι αἱ παραινέσεις, ὅπως μὴ ἔχωσι φορτικῶς καὶ γελοῖως, νὰ μὴ διδάσκωσιν ἄτοπα, πεζὰ καὶ πεπατημένα, ἀπηχῆτες ταπεινῶν παθῶν ἢ ἀγοραίων προλήψεων, ἀλλὰ ν' ἀποβρέωσιν ἐκ φρονός χρηστῆς, πυκνῆς καὶ βαθείας, καὶ ἐν γένει ὁ διδάσκων νὰ εἶναι σοφώτερος τῶν διδασκόμενων.

Ἡ δὲ λυρικὴ ποιήσιν, καθαρὰ ἀντανάκλασις τῆς ἀτομικῆς αἰσθήσεως καὶ δικαιοσύνης τοῦ ποιητοῦ, πρέπει νὰ κινήται θορυβωδέστερον, ὡς ἡ ἐκβεβαχγυμένη καρδία, νὰ αἶρηται ὑψηλότερον, ὡς ἡ πτερουμένη διάνοια, ἀλλὰ πάντοτε, καὶ κατὰ τὴν μᾶλλον ἀκκρόνιστόν της φορὰν, νὰ μὴ ἐκτρέπηται ποτὲ τῆς ἀληθείας, νὰ μὴ ἀποσκίρτῃ πρὸς τὰ κακόζηλα, τὰ τερατώδη καὶ τὰ ἀδύνατα, νὰ ἐξεργάζεται δ' ἑκαστον τῶν μικρογραφημάτων της ἄρτιον ἐν ἐνόητι, καὶ συνεπὲς καὶ σύμμετρον ἐν τοῖς μέρεσιν αὐτοῦ καὶ ἐν τῷ συνόλω, μηδέποτε δ' ἐν τῇ ἐξάψει της νὰ λησμονῆ, ὅτι ὁ ποιητὴς, ὡς δακτύλος τοῦ θεοῦ πυρὸς, ἐντολὴν ἔχει νὰ φωτίζῃ, οὐχὶ δὲ καὶ νὰ πυρπολῆ.

Ἐτι δ' ἀνώτεροι εἰσὶν αἱ ἀξιώσεις τῆς διηγηματικῆς ποιήσεως, ἣτις ἀπὸ τῆς ἀπλῆς καὶ ἀφελούς διηγήσεως προῆσι μέχρι τῆς ἐπικῆς μεγαλοπρεπείας. Εἰς ταύτην, πλὴν τῶν λοιπῶν ἀπαραιτήτων ἀρετῶν, ὅσα ὡς γενικὰς ὑπεδείξαμεν, πρέπει νὰ προσυπάρχῃ καὶ ἡ εὐτυχῆς εὐρεσις μύθου ἐνδιαφέροντος καὶ λογικῶς πιθανοῦ, ὅστις οὐδέποτε νὰ συστέλληται εἰς ἰσχυρὴν ἐξιστόρησιν, ἀλλὰ νὰ συντίθηται εἰς περιπετειῶν καὶ ἐπεισοδίων, ὡς ἡ ἀναγκαία ἀλληλουχία ἀπαρτίζουσα τὴν πλοκὴν, νὰ ποικίλῃ, ἀλλὰ νὰ μὴ συνταράττῃ τὴν οἰκονομίαν. Τὸ εἶδος τοῦτο, ἀπηλλαγμένον τῆς ἀνωμαλίας τῆς λυρικῆς ποιήσεως, δύναται ν' ἀρθῆ μέχρι τῶν ἀνωτάτων τοῦ ὑψηλοῦ κορυφῶν, προσέχον ὅμως μὴ ἐκλάβῃ ἀντ' αὐτοῦ τὸν ὄγκον, καὶ τὸ περυστημένον τῆς φράσεως.

Πάντων ὅμως τῶν εἰδῶν τῆς ποιήσεως τὸ τὰς πλείστας καὶ μεγίστας παριστῶν δυσχερείας ἐστὶν ἀναμφισβητήτως τὸ δραματικόν, καὶ ἐξοχον πρέπει νὰ ἔχῃ τὴν ἱκανότητα, ἢ μεγάλην τὴν ἐκ τῆς ἀγνοίας τῶν προσκομμάτων προσοῦσαν τόλμην, ὅστις ἐπιδίδεται εἰς αὐτὸ μετ' ἐλπίδος ἐπιτυχίας.

Τὸ δράμα ἐστὶ παράστασις πράξεως ἐνεργουμένης ἀπὸ κοινῶν ὑπ' ἀνθρώπων πολλῶν, καὶ ἔργον τοῦ ποιητοῦ νὰ ἐπινοήσῃ ἑκαστον ἐξ αὐτῶν ἄρτιον, συνεπῆ πρὸς ἑαυτὸν, ὁμοιολήθη, αὐτάνθρωπον, καὶ αὐτὸν ὑποδοῦμενος, νὰ ἐμφυσῆ αὐτῷ νοῦν καὶ ψυχὴν, νὰ τῷ δανείσῃ ἴδια φρονήματα, συμφέροντα, πάθη καὶ χαρακτῆρα, ἐντέχνως δὲ τὰ ποιητικὰ ταῦτα κι-

νων ελατήρια, να παραγάγη πράξιν ενδιαφέρουσαν και πρέρουσαν. Έκαστον λοιπόν των πλασμάτων του πρέπει να είναι ίδιον και αυτοτελές ἀριστούργημα, συντελούν εις καταρτισμόν του όλου καλλιτεχνήματος. Ο διάλογος, πλὴν τῶν εἰς πᾶν ποιητικὸν ἔργον ἀναγκαίων προσόντων, πρέπει να εἶναι ποιητικῶς μὲν κεχρωματισμένος, ἀλλὰ συγγρόνως και φυσικῶς πιθανός, διότι τὰ τοῦ δράματος πρόσωπα εἰσὶν ἄνθρωποι, ὁμιλοῦντες μόνον γλώσσᾳ ἐπιμελεστέραν τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ἢ ἀντανακλᾶ δὲ και ἐκάστου προσώπου τὴν ἀτομικότητα, ἀλλ' ἅμα και τὴν τοῦ ποιητοῦ εὐφυΐαν, διότι τὸ δράμα οὐδὲ πρὸς στιγμὴν πρέπει να παύη ἀρέσκον ἢ συγκινούν. Ο ποιητὴς ὑπὲρ τὸν ψυχολόγον πρέπει να γνωρίζῃ τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν, και ὑπὲρ τὸν φιλόσοφον τὴν ἀνθρωπίνην διάνοιαν, διότι αὐταὶ εἰσι κυρίως οἱ ἥρωές του, τούτων τὴν γλώσσᾳ ἐπαγγέλλεται να λαλήσῃ, ἀνάγων αὐτὴν εἰς τὸ τελειότερον. Προσέτι ἡ τῶν προσώπων πρὸς ἄλληλα ἐνέργεια, σχέσις και θέσις, ἡ τοῦ δράματος δέσις και λύσις, και ἐν γένει πᾶσα ἡ οἰκονομία, πρέπει να εἶναι βραθείας μελέτης και ἐπιδεξίων συνδιασμῶν συνέπειαι· διότι τὸ δράμα εἶναι μηχανὴ πολυτελής, καλλιτεχνος ἅμα και πολυποικίλος, στίλβουσα ὅλη ἐξ ἀδαμάντων, ἀλλ' ἔχουσα και ἀναριθμητὰ ελατήρια, ἅτινα ἀδιαλύτως συμπλεκόμενα, πρέπει να κινῶνται ὅλα ὁμοῦ και ἕκαστον ἰδίᾳ πρὸς τὴν ἐνότητά τῆς ἐνεργείας και πρὸς τὴν κορύφωσιν τοῦ ἀποτελέσματος. Γλώσσα ἄτεχνος, προσπταίονσα πρὸς τοὺς κανόνες τῆς φιλοκαλίας, και αὐτῆς τῆς γραμματικῆς, στιχουργία χωλαίνουσα, φράσις τετριμμένη ἢ κακόζηλος, διάλογος ἀφυῆς και ἀδέξιος, ἄγνοια τῶν στοιχειωδῶν κανόνων τῆς τέχνης, ἔλλειψις φαντασίας, και ἰκανότητος εἰς πλοκήν μύθου και εἰς διάπλασιν χαρακτήρων, ἰδοὺ τινες τῶν παντοίων σκοπέλων ἐξ ὧν ἐστὶ κατάσπαρτον τὸ πέλαιος τῶν ποιητικῶν σειρήνων, και εἰς οὗς προσώκειλον οὐκ ὀλίγα τῶν εἰς τὸν ἐφετεινὸν ἀγῶνα ὑποβληθέντων ποιημάτων, και ῥητῶς πάντα τὰ δράματα, χωρὶς να σώσῃ ἐν μὲν ἐξ αὐτῶν, τὸν Ἄγιον ἀγγέλου ἢ γνῶσις ἦν ὁ ποιητὴς ἔχει τῆς ἀρχαίας γλώσσας, ἕτερον δὲ, τὴν Χριστιανὴν Εὐγένειαν ἢ ἀτυχῆς ἀξίωσις τοῦ δραματούργου να παρωδήσῃ τινὰ μέρη τῆς Ἀντιγόνης τοῦ Σοφοκλέους.

Τὸ καθ' ἡμᾶς, εἰς τὴν τύχην των καταλείποντες τὰ ναυάγια ταῦτα, θέλομεν ἐνδιατρίψει ἐπὶ μικρὸν εἰς ἐκεῖνα μόνον τῶν ποιημάτων, ὅσα ὅπως δῆποτε διεξήλθον διὰ τῶν κινδυνωδεστέρων ὑφάλων, και φαίνονται ἰδιαιτέρως τινὸς προσοχῆς ἄξια.

Τὸ ἐπιστημότερον αὐτῶν κατὰ σχῆμα και ἔκτασιν εἶναι τὸ φέρον ἐπιγραφήν ὁ Σκενδέρμπεης, ἐποποιῶν ἔχουσα μῆκος ἐπταπλάσιον τοῦ ἀπαιτουμένου ὑπὸ τοῦ διαγωνισμοῦ. Ἡ γλώσσα αὐτοῦ εἶναι καθαρὰ,

ἐλληνίζουσα, και μάλιστα λίαν, ἴσως ὑπὲρ τὸ δέον, και ἐνίοτε ἄνευ ἀνάγκης ἐλληνίζουσα. Ἀνεξαρτήτως ὁμοῦς τούτου, εἶναι γλώσσα ἀκριβής, εὐφραδής, ἐπιμελετημένη, πεπαιδευμένη ἐλέγχουσα κάλαμον, και ἡσκημένην αἴσθησιν τοῦ καλοῦ. Ἡ στιχουργία, ἐκτός τινων δυσαρέστων ἐκθλίψεων και τῶν χωσμοδιῶν, εἶναι ἐν γένει ὀρθή, και σπάνιοι εἰσὶν οἱ παράτονοι στίχοι. Ἄλλ' ὁ ποιητὴς κκῶς, ὡς φρονούμεν, ἔπραξε, παραδεχθεὶς τὸν τετράμετρον ἰαμβικόν, τὸν συνήθη δεκαπεντασύλλαβον στίχον ἄνευ ὁμοιοκαταληξίας. Ἄν ἐξ ἀδυναμίας ἀπέφυγεν αὐτῆς τὴν δυσχέρειαν, τότε προφανῶς ἐλαττοῦται ἐκείνων αἴτινες ὑπέβαλον ἐκντοὺς εἰς αὐτὴν, και τὴν ὑπερνίκησαν εὐτυχῶς. Ἄν ὁμοῦς, γινώσκων να ποιητῆται χρῆσιν τῆς ὁμοιοκαταληξίας, ἀπέσεισεν αὐτὴν ἐκ προθέσεως, δὲν τὸν δικαιούμεν εἰς τὴν περίστασιν ταύτην. Οἱ δεκαπεντασύλλαβοι στίχοι, ἕνεκα τῆς ὑποχρεωτικῆς των τομῆς μετὰ τὴν δευτέραν διποδίαν, ἔχουσιν εἰς μακρὰς συνθέσεις πολλὴν τὴν μονοτονίαν, ὅταν δὲν θεραπεύῃ αὐτὴν ἡ ὁμοιοκαταληξία, ζευγῶσα αὐτοὺς ἀνά δύο ἢ πλείονας. Τοῦτο λέγοντες, δὲν λησμονούμεν ὅτι εἰς τὸν στίχον τοῦτον ἀνομοιοκαταληκτοῦντα χαίρει ἡ δημοτικὴ ἡμῶν ποιησις· ἀλλὰ τὰ ἄσματα αὐτῆς εἰσὶ βραχέα, και προσέτι οἱ στίχοι αὐτῆς εἰσὶν, οὕτως εἰπεῖν, σχεδὸν μεμονωμένοι, περιλαμβάνοντες ἕκαστος καθ' ἑαυτὸν ὅλοσχερῆ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἔννοιαν. Ἡ ὁμοιοκαταληξία εἶναι, διὰ τὸν ἔμπειρον αὐτῆς, οὐχὶ ζυγὸς πιέζων ἢ πέδη τὸ βῆμα κωλύουσα, ἀλλὰ χρυσοῦς χαλινός, ὁδηγὸν τὴν ἀκάθεκτον φαντασίαν, ἢ ἀνθηρὰ ὄχθη, συνέχουσα τὸν χεῖμαρρον τοῦ λόγου, μὴ ὑπερχειλῆς ὑπερβῆ πᾶν μέτρον φιλοκαλίας. Καὶ τῷ ὄντι οὕτω πῶς φαίνεται ἐκδικηθεῖσα και κατὰ τοῦ ἡμετέρου ποιητοῦ ἢ παραμεληθεῖσα ὁμοιοκαταληξία. Μὴ ἀναχαιτιζόμενον ὑπ' αὐτῆς, ρεῖ λάθρον και συνεχῆς τὸ κύμα τῆς στιχουργίας του, κατακλύζον τὰ πάντα πέριξ αὐτοῦ εἰς ἔκτασιν ἀτερμάτιστον και μονότονον. Ἡ στιχουργία τῶσφ ἰσχυρότερα ἀποβαίνει, ὅσφ μᾶλλον ὀγκοῦται δι' ἐπιθέτων παρελκόντων και λέξεων περιττῶν. Ὅτι ἐν πέντε στίχοις ἤθελεν ἐντόνως και καλῶς ἐκφρασθῆ, λέγεται ἐνίοτε φορτικώτερον ἐν πενήκοντα. Ἡ ἀξία τοῦ ποιήματος τούτου ἤθελε πενταπλασιασθῆ, ἂν ἡ ἔκτασις αὐτοῦ ἦτον ὑποπενταπλάσιος.

Εἶναι δ', ὡς εἶπομεν, ὁ Σκενδέρμπεης ἐποποιῶν κατὰ τὸν τύπον, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὸν τύπον. Ἰπάρχουσιν ἀντικείμενα καθ' ἑαυτὰ ὑψηλότερα και αὐτῆς τῆς ποιήσεως, και τοιοῦτο εἶναι τὸ θέμα ἔθνους ἀγωνιζομένου ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας του. Ἀλλὰ και τοιοῦτο ὄρθη και γόνιμος ἢ πρόθεσις τοῦ ποιητοῦ να ἐκλέξῃ ὡς ἥρωα τῶν ἐπῶν του ἕνα τῶν τελευταίων και ἐνδοξοτέρων προμάχων τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας,

ἀλλὰ μόνη ἡ κατάλληλος ἐκλογή τῆς ὑποθέσεως δὲν ἀρκεῖ ὅπως μεταβάλῃ τὴν ἱστορίαν εἰς ποιήσιν. Ἐξ ἱστορικῆς ρίζης, δύναιται βεβαίως να βλαστήσῃ γενναϊότατον και χαριέστατον ποιητικὸν ἔθος. Ἀλλ' ὁ ποιητὴς τοῦ Σκενδέρβη αὐτὴν μόνην σχεδὸν τὴν ξηρὰν ρίζαν μᾶς παριστᾷ ἐν στιχουργικῷ περιβλήματι ἐνελιμένην. Ἐν ἐκ τῶν πολεμικῶν ἔργων τοῦ ἥρωος τῆς Ἡπείρου, και τοῦτο ἐκ τῶν δευτερευόντων, μάχη μετὰξὺ αὐτοῦ και τινος τῶν τοποτηρητῶν τοῦ Σουλτάνου ἄνευ ἄλλης εὐρέσεως και πλοκῆς, δὲν δύναιται να ἔχη τὸ μέγα ἐνδιαφέρον ἢ ἡ ποιησις ἀπαιτεῖ. Τῆς σικνῆς μάλιστα οὕτω περιστελλομένης, ὁ Σκενδέρμπεης ἀντὶ διὰ τῆς ποιήσεως να ἐξαρθῆ μᾶλλον γιγαντιαῖος, καταβιάζεται ἐξ ἐναντίας και ἐξ αὐτοῦ τοῦ ὕψους ἐφ' οὗ βλέπομεν αὐτὸν ἰστάμενον ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Εἶναι πολεμιστὴς ἀνδρείος, εἶναι Σκενδέρμπεης ὁ θοῦρος, κατὰ τὸν ποιητὴν, ὅστις κατὰ ζῆλον τοῦ Ὀμήρου, πρὸς ὃν φαίνεται λίαν ἐξοικειωμένος, οὐδέποτε σχεδὸν ἀναφέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἥρωος ἄνευ τούτου τοῦ ἐπιθέτου· ἀλλὰ πολεμιστὰ ἀνδρείοι εἰσὶ και ἄλλοι ἐκ τε τῶν χριστιανῶν και ἐκ τῶν ὀθωμανῶν, και πολλοὶ ὡς εἰκὸς εἰσὶν ἐκτέρωθεν οἷτε φρονέοντες και οἱ φρονεούμενοι, και οὐδεὶς ὁ ἀποχρῶν λόγος ὅπως οὗτοι μᾶλλον ἐκείνων ὑπερσχύσωσιν, οὐδεμία πρᾶξις ἰδίως ἐνδιαφέρουσα, προέχουσα τῶν λοιπῶν, και ἀπαιτοῦσα ἰδίαν ἀφήγησιν, οὐδεμία διακεκριμένη φυσιογνωμία, ἡ χαρακτήρ ευκρινῶς διαγεγραμμένος· οὐδὲ καὶ τοῦ δικαίου ἢ τοῦ ἀδίκου ἢ πλάστιγξ πρὸς τοῦ κυρίως ρέπει δύναιται εὐκόλως να διαγνωσθῆ. Ὡς ὁ σατράπης, λεηλατεῖ, αἰχμαλωτίζει και βεβηλοὶ ναοὺς, οὕτω λέγει και ὁ Σουλτάνος·

« ὅτι Σκενδέρμπεης λυσσῶν ἐπέδραμεν, ἀκούω, τὰς χώρας μου λεηλατῶν και μέγρι Περλεπίου· ἄνδρας δ' ἐξώργησε πολλοὺς, γυναῖκας και παρθένους, και ἐβεβήλωσε ναοὺς, και μαινεται ἀσθέντως. . . » (σελ 62).

Ἄξιόν δ' ὁ ποιητὴς να παρακολουθήσῃ τὸν μέγαν του ὁδηγὸν και εἰς αὐτὴν τὴν ὑψίστην του πτῆσιν, παρεισάγει τὸν Θεὸν παρεμβαινόντα μετὰξὺ τοῦ Σατράπου και μετὰξὺ τοῦ Σκενδέρμπεη. Ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας τοῦ Ὀμήρου, ὅστις τοῖς κατ' ἄνθρωπον πεπλασμένοις ἀρχαίοις Θεοῖς περιβάλλει, διὰ τινων γραμμῶν τῆς μεγαλοφυοῦς του γραφίδος, θεῖον μεγαλειότητα, οὗτος συμκρύπτει τὸν Θεὸν τοῦ παντός, και ἀποδίδωσιν αὐτῷ πάθη οὐδ' ἀνθρώπου καὶ ἄξια, παριστῶν παραδείγματος χάριν αὐτὸν νεμεσῶντα κατὰ τοῦ ὀθωμανοῦ σατράπου, οὐχὶ διότι ἐξολοθρεῖται οὗτος λαὸς χριστιανικός, οὐχὶ διότι πλανᾷ τὴν ἐρήμωσιν και τὴν καταστροφὴν, ἀλλὰ διότι ὁ Βαλαῦν προσέκρουσεν εἰς τὴν θεῖον ἀξιοπρέπειαν και εἰς τὴν οὐρανίαν ἐθιμοταξίαν.

« Δεινὸν δὲ ἐνεμέσσε Θεὸς ὁ μέγας, ὅτι πρῶτον τὸν πᾶνον Μουχαμὲτ ὠνόμασεν ὁμῶν ὁ μαιφόνος Μπαλαμπάν· κ' ἐν τῷ ἀφθάρτφ θρόνφ ἐπέστη, και ἐκλόνησε τὸν οὐρανὸν τὸν μέγαν· βαρυθυμῶν δ' ἐφθέγγατο· βροντὴ δὲ τῆν ὁ φθόγγος; Ἄ δειλαίε! δὲν ἤρκεσεν ἔτι ἐξώμοσάς μου τὸν μονογέννητον υἱὸν ἀντὶ ψευδοπροφήτου, και ἔνοπλος ἐπάτησας γενέτειραν πατρίδα, και ἄκακον ἀπέκτεινες ἀγγελιώτην ἄνδρα, ἀλλὰ και τῶν Δυνάμεων τὸν κύριον ὑβρίζεις. Ἰδοὺ σοι σήμερον ἐγὼ κακὴν ὀρίζω μοῖραν, καὶν σὲ μυρίας φάλαγγες πολεμιστῶν φρουράσι. »

Ἀλλ' ἂν ὀργίζεται κατὰ τῶν ὀθωμανῶν, οὐδὲλως φιλοπροσωπεῖ και πρὸς τοὺς Χριστιανούς ὁ Θεός. Κατ' αὐτῶν μάλιστα φαίνεται ἔχων οὐσιωδεστέρους πως λόγους δυσαρσεκείας. Ἰδοὺ πως περὶ τούτων λέγει ὁ ποιητὴς, δι' ἀμυδρᾶς τινος, καθ' ἃ φαίνεται, ἀπληξέσεως τῶν τοῦ Τάσσου ἐπῶν.

« Καὶ ἐτελοῦντο αἱ βουλαὶ αἱ ἀφουκοι τοῦ πλάστου, ὅστις ὠργίσθη κατιδὼν τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων εἰς ἡδονὰς ἐκχαυνοθῆν, τὴν δικὴν ἐξυβρίζον, ἐχθρὸν ἀπάσης ἀρετῆς, δοῦλον παθῶν ἀγρίων, εἰς ἔριδας θρησκευτικᾶς ἐγκύπτων μετὰ λύσσης, και ἔρευνων μυστήρια ἀπόρρητα ἀγγέλοις. Ταῦτα κατεῖδεν ἐπὶ γῆς βαρυθυμῶν ὁ πλάστης, και ἀφ' ἡμῶν ἀπέστρεψε τὸ πρόσωπον ὀργίλος, και Ἄμουράτ τὸν δοῦλόν του ἐκάλεσε, και ἅμα ἐσάλπιγγεν ὁ οὐρανός, ἡ γῆ δ' ἐκ θεμελίων ἐσείσθη πρὸς τὸν λόγον του, κ' ἐν τῇ αὐτῆς λεκάνῃ διεδινήθ' ἡ θάλασσα ὡς νήπιον ἐν λίκνφ σπαργανωτόν. » Ἐγὼ εἰμι ἐν Ἄλφᾳ και Ὀμέγᾳ, ὁ κτίσας ἐκ τοῦ μηδενός διὰ τοῦ νεύματός μου γῆν, θάλασσαν και οὐρανόν, και πάντα τὰ ἐν τούτοις, ὁ τῶν Δυνάμεων Θεός, ἐγὼ Θεός και μόνος, ὃν οἱ λαοὶ λατρεύουσιν ἐν τελεταῖς ποικίλαις. Παραλαβὼν σου τὸν στρατόν, παρόρησον εἰς μάχας, τοὺς ὕβριστάς μου πάταξον, ἐκφρόβισον τὰ ἔθνη, και ἔσο ὄργανον πιστὸν τῶν ἐκδικησῶν μου. Ἐγὼ δὲ μετὰ σοῦ εἰμι, και ἀγγελός μου σείων ῥομφαίαν, προπορεύεται εἰς νίκας ὁδηγῶν σε. Ἐν μάχαις ἔση κραταῖός, και ὑποτάξεις χώραν μέλι και γάλα ρέουσαν· και οἱ ἀπόγονοί σου κληρονομήσουσιν αὐτὴν ἐπὶ μακροῦς αἰῶνας, ἕως οὗ ἔλθῃ ὁ καιρὸς και παύσῃ ἡ ὀργή μου. Οὕτως ἠυδόκησα ἐγὼ. Μαθέτωσαν τὰ ἔθνη ὅτι ἀπάσης ὕβρεως ἀπαίσιον τὸ τέλος, και ὅτι ζῆ ὁ Κύριος, κ' ἐκδικὸν ἔχει ὄμμα. » (σελ. 5-6).

Ὅταν λοιπόν ὁ Θεὸς τῆς δικαιοσύνης κηρύττῃ τοὺς χριστιανούς ὕβριστάς του, πῶς να ἐνδιαφερόμεθα πλέον ὑπὲρ αὐτῶν; Ὅταν ὁ Θεὸς τῶν Δυνάμεων λέγῃ τῷ ὀθωμανῷ· « Ἐγὼ δὲ μετὰ σοῦ εἰμι, » πῶς ἢ ἀμφιβάλλωμεν πλέον περὶ τῆς λύσεως τοῦ ἀγῶνος, ἥτις ἐν τούτοις, εἰρήσθω ὡς ἐκ περισσοῦ, ἀποβαίνει και ὅλως ἐναντία τῆς θείας ταύτης ἐπαγγελίας; Ἐπίσειδιὸν δὲν στερεῖται μὲν τὸ ποιῆμα· πρόκειται μάλιστα, ὅταν συμπληρωθῇ, να περιλάβῃ και πλείονα, ἢ ἀναγγέλλονται μόνον· ἀλλ' εἰσὶ πάντα δευτερευόντα, ὀλίγον τὴν πρᾶξιν διαποικίλοντα, προά-

γοντα, συμπλέοντα, ἢ καθιστώντα μᾶλλον ἐνδιαφέρουσαν. Ἐν ἐξ αὐτῶν, ὁ ἀνασκολοπισμὸς τοῦ Δίγκου (σελ. 23), ὑπερβαίνει τὰ τῆ τέχνη ἐπιτετραμμένα ὄρια τοῦ φιλοσοφίου, καὶ χωρεῖ μέχρι τοῦ ἀπαισίου. Πολλὰ ὅμως ἔχει τὸ ποίημα τεμάχια ἐκλεκτὰ διὰ τε τοῦ ὕφους τὴν γλαφυρότητα καὶ διὰ τὴν ἐπιμειλιαν τῆς ἐξεργασίας, μάλιστα δ' ἐν ταῖς περιγραφαῖς καὶ ταῖς μικρογραφίαις. Ὡς παραδείγματα κείσθωσαν ἐκ πολλῶν τὰ ἐπόμενα. Ἴδου πῶς περιγράφεται ἡ θέσις τῆς Φούρκης:

« Εὐρεῖα κέεται, ὡς γνωστὸν, κοιλάς ὑπὸ τὴν Φούρκαν. ὑπὸ εὐσκιῶν κυκλωτῆ βουνῶν πλατανοφύτων. Εἰς τὸν μυχὸν αὐτῆς πηγῆ, θυγάτηρ τῶν ὀρέων, νῆμ' ἀναβλύζει ψιθυρον ὑδάτων ἀκρήτων. Περὶ τὴν κρήνην πάντοθεν σφριγῶσα γλῶτθ ἄλλει. Ὑπερθεν ταύτης πλάτανοι σκιδώεις αἰωροῦνται. Ἐντεῦθεν πᾶσα ἡ κοιλάς λαμβάν' ἰκμάδα θείαν, καὶ φαίνεται λατρεύουσα τὴν ζωηφόρον κρήνην. »

Ἴδου δὲ πῶς περιγράφει ὁ ποιητὴς τοὺς ἵππωνας τοῦ Σκενδέρβη;

« Παρὰ τὸ τεῖχος τῆς αὐλῆς, ἐγγύς, ἐξ' εὐωνύμων, ἦν ὁ πολυφάντος ἵππων Σκενδέρβη τοῦ θούρου. Ἐκεῖσε ἄγων τὸν Γελίν εἰσῆλθεν ὁ Θανούσης, κατόπι δὲ καὶ ὁ Ἐμίν· ἦν δὲ θαμβὸν τὸ φέγγος. Κλεισταὶ θυρίδες εὐκραῖ ὑπέτρεφον σκοτίαν, ἦτις τῶν ἵππων ἀσφαλῶς τὰ μέλη ἐκπαιίνει. Ἴπποι ἐκεῖ δις εἴκοσι, ταχύτεροι ἀνέμων, πάντες ἐν πέδασι στερεαῖς τοὺς πόδας δεδεμένοι, ἦσθιον πόαν μαλακῆν, βλαστήματα λειμώνων, λωτόν τε ἀνθεμόεντα, καὶ κύπειρον εὐώδες, καὶ ἄρωστον μελιθῶ. Σαχίν δ' ὁ μελαγχαιτῆς, διαπρεπὴς εἰς ἀρετὴν καὶ μέγεθος καὶ κάλλος, ἦχθετο πόλεμον ποθῶν καὶ μάχας ἀνδροφόνους, εἶτι αὐτὸς ἠγάλλετο, ἐπὶ τῶν νώτων φέρων τὸν θούριον Σκενδέρβη, πολέμων κινουμένων. Καὶ δὴ ἐξ ἄλλου ὑστερον ἐθηριώθη ἀφνης, ὡς ἔμαθε τὸν θάνατον τοῦ προσφιλοῦς ἱπποῦ, οὐδ' ἔκτοτε ἠθέλησε νὰ μεῖν' εἰς τὸν ἵππωνά, οὐδὲ τροφήν νὰ προσδεχθῆ, οὐδὲ νὰ ἐπιζῆσθ, ἀλλ' ἔβρηξε μαινόμενος τὰς πέδας τὰς τριχίνας, κ' ἐπὶ τὰ ὄρη ἄγριος ὡς θύελλα ἐπάτη. Ἐκεῖ δ' ἐπάδα ἡμερῶν ἄτλητον πένθος τρέφων, διέτρεχε τὰς φάραγγας ὡς λείαν πεδιάδα, καὶ ἐξ ἑτέρας θαυμαστὸν ποιμένων καὶ βουκόλων εἶτ' ἀφανῆς ἐγένετο· πολλοὶ δὲ διηρέων. Εἰς τόσῃν ἔμελλ' ἔπειτα νὰ πέσῃ δυσμοιρίαν Σαχίν ὁ θαφροστέφανος, Σαχίν ὁ ἐριαύχην, ὅν εἰς τῶν ὄπλων τὴν κλαγγὴν ὁ Ἄρης ἐσεβάσθη. Δὴ τότε, ὡς ἐνόησε Γελίν τὸν πυρροχαίτην, στρέψας ἐν βλέμμα πύρινον, ἀνώρθωσε τὰ ὦτα, ἀφῆκε φράγμα δεινόν, ἄγριον μένος πνέων, καὶ ἔμελλε τὰς στερεὰς νὰ διαβρῆξῃ πέδας· Ἄλλὰ ἐπράνυν αὐτὸν θωπεύων ὁ Θανούσης με ῥήματα μελιτῆα. Τοῦ δὲ Γελίν ἐκλύσας τὸν χαλινὸν τὸν εὐλωρον, ἐξήρτησ' ἐκ πασσάλου, αὐτὸν δὲ πόρρω τοῦ Σαχίν πρὸς φάντην μυχαίτην προσδήσας, πόαν μαλακῆν παρέδωκεν εἰς βρῶσιν. »

(Σ. 47—8).

Ἡ ἐπομένη περιγραφή τοῦ κήπου τοῦ Σκενδέρβη, χαρακτηριστικὴ τοῦ τρόπου τοῦ ποιητοῦ, εἶναι περιεργὸς μᾶλλον ἢ ἐπαινετὴ, διὰ τὸ λεπτολόγον αὐτῆς, καὶ διὰ τὴν μέχρι καταχρήσεως χρῆσιν τῶν ἐπιθέτων:

« Παράδεισος δ' ἐπέτατο εὐρύς πρὸ τῶν μεγάρων, ἔνθα παντοῖα ἔβαλλον ὀπωροφόρα δένδρα, ἀμυγδαλαὶ παμφάρμακοι, ἑαρινὸν χιτῶνα ἐνδεδυκεῖται ἄνθινον, θρονόκτοποι καρύαι, ροιαὶ ἀδαμαντόκοκκοι, φυλλοσχιδεῖς περσεῖαι, μηλέαι ἀγλαόκαρποι, καὶ ὄγγυαι περιμήκεις, καὶ γαλακτόχυμοι συκαί, καὶ θαλλεραὶ ἐλαταί, καὶ κέρασοι πτηνοφιεῖς, τῶν παιδῶν μέγας πόθος· Ὑψοῦντο δὲ ἐτέρωθεν, ὡς ἐν εὐσκιῇ δάσει· ἀειθαλεῖς κυπάρισσοι, καὶ ὄρυς οὐρανομήκεις, καὶ ἀγείροι εὐρύκομοι, κ' εὐθύκορμοι ἐλάται, καὶ πλάτανοι ἀμφιλαφεῖς, καὶ σκισαὶ πτελέαι, ἔσα θνητοῖς ἐδώδιμον δὲν φέρουσι ὀπώραν, ἀλλ' εἰν' ἀγάλματα σεμνά τῶν κήπων καὶ δρυμῶνων. Ὑπὸ σκιάν ἀμφιλαφῆ λασίων φυλλωμάτων ἦδον εὐκέλαδα πτηνά, ταῖς Μούσαις πεφιλμένα, καὶ σὺνδου ἐώρταζον τὴν ὄραν τῶν ἐρώτων, τὸ ἔαρ τὸ ἀνθοστεφές. Ἐν μέσῃ δὲ τῇ κήπῳ πίδαξ μαρμάρου ἀγλαῶ ἀπὸ τριῶν συρίγγων τὸ ὕδωρ ἀνηκόντιζεν εἰς ὕψος ὄργυιατον· περὶ δὲ ἄχνη πάντοθεν λεπτὴ αἰωρουμένη, τῆς θεογράφου Ἰριδος τὰ χρώματα παρίστα πρὸς τὴν λαμπρᾶν μαρμαρυγὴν τοῦ δούτου· ἡλίου. Δύω δ' αὐτοῦ δεξαμεναὶ ἐδέχοντο τὸ ὕδωρ, περιζεστοὶ καὶ εὐκυκλοὶ, ἡ ὑπερθεν ὀλίγη, εὐρεῖα δ' ἡ ὑπένερθεν. Περὶ τὰ χεῖλη ταύτης ἴσαντο ζεύγη τρίδυμα λεόντων μαρμαρίνων, δεινὰ θηρία. Ἴσον δὲ ἀπέτχον ἀπ' ἀλλήλων. Κρουδὸν ὑδάτων διαυγῆ ἀνέβλυζε πᾶς λέων ἀπὸ τοῦ φάρυγγος αὐτοῦ, καὶ εἰς τὸν φάρυγγά του τὸν τοῦ συζύγου λέντος ἐκαρδόκα χαίνων· δὴ τοῦτο θαῦμα μέγα ἦν, πῶς βύακας ὑδάτων πάντας, ὡς μέτοχοι ζωῆς, ἐφύσων ἀενάως, καὶ ἕκαστος τοῦ ἀντ.κρὸ ἐδέχετο τὸ νῆμα. Περὶ δὲ ἦσαν ἑδρανα στιλπνὰ ἐκ κυπαρίσσου. »

(Σ. 48—49).

Ἄλλὰ πρὸς ἐντελεστέραν ἐκτίμησιν τῶν τε ἀρετῶν καὶ τῶν ἐλαττωμάτων τοῦ ποιήματος, δώμεν τέλος ἐξ αὐτοῦ ἐν ἄρτιον ἐπεισάδιον:

« Καθὼς δὲ δένδρον νεαρόν καὶ ἀνθεμόεν θάλλει παρὰ φλοισβώδη βύακα, οὐ τὸ μορμύρον κῆμα τρέφει αὐτὸ διηνεκῶς νοτῖα ἐν ἰκμάδι· ἐξαίφνης δὲ, δονούμενον ζεφύρω μωροπνῶφ, ἦλασε κάρχαρος ὄδοῦς οἰστοφορήτου κάρπου, καὶ ἐξετάνυσεν αὐτὸ χαμαὶ ἐπὶ τὴν κόνιν, βρούον ἐν ἄνθεσι λευκοῖς, πρὶν ἢ καρποφορήσῃ, ὁμοίως, Δουναζῖνε, σὺ ἀπέχτεινας Ἐλμάζην, εἰσέτι τὴν νυμφίδιον στολὴν ἐνδεδυκότα. Ὅτι τὸ πρῶν ἐκλεῖς ἑλθὼν ἐκ τοῦ πολέμου, κ' ἐπανιδὼν ἀσπάσιος τὴν πατρικὴν ἐστίαν, ἐτέλ' ὑμέλιον βριθῶν, καὶ ἔλαθεν εἰς γάμον Γιουλήν τὴν ὑστερότοκον τοῦ Ἀπτουλάχῃ κόρη. Ἄ δύστηνος! οὐδ' ὀπωσοῦν εἶδεν αὐτῆς τὴν χάριν. Πέντε δὲ μόνας ἔμεινεν ἡμέρας ἐν Καζάνη, »

τέρπων γεννήτορας δειλοῦς καὶ γείτονας καὶ φίλους· καὶ τὴν μὲν πρῶτην γεγηθῶς ἀνήλθεν ἐκ Περσίας, τὴν δὲ δευτέραν ἦτησε τοῦ Ἀπτουλάχ τὴν κόρη, τὴν τρίτην χαίρων ἔλαθε καὶ ἔδωκ' ἀρραβῶνα, τὴν δὲ τετάρτην ἐπεμφε προγαμιατὰ δῶρα, τὴν πέμπτην δὲ πολυχητῆ ὑμέλιον ἐτέλει. Καὶ δὴ τὸν οἶκον εὐθυμοὶ ἐπλήρουν δαιτυμόνες. οἱ μὲν εὐθύμως ἄδοντες παιᾶνας γαμηλίου, καὶ ἄλλοι πλήττοντες ποσὶ χοροῦς πολυδιητούς, παιανίζοντων τῶν αὐλῶν, βομβούωντων τῶν τυμπάνων· καὶ διηκόνου Ἰλαρῶς διὰ τῶν δαιτυμόνων, κυφοὶ τῇ γῆρα, οἱ γονεῖς, φοιτῶντες, ἔνθα κ' ἔνθα. Ἐν δὲ νυμφῶν' ἠγάλλετο ἀκήρατος ἡ νύμφη. Περὶ αὐτὴν σκιδόιοι παρθένοι καὶ γυναῖκες, παράνομοι χαρίεσσαί ἐθαύμαζον ὄρωσαι, εἶτι ἐφόρει ἐκπρεπῆ διάχρυσον ἐσθῆτα· τὴν κεφαλὴν τῆς ἔσκεπεν ἐμπόρφυρος καλύπτρα· ὑπὲρ δὲ ζώνην ἄργυρῶν παλλεύκουσ ἐχε χεῖρας ἀκροβαφεῖς, τὴν δεξιάν ἐπὶ τῆς εὐωνύμου. Αἴφνης δ' εὐπῶγων ἱερεὺς εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον, βλοσυροπρόσωπος ἀνὴρ, καὶ εἶπε τῇ νυμφίῳ· « Ὀπλίζου τάχιστα Ἐλμάς, καὶ κόσμησον τὸν ἵππον, καὶ ἄγε εἰς Βυζάντιον τὸν Μπαλαμπᾶν νὰ εὐρῆς, ἔστις εἰς Κρούην στέλλεται μὲ δύναμιν μεγάλην νὰ ταπεινώσῃ τὴν ὄφρυν Σκενδέρβη τοῦ θούρου. Ταῦτα ὁ ὀλιβίος ἡμῶν Σουλτάνος διατάττει. Οὐαὶ εἰς τὸν παρῆκοον! » Τόσα ἐκείνος εἶπε, καὶ χάρτην ἄμ' ἀνέπτυσεν ἐπίσημον καὶ μέγαν, τὸν χάρτην ἔνθα ἦν γραπτὸν τὸ δόγμα τοῦ Σουλτάνου, καὶ εἶτα βῆματι ταχεῖ ἐξῆλθε τῆς οἰκίας. Ταῦτα ἀκούσας ὁ Ἐλμάς, τὸν ἵππον διεκόσμη. Ὁρῆνος δὲ ἅμα σιδηροῦς ἠκούσθη ἐν τῷ οἴκῳ, καὶ εἶπεν ὀλολύξασα ἡ γηραλέα μήτηρ· « Ποῦ σὺ ὑπάγεις, τέκνον μου, πρὶν ἢ σὲ ἴδ' ἡ νύμφη, ἦτις προλείπει διὰ σὲ τὰς μητρικὰς ἀγκάλας τὸ πρῶτον σήμερον; Παπαί! Ἡμέρας ἀποφράδος! Παπαὶ δὲ βαρυσταχίονος δυσπότμου ὑμεναίου! Ποῦ σὺ ὑπάγεις, τέκνον μου, καταλιπὼν τὴν νύμφην; » Οὐδὲν δὲ τὴν μητέρ' αὐτοῦ προσεῖπεν ὁ νυμφίος, ἀλλ' ἐγκαλύψας κεφαλὴν ξανθόκομον, ἠχῆθη ἐξ ἐνδομύγων τῆς ψυχῆς, πρὸς οὐρανὸν ἐμβλέψας. « Δὸς ἐπουράνιε Ἄλλ' ἄχ, ἴνα Γεαούρης πᾶσαν τὴν γῆν πατάξῃ κραταιός, τὴν γῆν κληρονομήσῃ. » Ταῦτα θερωμῶς εὐξάμενος, ὠπλίξετο ἐν τάχει, καὶ τρώμφη μὴ τὸ ἔργον ἢ βραδύτερον τοῦ λόγου, ἐπὶ τὸν ἵππον ἀναβάς ἀστραπηδὸν ἀπῆλθεν· Ἀπῆλθεν ἀνεπιστρεπτεῖ, ἴν' ὑπὸ Κρούην πέσῃ, ὡς ἄνθεμον λειμώνιον, χρυσοῦ στολῆ μαρμαίρων, σημαίαν περιπόρφυρον ἡμισελήνου φέρων. »

(Σ. 104—105).

Τὸ δ' ἕτερον τῶν ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς προκριθέντων ἔργων εἶναι συλλογὴ λυρικῶν ποιημάτων, φέρουσα ὡς τίτλον « *Περὶ Λυκος ἐστὶν ἡ ψυχή μου μέχρη θαλάτου* ». Συμφώνως δὲ πρὸς τὴν ἐπιγραφὴν ταύτη παρατηρεῖται τῷ ὄντι κατὰ πᾶσαν τὴν συλλογὴν τόνος τις βρυθυμίας καὶ ἀπογνώσεως χωρῶν ἐνίοτε μέχρις ἀτόπου λήθης καὶ αὐτῶν τῶν μᾶλλον παρηγόρων θεωριῶν ἃς περιέχουσιν αἱ θρησκευτικαὶ πεποιθήσεις. Ὁ πρὸς δυσμᾶς ἤδη βαίνων τοῦ βίου του,

καὶ πικρὰ φέρων πείρας ἐφόδια, ἀφ' οὗ εἶδε φρούδας τὰς ἐλπίδας, ἀκάρπους τοὺς ἀγῶνας καὶ σθεσθέντα τὰ ὄνειρά του, ἀφ' οὗ σπείρας τὸ ἀγαθὸν ἐθέρισε τὴν ἀγνωμοσύνην, καὶ εἰς πᾶσαν ἄκνηθον τοῦ σταδίου του ἀφῆκεν ἐν βῆκος τῆς εὐτυχίας του, δύναται, ἀναμετρῶν τὴν ὁδὸν ἢν ἀσκόπως διήλθε, νὰ χύσῃ ἐπ' αὐτῆς δάκρυ μελαγχολίας, καὶ αὐτοῦ ἐπιτρέπεται πικρὰ λέξις ἀθημονίας νὰ διαφύγῃ τὰ χεῖλη. Ἄλλ' ἂν, ὡς εἰκότως ὑποθέτομεν, νέος εἶναι ὁ ποιητὴς τῶν λυρικῶν ἄσμάτων, τοῦ νέου ἢ ἰκμάς εἶναι ἡ ἐλπίς καὶ ἡ δραστηριότης. Ἡ ζωὴ τῷ προσμειδίῳ, τὸ μέλλον τῷ ἀναπεταννύει εὐρεῖς τοὺς ὀρίζοντας. Λέξεις δυσπιστίας καὶ ἀπογνώσεως εἰσὶν ἀνάιτιοι παρ' αὐτῷ, καὶ ἀποδεικνύουσιν ἢ κατὰστασιν ἠθικῶς νοσηρᾶν, ἢ κακίζηλον ἐπιτήδευσιν. Ἄν ἀμφιβάλλῃ περὶ τῆς ὑπάρξεως ἀγαθῆς καὶ τὰ πάντα διεπούσης προνοίας, ἃς ἰδῆ τὸ κάλλος τῆς φύσεως, ἃς σπουδάσῃ τὸν χρυσὸν τῆς ἁρμονίας δεσμὸν, τὸν συνέχοντα τὸν φυσικὸν κόσμον καὶ τὸν ἠθικόν, καὶ τότε εἰλικρινῶς ἐρωτήσας τὴν θερμὴν καὶ παλλομένην καρδίαν του, θέλει τὴν αἰσθανθῆ πλήρη πίστεως καὶ ἐλπίδος. Τῆς ποιήσεως ἐντολὴ πρέπει νὰ εἶναι ν' ἀντανακλᾷ τῆς διανοίας τὰς ὑγιεστεράς ἐμπνεύσεις, νὰ καλλιεργῇ τὴν λατρείαν τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ, νὰ καταρτίξῃ καὶ οὐχὶ ν' ἀνατρέπῃ, νὰ φωτίξῃ καὶ οὐχὶ νὰ πλανῆ.

Ἄλλ' ὅ,τι κατὰ ταύτην τὴν τάσιν ἀπαντῶμεν ἐνίοτε οὐχὶ λίαν ἐπαινετὸν παρὰ τῷ ἡμετέρῳ ποιητῇ, πρέπει μᾶλλον ν' ἀποδοθῆ εἰς παρεκτροπὴν διανοίας ὀργώσης, καὶ ὑπερβαλλούσης εὐαισθησίας. Διότι κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην ιδιότητα, ὡς καὶ κατὰ τὴν φαντασίαν, προέχει οὗτος τοῦ ποιητοῦ περὶ οὗ ἀνωτέρω διελάβομεν· Ἀφ' ἑτέρου ὅμως ἐλαττοῦται πολὺ ἐκείνου κατὰ τὴν γλῶσσαν, οὐχὶ διότι ὀλιγώτερον Ἑλληνίζει, — τοῦτο ἴσως μάλιστα ἐδύνατο κατὰ τι νὰ τῷ καταλογισθῆ καὶ εἰς προτέρημα — ἀλλὰ διότι στερεῖται τῆς ἀκριθείας ἐκείνου, καὶ περιπίπτει εἰς γραμματικὰ ἁμαρτήματα. Τὸ ἐλάττωμα ὅμως τοῦτο, ὃ δύναται καὶ ὀφείλει νὰ διορθώσῃ δι' ἐπιμελείας, ἐξαγοράζει τὸ αἰσθημα τῆς καλλιπερίας, τὸ ἐπιφανόμενον εἰς πάσας τοὺς συνθέσεις. Καὶ ἡ στιχομεγία του δὲ εἶναι ἐν γένει καλὴ, καὶ τοι μὴ ἀπληλαγμένη χασμωδιῶν τινῶν καὶ χαλαρῶν στίχων. Ὡστε περὶ αὐτοῦ δυνάμεθα γενικῶς νὰ ἐπιφέρωμεν κρίσιν, ὅτι κέκτηται μὲν τὰς θεμελιώδεις ἀρετὰς αἰτινες καταρτίζουσι τὸν ἀληθῆ ποιητὴν, τὴν φαντασίαν, τὸ αἰσθημα καὶ τὴν φιλοκαλίαν, στερεῖται ὅμως ἐτι τῆς ἀναγκαίας μελέτης καὶ τῆς ἀσκήσεως αἰτινες τὸν ἀναδεικνύουσι.

Τὸ ἐπόμενον ποιημάτιον εἶναι μικρὸν δεῖγμα τῆς τρυφερότητος τῆς γραφίδος αὐτοῦ:

Εἰς ἀσθενὲς παιδίον.

«Θεὲ μου τὸ μικρὸν αὐτὸ τί σ' ἔπαισε παιδίον;
τὸν κραταῖον πῶς ἔβλαψε τὸ ἀσθενὲς σου πλάσμα;
Μὴ σὲ ἀφύπνισε τυχὸν μὲ ἄκαιρον τι ἄσμα,
ἢ ἄνθος τι μὴ σ' ἔθραυσε πηδῶν εἰς τὸ πεδίον;

Τί ἄλλο μέγα ἔγκλημα νὰ πράξῃ ἠδυνήθη,
καὶ τί κακούργημα φρικτὸν εἰς τὸν βραχύν του βίον,
ὥστε βασάνων ἄξιον καὶ πόνων καὶ δακρῶν
ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου τῇ φοβερᾷ ἐκρίθη;

Ἴδε, ἀντί εἰς τοὺς ἀγρούς ἐλεύθερον καὶ χαῖρον,
μὲ ῥοδοχρόους παριᾶς καὶ μὲ γελῶν ὄμμα
νὰ τρέχῃ, καίτοι κατηφὲς εἰς τὸ μικρὸν του στῆμα,
καὶ τοὺς συντρόφους παίζοντας ἀκούει ὑποφέρον.

Δὲν τὸ λυπεῖσαι σύ; Ἐμὲ μὲ σχίζει τὴν καρδίαν
ἀδίκως πάσχον τρυφερὸν, ἀδύνατον παιδίον,
πειρώμενον νὰ μειδιᾷ ἐν μέσῳ τῶν δακρῶν,
καὶ μέχρι τῆς ἐσχάτης του πνοῆς, μὲ τὴν γλυκεῖαν

φωνήν του διαβεβαῖον ὅτι δὲν πάσχει πλέον,
διότι βλέπει τὴν πτωχὴν μητέρα του, ῥιγῶσα,
παράφρων νὰ τὸ θεωρῇ, καὶ ἔπειτα, σιγῶσα,
νὰ στρέφῃ πρὸς τὸν οὐρανὸν τὸ ὄμμα τῆς τὸ κατὸν.

Καὶ ἂν ἐκπνεύσῃ! Διατί πλὴν τότε ἐγεννήθη;
μὲ τοὺς ἀθλίους διατί γονεῖς δεσμούς νὰ δέσῃ;
ἢ, ἔταν ἅπαξ ἔδεσε, καὶ ἅπαξ ἠγαπήθη,
τίς ὁ σκληρὸς ὅστις τολμᾷ νὰ τοῖς τὸ ἀφαιρέσῃ;

Ἐλθέ, καὶ κλίνον, ὕψιστε, εἰς νεκρικὸν τι στῆμα,
καὶ τὴν ἐγγύς του ἀπελπίῃ ἀτένισον μητέρα,
καὶ ἔσο ἔσο ἴλεως ἐν τῇ πτωχῇ μας σφαίρᾳ
ἂν βλάσφημον εἰς τὸ ἐξῆς ἀνοίγηται τι στόμα. »

Ἐτι δὲ μᾶλλον χαρακτηρίζει τὴν Μοῦσαν τοῦ
ποιητοῦ, καὶ τοῦ αἰσθηματος αὐτοῦ τὴν τάσιν τὸ ἐ-
πόμενον μικρὸν ἐλεγείον, περιπαθέστατον μὲν, ἀλ-
λά καὶ λεπτοῦς τινος πικρίας μὴ ἀπληλαγμένον.

Ἡ κατάσκοπος ψυχῆ.

Φέρει δὲ προσφορώτατα ὡς λόγιον τοὺς δύο τού-
τους ὁμηρικὸς στίχους:

« Καὶ γὰρ τ' ἠόκομος Νιόβη ἐμνήσατο σίτου ». (Ἰλ. Ω, 603)
« Γαστέρι δ' οὐπὼς ἔστι νέκυν πενήθειαι Ἀχαιοῦς ». (Ἰλ. Τ, 225).

« Ψυχὴ τὴν γῆν ἀφήσασα ἐκείνην τὴν πρωΐαν,
ὡς ἔλυσε τὴν κόμην τῆς ἢ νύξ τὴν μελανὴν
κ' εἰς τοὺς αἰθέρας ἔσπειρε ἀστέρας καὶ σκοτίαν,
ποθοῦσα τῆς μητρὸς αὐτῆς ν' ἀκούσῃ τὴν φωνήν,
καὶ τῶν φιλάτων τῆς ἐγγύς ἀόρατος νὰ κλαύσῃ,
τὴν δύσκολον τῆς ἤρξαστο κατωφερῆ πορείαν,
προσέχουσα εἰς ἄστρον τι μὴ τὰ πτερὰ τῆς καύσῃ.

Σκότος θαθὸν ἐκάλυπτε τὴν πατρικὴν οἰκίαν,
κ' ἐσύριζεν εἰς τὰς ἐγγύς πλατάνους ὁ βορρᾶς.
Ὁ κόων αἴφνης κλαυθμηρὰν ἀφῆκε θρηνηφῶϊαν,
κ' εἰς τὴν ἐστίαν ἔτριξαν τὰ ξύλα τῆς πυρᾶς.

Ἐπὶ φερέτρου δίδυμον λαμπάδων φέγγος καίει
νεκρὸν φωτίζον, εἰς χλωρὰν δραπέντα ἠλικίαν,
κ' ἐγγύς ἢ ἀπελπίς ὀμάς τῶν συγγενῶν τοῦ κλαίει.

Ἦχος ἠκούσθη ἀμυδρὸς τῶν κεφαλῶν τῶν ἄνω
ἀόρατος εἶχεν ἐμῆν ἐγγύς τῶν ἢ ψυχῇ,
κ' ἐγνώρισε τὸ σῶμά τῆς ὠχρὸν ἐν τῇ σαβάνῃ,
κ' ἐπὶ τὸ στόμα ἀσπασμὸν τῇ ἔδωκ' ἢ πτωχῇ,
καὶ εἶδε τὴν μητέρα τῆς, ὠχρὰ, ἀπληπισμένη,
παράφορος, εἰς τὸν νεκρὸν νὰ ῥίπτεται ἐπάνω,
ἐνθέρμως, ζῶσα καὶ αὐτὴ νὰ παύσῃ, εὐχομένη.

Καὶ εἶδε τὸν πατέρα τῆς νὰ κλαίῃ, καὶ πενθοῦσαν
τὴν φαλακρὰν του, συμφορά! νὰ κλίνη κεφαλὴν
καὶ τὴν γλυκεῖαν ἀδελφὴν εἰσέτι ἀγρυπνοῦσαν,
καὶ τήκουσαν τὴν παριᾶν αὐτῆς τὴν ἀπαλήν.
Ἄλλ' οἱ μικροὶ τῆς ἀδελφοί, γελῶντες εἰς γωνίαν
εἰ καὶ ἡμέραν ἅπασαν εἰσέτι μὴ ἀποῦσαν,
φεῦ! λησμονήσῃ πρὸ πολλοῦ τὴν εἶχον τὴν ἀθλίαν.

Ἐπέστρεψε μετὰ καιρὸν. Τὸ σῶμά τῆς τ' ὠρατον
ἦδη ἢ γῆ εἰς τὸν ψυχρὸν εἶχεν αὐτῆς μυχόν,
καὶ τὸ ἐμάστιζ' ἢ βροχῇ, καὶ ψυχρὸς λίθος πνέων,
τὸ ἔκαμν' εἰς τὸ μνημῆμα του νὰ τρέμῃ τὸ πτωχόν.
Λύπη σιγῶσα κ' ἤρεμος τὴν πρὶν ἀπελπισίαν
νῦν διεδέχθη. Τὴν θανὴν οὐδὲν ἐδήλου πλέον,
καὶ πάντα τὴν προτέραν τῶν ἀνέλαθον πορείαν.

Καὶ αἶθις ἦλθε Μουσικῶν ὄργανων καὶ γελῶτων
βοῆ, ἐν ᾧ καθήρχετο, προσέβαλεν αὐτὴν.
Χορὸς εἰς τὴν οἰκίαν τῆς ἐδίδετο, καὶ φωτίων
καὶ ῥόδων ἔγμεν αὐτὴ διὰ τὴν ἑορτήν.

Ἡ ἀδελφὴ τῆς χαρωπὴ εἰς χορευτοῦ ἀγκάλην
προθύμως παρεδίδετο, καὶ ἦτο ἐκ τῶν πρώτων
νὰ ἀφῆθῃ εἰς τοῦ χοροῦ τὴν θορυβώδη ῥαλήν.

Μόνῃ τῇ μητρὶ τῆς τινὰ ἀκόμη δυσκολίαν
νὰ μειδιάσῃ εὕρισκεν. Ἐδάκρυς ἢ ψυχῇ,
καὶ πᾶσα πρὸς τὸν οὐρανὸν, τὴν πρὸς τὴν γῆν πορείαν
οὐδέποτε ἐπανελάθει, οὐδέποτε ἢ πτωχῇ!
Ἄλλ' εἰς τὰς χώρας τῆς χαρᾶς, τοὺς εὐθαλλεῖς ἀνθῶνας,
ἔπου τὰ πάντα εὐτυχῇ, σιγῶσα εἰς γωνίαν,
τὰς ἄλλας ἄφινε ψυχᾶς νὰ ἐντροφῶσι μόνας. »

Μεταξὺ τῶν ἐπιδοκιμασθέντων ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς
ποιημάτων τάττεται καὶ ἕτερον τοῦ διηγηματικοῦ
εἶδους, τὸ ἐπιγραφόμενον *Σωκράτης καὶ Ἀριστοφάνη*
της, συνοδευόμενον δὲ καὶ ὑπὸ τινων λυρικῶν τεμα-
χίων, ἅτινα, προστεθέντα πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ἀ-
παιτουμένου ἀριθμοῦ τῶν 500 στίχων, συντελοῦσιν
ὅμως οὐχ ἥττον καὶ εἰς ἀπόδειξιν τῆς εὐκαμψίας καὶ
τῆς λεπτότητος τοῦ καλάμου τοῦ ποιητοῦ.

Ὁ Σωκράτης καὶ Ἀριστοφάνης εἶναι μικρὸν καὶ
συνεπτυγμένον διάγραμμα, ἀποσπασθὲν ἐκ τῆς με-
γάλης εἰκόνης τῆς ἀρχαιότητος, διατηροῦν δ' ἐξ ἐ-
κείνης τὴν καθαρότητα τῶν μορφῶν, τὴν αὐστηρό-
τητα τῶν περιγραμμάτων, τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ καὶ
τὴν ἐνίοτε μέχρι φειδωλίας χωροῦσαν ἐγκράτειαν τοῦ
χρωματισμοῦ εἶναι ἀντήχησις λαμπρῶν τινων τό-
νων ἐκ τοῦ μεγάλου θροῦ τοῦ ἀρχαίου δήμου τῶν Ἀ-

θηναίων. Κατὰ τὴν παράστασιν τῶν Νεφελῶν, ὁ Σω-
κράτης ἀδίκως διακωμωδούμενος, ἐμφανίζει ἑαυτὸν
ἐν εὐγενεῖ ἀξιοπρεπεῖα εἰς τοὺς περιέργους καὶ θαυ-
μάζοντας θεατὰς. Ἄλλ' ὅτε μετὰ ἔτη, θῦμα δημω-
δῶν προλήψεων, πίνει τὸ κώνειον, βραδείας παρίστα-
ται αἰσθανόμενος τὰς τύψεις τοῦ συνειδέτου ὁ κω-
μωδοποιῶς, διότι ὑποπτεῖται ὅτι τὰ βέλη τοῦ σαρκασ-
μοῦ ἂν χρισεντιζόμενος ἔρριπτεν, αὐτὰ ὑπερηκόντι-
σαν τὸν σκοπὸν, καὶ ἐπὶ τῶν τυφλῶν τοῦ ἔχλου πα-
θῶν φερόμενα, ἔφερον τέλος τὸν θάνατον εἰς τὸν ἐ-
νχερώτερον τῶν ἀνδρῶν. Ἡ τοιαύτη ὀψία αὐτοῦ με-
ταμέλεια δὲν μαρτυρεῖται ἱστορικῶς, ἀλλ' εἶναι ἐξι-
λέωσις ὀφειλομένη τῇ σικιᾷ τοῦ δικαίου, καὶ οὐδόλως
ἀπάδουσα πρὸς τὸν γενναῖον χαρακτήρα τοῦ ποιητοῦ,
ὅστις φοβερὸς πρὸς τοὺς ἰσχυροὺς ἀντιπάλους του,
δὲν ἐπενέβαινε πλέον κατ' αὐτῶν ἠττηθέντων, οὐδὲ
θανάσιμοι ὅταν ἦσαν ἐχθροὶ του.

Ὁς μέγιστον ὄντα Κλέωνα ἔπεισε εἰς τὴν γαστέρα,
κ' οὐκέτι ἔσαυθις γ' ἐπεπῆδησε γ' αὐτῷ κειμένῳ.

Τοιαύτη ἢ ἀφελῆς ὑπόθεσις τοῦ ποιηματιοῦ τού-
του, γεγραμμένου ἐν πολλῇ γνώσει τῆς ἀρχαιότητος.
Οἱ στίχοι αὐτοῦ, λαμβανόμενοι, οἱ μὲν ἀκατά-
ληκτοι, οἱ δὲ ὑπερκατάληκτοι ἐναλλάξ, ἔχουσι τι ἐν
τῷ ῥυθμῷ τὸ ἀβρὸν καὶ ἐκλελυμένον, ἀλλ' εἰσὶν ἀ-
κριβεστάτης κατασκευῆς, καὶ σχεδὸν εἰπεῖν οὐδὲ εἰς
ἐν αὐτοῖς ὁ βεβιασμένος αἰ δ' ὁμοιοκαταληξίαι εἰσὶ
πλούσιαι καὶ συνεχῶς ἐκλεκταί. Ἡ δὲ γλῶσσα, κα-
θαρὰ, κυριολεκτικὴ, ἐπιμελετημένη καὶ γλαφυρὰ,
οὐδαμοῦ ἔχει λέξιν παρέλκουσαν, ἢ σώρευσιν ἐπιθέ-
των, ἢ σύγχυσιν τοῦ χρωματισμοῦ. Τὰ πάντα ἐν τῇ
φράσει εἰσὶν ἀναγκαῖα, καὶ ἢ ἐγκράτεια αὐτὴ χωρεῖ
μέχρις ὑπερβολῆς. Τινὰ κοσμῆματα ἐναχτοῦ προστι-
θέμενα, δὲν θὰ ἐφαίνοντο περιττά. Ἀμίμητος εἶναι ἢ
καλλονὴ τῶν γυμνῶν χαρίτων, ἀλλ' ἐν βόδον εἰς τὴν
κόμην τῶν δὲν τὰς βλάπτει.

Τὴν αὐτὴν ταύτην συστολήν καὶ υπερβάλλουσαν
σωφροσύνην παρατηροῦμεν καὶ ὡς πρὸς τὴν ὕλην οἰ-
κονομίαν καὶ ἐκθεσιν τοῦ μύθου, ἀναπολοῦσάν πως
τὰς ὠραίας ἀνθοδέσμας ἐκείνας, ἃς ἀποτελοῦσι συμ-
πεπαισμέναι βόδων κεφαλαὶ ἐκλεκταί, αἵτινες ὅμως
ἴσως ἐτι μᾶλλον θὰ εὐηρέστουν, ἂν δὲν τοῖς ἀφηροῦν-
το τὰ φύλλα καὶ ὁ διαπνέων ἀήρ. Εὐρυτέρα καὶ ἐ-
πιτηδεῖα περιγραφή τοῦ ἀρχαίου Θεάτρου, τῆς τῶν
Νεφελῶν παραστάσεως, τοῦ φιλολογικοῦ χαρακτή-
ρος τοῦ Ἀριστοφάνους, τῶν φιλοσοφικῶν τοῦ Σωκρά-
τους δογματῶν, ἐκτείνουσα τὸ ποίημα, ἠδύνατο οὐκ
ὀλίγον ν' αὐξήσῃ καὶ τὴν ἀξίαν αὐτοῦ. Ἐλπίζομεν
ἢ τοιαύτη κρίσις νὰ μὴ δυσαρεστήσῃ τὸν ποιητὴν,
ἀναλογιζόμενον ὅτι πολὺ δεινότερον εἶναι ὅταν ἢ κρι-
τικὴ εὐχεται τὸ ποίημα βραχυτέρον, ἢ τ' ἀνάπαλιν.
Ὁ ποιητὴς ἐχθεῖται ὡς ἔπεται τὴν ἀφορμὴν ἧτις
τῷ ἐνέπνευσε τὸ προκείμενον ποίημα.

« Ὅταν πλατῶν ἐρίοτε ρεμβάζωρ κατὰ μόνας,
συχρὰ μὲ μεταφέρουσιν εἰς εὐκλειεῖς αἰῶνας
τῆς γαρτασίας τὰ πτερὰ,
καὶ τῶν μικρῶν μας Ἀθηνῶν ἀφείς τὴν τύρβην μόλις,
βλέπω εὐδαίμων ἢ λαμπρὰ τοῦ Περικλέους πόλις
ἐνώπιόν μου τὰ περᾶ. »

Καταλιπὼν ἐπὶ στιγμὴν τὸν ἄσημόν μας χρόνον,
τὴν δόξαν συμερίζομαι πολλὰκις τῶν προγόνων,
καὶ ζῶ μαζῇ τῶν εὐτυχῆς.

Ἐν ᾧ σεμνὸν ἐρείπιον τὸ βλέμμα μου προσβάλλει,
τὸ ἀναπλάττω, κ' ἔκθαμβος τὰ νεαρά του κάλλι
βλέπω μὲ τ' ὄμμα τῆς ψυχῆς.

Τοῦ Παρθενῶρος θεωρῶν τὰς στήλας πεπτωκυίας,
τὸν πλατῶ ὡς τὸν ἐπλασερ ἀχμαῖον ὁ Φειδίας,
ὁ πλάστης οὗτος τῶν Θεῶν

καὶ πᾶρ ἐκπλόνων λείψανον τῶν δουλικῶν κηλίδων,
κοσμῶ καὶ μὲ τὴν λείπουσαν ἐκ τῶν Καρνατίδων
τοῦ Ἐρεχθῆος τὸν ναόν.

Ὅτως ἐρρέμβαζον, ἐν ᾧ, σιωπηλῶς δακρῶν,
μῖαν ἡμέραν ἐβλεπον σωρείαν ἐρειπίων
τὸ θέατρον τῶν Ἀθηνῶν,
καὶ εἰς τῆς γαρτασίας μου παραδοθεῖς τὴν μέθην,
τὰς ἐποχὰς ἐπέρασα, κ' εἰς μῖαν παρευρέθη
ἐκ τῶν ἐνδόξων του σκηνῶν. »

Ἴδου δὲ πῶς βραχυλόγως προλογίζων διαγράφει
τὴν τοῦ δράματός του σκηνήν.

« Τὰ Διονύσια τελεῖ
τῆς Ἀθηνᾶς ἢ φίλη πόλις,
καὶ θεατὰ ἐκεῖ πολλοὶ
ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἦλθον εἰς. »

Πολλὰ θεάματα αὐτὴ
θὰ περιλάβῃ ἢ ἡμέρα·
ὡς μία παύση τελετῆ,
ἀμέσως ὁ ἄρχεται ἔτερα.

Τῆς ἀκροπόλεως ἐμπρὸς
τὸ μέγα θέατρον ἀνέρπει,
καὶ ὑπεράνω του λαμπρὸς
ὁ Παρθενῶν τὸ βλέμμα τέρπει.

Δραματικὸς ἐκεῖ ἀγὼν
θὰ γίνῃ, πάντας προσελκύων,
κ' εἰς τὸν νικῶντα χορηγὸν
θὰ δοθῇ τρίπους ὡς βραβεῖον. »

Ῥίπτων δ' εἶτα βλέμμα ταχὺ ἐπὶ τοῦ πλήθους
τῶν θεατῶν, ἰδοὺ πῶς διακρίνει τινὰς ἐξ αὐτῶν

« Ὅλων τὸ βλέμμα προσηλοῖ
αὐτὸς ἐδῶ ὁ νεανίας·
ἔχει μορφὴν περικαλλῆ,
καὶ σῶμα ἔμπλεον μαγείας. »

Εἶν' ἡ στολή αὐτοῦ χρυσοῦ,
καὶ εἰς τὸ κάλλος του προσθέτει.
Ἄλκιδιάδῃ, εἶσαι σύ,
εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς δόξης ἔτι.

Αὐτοῦ ἡ γόησσα φωνὴ
ἤγε καὶ ἔφερε τὰ πλήθη,
καὶ μειδιῶν νὰ τυραννῆ
τοὺς Ἀθηναίους ἐδυνήθη.

Ὁ Εὐριπίδης παρεκεῖ
τὸ νέον δράμα περιμένει·
εἶναι τὸ ἦθος του γλυκὺ,
καὶ νοῦν ὑπέρτερον ἐμφαίνει.

Θά ἴδ' ἡ δάφνη ποιητοῦ
ἄλλου τὸ μέτωπον νὰ στέφῃ,
χωρὶς τὸ μέτωπον αὐτοῦ
νὰ συσκιάσουν φθόνου νέφη.

Ὡς πρὸς τὰ ἦθη θεωρῶν
ἐπιπλαθεῖς τὰς κωμωδίας,
κάθηται μ' ἦθος λυπηρὸν
ὁ εὐσεβὴς ἐκεῖ Νικίας ».

Ἄλλ' ἄς μὴ δικαίωμεν τὴν ἀνάγνωσιν.

« Ὁ ὄχλος, ἀνοπομονῶν,
ἔτι θραδὺν ἢ ὄρα θλίπει,
καὶ διὰ κρότων καὶ φωνῶν
τέλος ν' ἀρχίσωσι προτρέπει.

Ἄλλ' αἴφνης γίνεται σιγὴ,
καὶ ἡ αὐλαία πίπτει ἄμα.
Εὐδαίμων ἔστις χορηγεῖ!
Νεφέλαι λέγεται τὸ δράμα.

Χαίρε, μεγάλε ποιητὰ!
Εἰς τὴν σκηνὴν καθὼς ἐφάνης,
ἀπὸ τὰ στόματα πετᾶ
ὄνομα ἐν « Ἀριστοφάνης ».

Ὅλων εὐφραίνει τὴν ψυχὴν
τῆς στιχοουργίας σου τὸ μέλος,
κ' εἰς πάντα στίχον σου τραχὺν
ἄσθεστος ῥήγνυται ὁ γέλως.

Πλὴν διατὶ τοὺς θεατὰς
τύση χαρὰ καταλαμβάνει;
τί ὄνομα ἄραγε ἵπετᾶς
εἰς τὸν λαόν, Ἀριστοφάνη;

Ἐχθρὸς βραγαδοῦ τῆς τρυφῆς,
τὰ χαλαρὰ μαστίζεις ἦθη;
ἢ τοὺς ἀσήμους συγγραφεῖς,
οἵτινες φθείρουσι τὰ πλήθη;

Τῶν ἀναιδῶν δημαγωγῶν
ἐμπαίζεις ἴσως τὰς μωρίας,
ἔσοι τὸν φαῦλόν των ζυγόν
καλύπτουν μ' ἄνθη κολακείας;

Ἐκεῖ τὸν Κλέωνα ἰδὲ
πῶς τρέμει ἔλος περιμένων
νέον σου βέλος, αἰοιδέ,
εἰς δηλητήριον βαμμένον.

Ἄλλ' ὄχι! Τῆς σκηνῆς αὐτῆς
ἡ μνήμη ἄς ταφῆ εἰς ζόφον!
Ἵθρὶζει μέγας ποιητῆς
τὸν ἀρχηγόν των φιλοσόφων

Ὁ ὄχλος ἐπληττε σκληρὰ,
καὶ ἀπητέτο παιδιὰ τις,
καὶ τῷ ἐρρήθη ὡς βορὰ
μεγάλῃ δόξα, ὁ Σωκράτης. »

Καὶ τέρπονται τῷ ὄντι οἱ Ἀθηναῖοι ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ
κρυπτομένη ὑπὸ ἄνθη ποιήσεως.

« Τίνα τὸ δράμα λοιδωρεῖ
οὐδ' ἐρωτᾷσι κἄν ἐκεῖνοι.
Πέπλον καλὸν ἔταν φορῆ,
κ' ἡ ἀδικία τοὺς ἠδόνει.

Μάλιστα εἰς τῶν θεατῶν
ὑπὲρ τοὺς ἄλλους ἔλος χαίρει,
προσωπικῶς ἐπικροτῶν
τὰ ἐντελεῖ τοῦ ἔργου μέρη.

Προσδύτης οὗτος κεκυφώς·
εἶναι βαθεῖς οἱ ὀφθαλμοὶ του,
καὶ ἀπὸ μύχιόν τι φῶς
λάμπουσα φαίνεται ἡ μορφή του.

Λευκὸν ἱμάτιον φορεῖ
ἄνευ ματαίων κοσμημάτων.
Πρὸς τὴν θυμέλην θεωρεῖ,
ὄψιν γαλήνιον φυλάττων.

Εἶν' ὁ Σωκράτης. Εὐλαθεῖς
οἱ μαθηταὶ αὐτὸν κυκλοῦσι·
Μετὰ δικαίας συντριβῆς
τὴν ἀδικίαν θεωροῦσι. »

Καὶ μετὰ τινος στροφᾶς κατωτέρω·

« Εἶδ' ὁ Σωκράτης τὸν λαόν
νὰ τὸν ἰδῆ ἔτι ἐπόθει,
καὶ γαληναίως μειδιῶν
ἐπὶ τῆς ἔδρας ἀνωρθώθη.

Τὸ πλῆθος ἔπαυσε γελῶν
εὐθύς, κ' εἰς σέβας ἐκινήθη.
ἽΩ ποιητὰ των Νεφελῶν,
ὁ ὑβριστῆς ἐξεδικήθη.

Αὐτὸν καὶ μόνον εὐφημεῖ
ἡ πόλις ἅπασα συνάμα,
καὶ παραβλέπει, ὦ τιμῆ!
χάριν τοῦ ἥρωος, τὸ δράμα.

« — Ἀκάνθας φαίνεται κακὰς
μὲ ἄνθη θάλλοντα τυλίσσεις,
κ' ἔχουσι λίαν τραγικὰς
αἰ κωμωδίας σου τὰς λύσεις. — »

Τότε ὁ Ἀριστοφάνης τὸν παρακαλεῖ νὰ τῷ εἰπῆ
ἂν ἐκπνέων ὁ φιλόσοφος δὲν ἐξέπαμπε κατ' αὐτοῦ
ἀγρίας ἀράς, καὶ ὁ Πλάτων διηγεῖται.

« Λόγοι γαλήνης ψυχικῆς
οἱ ἔσχατοὶ του ἦσαν λόγοι·
κ' εἰς φίλους κ' εἰς ἐχθροὺς γλυκὺς,
ἐπίσης ἅπαντας ἠλόγοι.

Εἶχ' εἰς τὰ βάθη τοῦ νοῦς
ζωῆς μελλούσης προαισθήσεις·
ἦτον ἀνέφελος ἡὼς
ὁ θάνατός του, ὄχι δύσις.

Ἐφαίνεται ἔτι τὸν οὐδὸν
ἐπάτει θνησκίων ἄλλου κόσμου,
καὶ ἄσμα κύκνου μελωδῶν
ἔκλεισε τ' ὄμμα του ἐμπρὸς μου.

Ἐδίδασκ' ἔτι ἀπαθῆς
ἐν ᾧ τὴν κύλικα ἐκράτει,
καὶ στοχασμὸς ἦτον βαθύς
καὶ ἡ πνοή του ἡ ἐσχάτη.

Ἐὰν εὐρίσκεσο παρών,
κ' ἔβλεπες θνησκοντα ἐκεῖνον,
θρῆνον θὰ ἦνους γοερὸν
μὲ τῶν ἐταίρων του τὸν θρῆνον.

Πῶς συνεχώρει ἐκ ψυχῆς
τοὺς ὑβριστὰς ἂν ἠκροᾶσο,
διὰ τοὺς στίγους τοὺς τραχεῖς
σύ σεαυτὸν θὰ κατηρᾶσο.

Διότι εἶναι ἀγαθῆ,
Ἀριστοφάνη, ἡ ψυχὴ σου,
καὶ μὲ δακρύων θὰ πλυθῆ
χοᾶς ἀφθόνους ἡ κηλὶς σου.

Ἄλλὰ σ' ἀφήνω· ἱερὸν
νὰ ἐκπληρώσω χρέος πρέπει,
ἀπὸ τὰς τύχας των καιρῶν
τὰ ἀθάνατά του σώζων ἔπι.

Θὰ τὰ συλλέξω, ποιητὰ,
μετ' εὐλαβοῦς ἐγὼ καλάμου,
κ' εἰς τοὺς αἰῶνας θὰ πετᾶ
μὲ τ' ὄνομά του τ' ὄνομά μου.

Ὡς γλύπτῃς ὄνομα θνητοῦ
εἰς Θεοῦ ἄγαλμα χαράττων,
ἐπὶ τὰ θετὰ ἔργ' αὐτοῦ
τρέμων κ' ἐγὼ θὰ γράψω « Πλάτων ». —

Ὁ τοῦ Σωκράτους προσφιλεῖς
ὑπὸ λυγμῶν πικρῶν ἐπνίγη,
κ' ἐκεῖ νὰ κλαύσῃ συσταλεῖς,
μετὰ τοῦ πλήθους ἀνεμίγη. »

Πλὴν τοῦ Σωκράτους ἀπαθῆς
ἔμειν' ἡ ὄψις ἡ γλυκεῖα.
Γνωρίζει ἔτι ἀσταθῆς
εἶναι τοῦ ὄχλου ἡ φιλία,

ἽΟτι γεννᾶ εἰς τὸν λαόν
ἡ νέα δόξα νέον φθόνον,
κ' ὑπὸ πᾶν χεῖλος μειδιῶν
κρύπτει ὁδοὺς σκληρῶς πληγῶνων.

Γέλως τοὺς ἄλλους ἀπατῶν,
ἐπὶ τὰ χεῖλη του ἀνέβη.
ἽΠο τὸν θρῆαμβον αὐτὸν
ἴσως τὸ κῆνειον μαντεύει. »

Μετὰ τινὰ δ' ἔτη ἀπὸ τῆς παραστάσεως ταύτης,
« καὶ ἄλλη πάλιν τελετὴ
τούς Ἀθηναίους συνενώνει, »

ἢ εἰς θάνατον καταδίκη τοῦ Σωκράτους, τοῦ ἀνδρὸς
ἐκεῖνου ἔστις

« Διὰ τοῦ θεοῦ του νοῦς
κατὰ τῆς φύσεως παλαιῶν,
ἀκόμη δὲν ἦτο Θεός,
ἀλλ' ἄνθρωπος δὲν ἦτο πλέον.

ἽΑγνώστους ἔτ' εἰς τοὺς λαοὺς
ἀρχὰς ἐκεῖνος ἀναγγέλλων,
Θεὸν νικῶντα τοὺς Θεοὺς
ἴσως διέβλεπ' εἰς τὸ μέλλον.

ἽΑπεκαλύφθη εἰς αὐτὸν
τῆς Ἰουδαίας ἡ θρησκεία,
κ' ἐμάντευ' ἴσως τὸν Χριστὸν
ἐν ᾧ ἐλάτρευε τὸν Δία.

ἽΟταν προδαίνῃ ἡ αὐγὴ,
ἐρυθριῶσα ἔτι κόρη,
πρὶν φωτισθῆ ἡ ἄλλη γῆ,
τὰ ὑψηλά φωτίζει ὄρη.

ἽΟ κοῦφος ὄχλος μὲ χαρὰν
διὰ τὸν θάνατον ὠμίλει,
καὶ μίαν ὕβριν ἢ ἀράν
ἔλων ἐπρόφερον τὰ χεῖλη.

— Δὲν ἦτον φίλος των Θεῶν.
— Διαφθορῶς των νέων ἦτον.
— Ἐβλαπτε λίαν τὸν λαόν
ψευδῆ σοφίσματα κηρύττων.

— Αἱ ὀμιλίαι του ῥηταὶ
προκλήσεις ἦσαν τυραννίας.
— Ἐκεῖνον ἦσαν μαθηταὶ
ὁ Θηραμένης, ὁ Κριτίας. »

Ἄλλ' ἐν ᾧ ταῦτα ἔλεγεν ὁ κοῦφος ὄχλος, ἐπιχαί-
ρων τῇ ἀδικίᾳ, ὁ Ἀριστοφάνης, μακρὰν των ἄλλων,
παραδίδεται εἰς πικρὰς τύψεις τοῦ συνειδότος. Προ-
σερχόμενος δὲ πρὸς αὐτὸν ὁ Πλάτων, τὸν προσφω-
νεῖ μετὰ φωνῆς γλυκεῖας καὶ συμπαθῶν:

Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἐπομένων νυκτῶν, ἡ σελήνη προκύπτουσα τῶν συνέρπων, ἔδειξεν ἄνδρα ἀναρτῶντα στέφανον εἰς νεκρικὴν στήλην.

• Ἀριστοφάνη, εἶσαι σὺ τὸ τοῦ Σωκράτους μνημα στέφανον. •

Τοιοῦτο εἶναι τὸ γλαφυρὸν καὶ ὠραῖον τοῦτο ποιημάτων, εἰς ὃ οἱ κριταὶ ἀπονέμουσιν ὁμοφώνως τὸν στέφανον.

Κ. ΑΣΩΠΙΟΣ.

Κ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Α. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ.

Α. Ρ. ΡΑΓΚΑΒΗΣ.

ΙΑΤΡΙΚΗ ΚΑΙ ΙΑΤΡΟΙ ΤΗΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ.

—οοο—

Οἱ Αἰγύπτιοι κατὰ Πλίνιον ἐσεμνύνοντο ἐπὶ τῇ ὁμολογίᾳ, ὅτι μεταξὺ αὐτῶν ἀνεράνη καὶ ἀνεπτύχθη τὸ πρῶτον ἡ διδασκαλία τῆς γνώσεως καὶ θεραπείας τῶν διαφόρων τοῦ ἀνθρώπου ἀσθενειῶν καὶ ἀληθῶς οὐδὲν ἄλλο ἔθνος τῆς ἀρχαιοῦτος δύναται νὰ ἀποδείξῃ μνημεῖα γραπτὰ τῆς ἱατρικῆς κατὰ προελληνικὴν τινα ἐποχὴν, ἐν ᾗ κατὰ τὸν ἐκ Σεβεννίου τοῦ Μανέθωνα, ἤδη Ἄθωθις, ὁ δεῦτερος τῆς Αἰγύπτου βασιλεὺς ἐκ τῆς πρώτης θινίτιδος δυναστείας, περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς τρίτης πρὸ Χριστοῦ χιλιετηρίδος, ἐκ τῆς τάξεως τῶν ἱατρῶν προαχθεὶς, συνέγραψε βίβλους ἀνατομικάς (*).

Μόνον οἱ Σῖναι, ἐὰν ἄλλως τε ἡ χρονολογία αὐτῶν εἶνε ἀκριβής, δύνανται νὰ καταταχθῶσιν ὡς πρὸς τὴν πρῶτην σπουδὴν τῆς ἱατρικῆς εὐθὺς μετὰ τοὺς Αἰγύπτιους, καθότι καὶ μεταξὺ αὐτῶν ἀνεράνη βασιλεὺς ἐκ τῆς τάξεως τῶν ἱατρῶν, περὶ τὰ 2,700 πρ. Χρ., ὁ Σίγγ-Νώγγ, ὅστις συνέγραψε τὰς πρώτας ἱατρικὰς τῆς ἀνατολικῆς Ἀσίας βίβλους· αὐτὰ δὲ τὰ μέχρι τοῦδε γνωστὰ τῶν Ἰνδῶν ἱατρικὰ συγγράμματα μάλιστα ἀναθίχουσι μέχρι τῶν πρώτων πρὸ Χριστοῦ αἰώνων.

Ἐκτὸς τοῦ Ἀθώθιου καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς δευτέρας

(*) Τοῦ βασιλέως τούτου τὸ ὄνομα οἱ Αἰγύπτιοι θέλοντες ἵνα γράψωσιν ἴδιν ἐξωγράφουν, τοῦ θεοῦ Θῶθ τὸ σύμβολον, ὡς γίνεται ἴδιον ἐκ τοῦ ἐν Τουρίνῃ σωζομένου ἱερατικοῦ παπύρου τῶν ἐν Αἰγύπτῳ βασιλείων. Θῶθ ἦτο ὡς γνωστὸν ὁ Θεὸς τῶν γραμμῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν, ὁ λόγιος Ἑρμῆς τῶν Αἰγυπτίων, Ἄθωθις δὲ ἐξ αὐτοῦ τὴν κλησὶν δεξάμενος, τὴν ἐκ τῆς τάξεως τῶν ἐπιστημόνων καὶ λογίων προαγωγὴν του εἰς τοὺς μεταγενεστέρους νὰ διαιωνίσῃ ἡθέλησε.

θινίτιδος δυναστείας Ζαζάτις καὶ Σεθένης ἐπροστάτευσαν τὴν ἱατρικὴν, καὶ ἡ τρίτη μεμφίτις δυναστεία ἡ ἀμέσως προηγηθεῖσα τῶν τὰς πυραμίδας κτισάντων Φαραίωνων ἠρίθμει μεταξὺ τῶν βασιλείων ἕνα ἐκ τοῦ ὁμίλου τῶν ἱατρῶν, Τόθροθρον, τὸν διὰ τοῦτο Ἰμχοτέπ ἐπικληθέντα, ἥτοι Ἀσκληπιόν.

Θετικὰς πληροφορίας περὶ τῆς προόδου τῆς ἱατρικῆς ἐν Αἰγύπτῳ κατὰ τὴν ΙΔ' πρ. Χρ. ἑκατονταετηρίδα ἐπὶ τῆς ΙΘ'. θηβαίτιδος δυναστείας, παρέχει ἡμῖν ἐμμέσως ὁ ἐν Αἰγύπτῳ γεννηθεὶς, ἀνατραφεὶς καὶ σπουδάσας νομοθέτης τῶν Ἰσραηλιτῶν Μωϋσῆς, ἐν τῇ παντατεύχῳ. Ῥαμεσῆς ὁ Β'. Μεραμουὺν ὁ Σέσωστρις, ὁ ἐπικληθεὶς μέγας ἐβασίλευε τῆς Αἰγύπτου (1407—1341 πρ. Χρ.), ὅτε ἐγεννήθη ὁ Μωϋσῆς καὶ ἔλαβε τὴν ἀνατροφὴν του καὶ ἐπιστημονικὴν ἐκπαίδευσιν παρὰ τῆ ἀυλῆ καὶ τῷ Ἰσρατεῖω ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Μενεφθᾶ τοῦ Α'. (1341—1321 πρ. Χρ.), ἡ Μενόφις κατὰ Μανέθωνα, ἔλαβε χώραν ἡ ἐξοδος τῶν Ἰσραηλιτῶν. (ὄρα Πανδώρ. φυλλάδ. 279' σελ. 337—344) ὁ Μωϋσῆς κατὰ τὸν τελευταῖον συγγραφέα ἦτο ἀποστάτης Αἰγύπτιος ἱερεὺς Ἡλιουπόλεως ὀνομαζόμενος τὸ πρὶν Ὁσαρσίφ, καὶ γενόμενος ἀρχηγὸς 80,000 λεπτῶν καὶ ἀκαθάρτων, ἐξήγαγεν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου εἰς τὴν ἔρημον· ὅτι δὲ οἱ λεπτοὶ καὶ ἀκάθαρτοι οὗτοι ἄνθρωποι ἦσαν οἱ Ἰσραηλιταὶ μαρτυρεῖ ὁ Διόδωρος (περιλειπούμενα λδ'). Καὶ κατὰ τὸν Στράβωνα ἔτι (σελ. 760) ὁ Μωϋσῆς ἦτο αἰγύπτιος ἱερεὺς, κατὰ δὲ Λυσίμαχον (Ἰώσηπ. κατὰ Ἀπίων. Ι. 34.) οἱ Ἰσραηλιταὶ ἦσαν ὁμίλος ἀκαθάρτων καὶ λεπτῶν ἀνθρώπων, ἐν ᾗ ὁ Τάκιτος (Hist. V. 2—5) ἀποκαλεῖ ῥητῶς τοὺς ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ἰσραηλιταῖς ἀπόγονους τῶν ποτὲ ἐξ Αἰγύπτου διωχθέντων λεπτῶν καὶ ἀκαθάρτων Αἰγυπτίων.

Πάντες οἱ Ἰσραηλιταὶ δὲν ἦσαν βέβαια λαὸς λεπτῶν Αἰγυπτίων, οὐδὲ πάντες οἱ λεπτοὶ ἀποκλειστικῶς Ἰσραηλιταὶ· μετὰ τῶν τελευταίων εἶχον ἐξέλθει τῆς Αἰγύπτου καὶ ἐπίμικτος ὄχλος πολλὸς Αἰγυπτίων καὶ ἄλλων (Ἐξοδ. ιβ'. 38.), οἵτινες ὡς ἐκ τῆς ῥυπαρότητος αὐτῶν καὶ τῶν περιπετειῶν τῆς ἀποδημίας συνετέλεσαν ἵνα διαδοθῶσι μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν ἄλλων ἀποδημητῶν διάφοροι ἀσθένειαι, ἐπὶ τὸ πλεῖστον κολλητικαὶ, καὶ μάλιστα δερμικὰ καὶ ἀφροδισιὰ νοσήματα ὅπως καὶ ἂν ἔχη τὸ πρᾶγμα, βέβαιον εἶναι, ὅτι κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς διχομῆς τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐν Αἰγύπτῳ καὶ κατὰ τὴν ἐξοδὸν αὐτῶν, κατὰ τὴν ΙΔ'. π. Χρ. ἑκατονταετηρίδα, διάφοροι ἐπιδημικαὶ καὶ κολλητικαὶ, ἐπὶ τὸ πλεῖστον δερμικαὶ ἀσθένειαι ἐπεκράτουν, ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ταῖς παρακειμέναις ὁμόροις χώραις, ὁ δὲ σύγχρονος Μωϋσῆς ἐν τῷ λευτικῷ βιβλίῳ καὶ ἐκεῖνῳ τῶν ἀριθμῶν ἐφρόντισε νὰ μεταδώσῃ τοῖς ἱερεῦσι καὶ τῷ λαῷ τῶν Ἰσραηλιτῶν μέρος τῶν ἱατρικῶν του γνώσεων,

καὶ νὰ θέσῃ κανόνας γενικῆς διαιτητικῆς καὶ ἀκριβοῦς διαγνωστικῆς τῶν ἀσθενειῶν τοῦ δέρματος καὶ ἐξανθημάτων. (πρβλ. λευίτ. Κεφ. ιγ'.—ἰε. Ἀριθμ. κεφ. ε'. 2—4.).

Αὐτὰ αἱ ἱατρικαὶ τοῦ Μωϋσέως γνώσεις δὲν ἦσαν εἰ μὴ ἀπόβροικαι τῆς τότε ἐν Αἰγύπτῳ ἱατρικῆς σχολῆς καὶ ἐπιστήμης, ἀκμαζούσης τὰ μάλιστα ἐπὶ Ῥαμεσῆ τοῦ Β'. Σεσώστριος, ὡς ἐξ ἄλλης ἀμέσου, συγχρόνου καὶ ἐγγράφου καταδείκνυται πηγῆς. Μεταξὺ τῶν ἐρειπίων τῆς ἀρχαίας Μέμφις ἀνεκαλύφθησαν πρὸ πολλῶν ἐτῶν εἰς βάθος δέκα ποδῶν ἐντός λευκίθου δύο πάπυροι ὁμοιοχειροῦ ἱερατικῆς γραφῆς, οἵτινες μετέπειτα ἀπετέλεσαν μέρος τῆς συλλογῆς Πασσαλάκου, νῦν δὲ εἰσιν ἐν τῷ αἰγυπτιακῷ τοῦ Βερολίνου μουσεῖῳ παρακατατεθειμένοι· ἐκ τούτων ὁ μικρότερος κατὰ τὸ ἡμῖσι τετριμμένος φέρει ἀντὶ ἐπιγραφῆς. « Ἐν ἔτει μέ, τὴν κδ'. τοῦ μηνὸς Φαωφι « τῆς βασιλείας τῆς Αὐτοῦ ἱεῖρας Μεγαλειότητος τοῦ « βασιλέως τῆς ἄνω καὶ κάτω χώρας καὶ κυρίου τῶν « δύο ἡπείρων, ΗΛΙΟΥ ΦΥΛΑΚΟΣ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟ- « ΣΥΝΗΣ ΚΑΙ ΕΚΛΕΚΤΟΥ ΤΟΥ ΗΛΙΟΥ, τοῦ ζῶν- « τος κραταιοῦ καὶ δυνατοῦ υἱοῦ τοῦ Ἡλίου, καὶ κυ- « ρίου τῶν διαδημάτων. » — Οἱ βασιλικοὶ οὗτοι τίτλοι εἶνε οἱ τοῦ Ῥαμεσῆ Β' τοῦ μεγάλου Σεσώστριος, καὶ περὶ τούτου γίνεται ἐνταῦθα ὁ λόγος, ἀναβάντος εἰς τὸν Θρόνον κατὰ τὸ 1407 πρ. Χρ., ὅθεν ἡ χρονία τοῦ ἄνω παπύρου δύναται νὰ ἀναχθῆ εἰς τὸ ἔτος 1363 πρ. Χρ., ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ἤκμαζεν ὁ Μωϋσῆς· ἐν Αἰγύπτῳ ὁ ἕτερος πάπυρος, ἐξακολούθησι ὡν τοῦ πρώτου, καὶ φέρων γραφὴν τῆς αὐτῆς χειρὸς καὶ ὅμοιον τύπον συνίσταται ἀπὸ 23 σελίδων γεγραμμένων διὰ μέλανος, ἐκτὸς τῶν ἐπιγραφῶν τῶν κεφαλαίων καὶ τῶν ἀριθμῶν οἵτινες εἰσι γεγραμμένοι διὰ κιναθάρεως· περιέχει δὲ ὁ πάπυρος οὗτος τὴν θεραπευτικὴν διαφόρων ἐπὶ τὸ πλεῖστον δερμικῶν νοσημάτων καὶ τὰς ἐπὶ τούτων ἱατρικὰς συνταγὰς· ἡ ἰε' σελὶς εἶνε ἀξία λόγου διὰ τὴν ἐν παρενθέσει περιεχομένην σημείωσιν (γραμμῆ 1-2). « Συλλογὴ συνταγῶν κατὰ τῶν δερμικῶν νοσημά- « των, οἵτι εὐρέθησαν ἐν ἀρχαίᾳ γραφῇ, ἐν παλαι- « τάτῃ βίβλῳ, ὑπὸ τοὺς πόδας τοῦ θεοῦ Ἀνούθιου « κατὰ τὴν Σεχέμ, ἐν ἡμέραις τῆς ἱεῖρας Μεγαλει- « ττος τοῦ βασιλέως Ζαζάτιος τοῦ μακαρίου, με- « τὰ δὲ τὰ τούτου παθήματα μετηνέχθησαν ἐνώ- « πιον τῆς ἱεῖρας Μεγαλειότητος τοῦ βασιλέως Σεθέ- « νους τοῦ δεδικαιωμένου (*).

Μετὰ ταῦτα ἀναφέρεται (γραμμῆ 3-5) ὅτι χάριν τῆς παλαιότητος ἡ βίβλος μετεκομίσθη ἀπὸ τῶν ποδῶν τοῦ θεοῦ καὶ ἐφυλάχθη παρὰ τῶν ἱερογραμματέων, καὶ ἀκολουθεῖ δέσεις ἐν ὀνόματι τῆς Ἰσίδος, τοῦ Ἰβρου, τοῦ Χῶνς καὶ Θῶθ τοῦ παιδιοῦ, ἀπάντων προστατῶν τῆς ἱατρικῆς.

Ἐκ τούτων γίνεται δῆλον, ὅτι ἂν καὶ ὁ πάπυρος ἐγγράφη ἐπὶ Ῥαμεσῆ τοῦ Β' Σεσώστριος, τὰ περιεχόμενα ὅμως εἶναι ἀπάνθισμα καὶ ἐκλογαὶ ἐξ ἄλλου ἀρχαιοτέρου ἱατρικοῦ συγγράμματος ἀπὸ τῆς πρώτης δυναστείας, ἴσως αὐτοῦ τοῦ Ἀθώθιου, ἀνευρεθέντος ἐπὶ τῶν βασιλείων Ζαζάτιος καὶ Σεθένης, ἥτοι τοῦ τετάρτου καὶ πέμπτου Φαραῶ τῆς δευτέρας θινίτιδος δυναστείας· ὅτι ἡ πρώτη κυρία συγγραφή ἀνάγεται εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ἀθώθιου πιθανολογεῖται καὶ ἐκ τῶν περιεχομένων εἰς τὸ τέλος τῆς ἰε' σελίδος καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς ιγ', ὅπου ὑπάρχουσιν ἄξια λόγου σημειώσεις· ἐκ τῆς τοπογραφικῆς ἀνατομικῆς, καὶ μάλιστα τοῦ ἀρτηριακοῦ τῆς κεφαλῆς συστήματος πρὸ τῆς δευτέρας χρονολογούμεναι δυναστείας, ἐν ᾗ παρὰ τοῦ Μανέθωνος γνωρίζομεν, ὅτι Ἀθώθις ἐκ τῆς πρώτης δυναστείας συνέγραψε βίβλους ἀνατομικάς.

Ἐπὶ τῆς δεκάτης πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδος ἡ φήμη τῆς ἐν Αἰγύπτῳ ἀκμαζούσης ἱατρικῆς ἐπιστήμης εἶχε φθάσει καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Εὐρώπην τε καὶ Ἀσίαν· ὁ Ὀμηρος (Ὀδυσ. Δ. 227—232) ἀναφέρει ὅτι

- Τοῖα Διὸς θυγάτηρ ἔχε φάρμακα μητιόντα
- ἐσθλά, τὰ οἱ Πολύδαμα πόρεν Θῶνος παράκοιτις
- αἰγυπτίη· τῇ πλεῖστα φέροι ζειδῶρος ἄρουρα
- φάρμακα, πολλὰ μὲν ἐσθλά μεμιγμένα, πολλὰ δὲ λυγρά·
- ἱητρός δὲ ἕκαστος ἐπιστάμενος περὶ πάντων
- ἀνθρώπων· ἡ γὰρ παιηόνος εἰσι γενέθλης.

Ἄρα κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἡ Αἰγύπτος ἦτο γνωστὴ διὰ τὰ ἄφθονα καὶ πολυποικίλα φάρμακα τὰ ἐν αὐτῇ φυόμενα καὶ σκευαζόμενα, καὶ τῶν ὁποίων ἡ ἐφαρμογὴ ἐγένετο ἐκεῖ συνετελεσμένη φυσιολογικῶν ἐνδείξεων καὶ οὐχὶ ὡς ἄλλοθι ἐμπειρικῶ τῷ τρόπῳ· αὐτὸ θέλει ἵνα εἴπῃ ὁ ποιητὴς ἀναφέρων φάρμακα μητιόντα, ἥτοι ὑπὸ συνέσεως εὐρεθέντα καὶ κατὰ τέχνην θεωρητικὴν ἐσκευασμένα ὡς ὀρθῶς ἐξηγοῦσιν οἱ σχολασταί· ἐν ταῦτῳ μανθάνομεν παρὰ τοῦ ἴδιου ποιητοῦ τὴν ἐπὶ τῶν χρόνων αὐτοῦ φήμην τῶν αἰγυπτίων ἱατρῶν, θεωρουμένων ὡς ἐπιστημόνων καὶ ὑπερεχόντων πάντων τῶν ἄλλων ὁμοτέχων ἐν τῇ λοιπῇ οἰκουμένῃ.

Ἐπι καὶ ἐπὶ τῆς κς' σαττιδος δυναστείας ἐπὶ τῆς βασιλείας Νεκῶ (644—595 πρ. Χρ.) εὐρίσκομεν ἀ-

(*) Συλλογὴ συνταγῶν κατὰ νοσημάτων τοῦ δέρματος. Εὐρέθησαν ἐν ἀρχαίᾳ γραφῇ ἐν παλαιάτῃ βίβλῳ ὑπὸ τοῦς πόδας τοῦ θεοῦ Ἀνούθιου κατὰ τὴν Σεχέμ ἐν ἡμέραις τῆς

21 22 23 24
ἱεῖρας Μεγαλειότητος τοῦ βασιλέως Ζαζάτιος τοῦ μακαρίου, 25 26 27 28
μετὰ δὲ τὰ τούτου παθήματα μετηνέχθησαν ἐνώπιον τῆς ἰε- 29 30 31 32
ρας Μεγαλειότητος τοῦ βασιλέως Σεθένης τοῦ δεδικαιωμένου.

μάζουσαν και άκραιαν την φήμην τῆς ἐν Αἰγύπτῳ ἰατρικῆς ἐπιστήμης ὁ σύγχρονος προφήτης Ἱερραίας ὀμιλῶν περὶ τῆς ἐν Χαρμεις παρὰ τῷ ποταμῷ τῷ Εὐφράτῃ ἦτας τῶν Αἰγυπτίων (κεφ. μς'. 11. τοῦ ἔβρ. κειμένου κς'. 11. κατὰ τοὺς Ο'), ὑπαινίττεται τὴν χρῆσιν τῶν πολυειδῶν καὶ ποικίλων ἐν Αἰγύπτῳ φαρμάκων, καὶ λέγει « Ἀνάβηθι Γαλαὰδ καὶ λάβε βήτην τῆ παρθένῳ θυγατρὶ Αἰγύπτου· εἰς τὸ κενὸν ἐπλήθυνας ἰάματά σου· ὠφέλεια οὐκ ἔστιν ἐν σοί. »

Ἐπὶ τῆς κζ' περσικῆς δυναστείας, ἐπὶ τοῦ τέλους τῆς ἑκτης καὶ διαρκούσης τῆς πέμπτῃς πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδος, ἡ ἰατρικὴ τῆς Αἰγύπτου σχολὴ διέπρεπεν ὡς ἡ πρώτη τῆς τότε γνωστῆς οἰκουμένης. Κύριος ὁ μέγας τῶν Περσῶν βασιλεὺς παθὼν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπεμψε παρ' Ἄμασις ζητῶν ἰατρὸν ὀφθαλμῶν τὸν ἄριστον ἐν Αἰγύπτῳ· ἀπέστειλε δὲ Ἄμασις αὐτῷ τοιοῦτον, ὅστις καὶ μετὰ τὸν Κύρου θάνατον διετέλει παρὰ τῷ οὐκ αὐτοῦ Καμβύση (Ἡρόδ. III. 4.) Καὶ Δαρείος δὲ ὁ Ἰστάσπους εἶχε πάντοτε περὶ αὐτὸν τοὺς πρωτεύοντας τῶν αἰγυπτίων ἰατρῶν, μέχρι οὗ Δημοκίδης ὁ Κροτωνιάτης ἠτύχησε ν' ἀναδείξῃ ἐν Ἀσίᾳ τὴν τότε ἀρχίζουσαν ὑπεροχὴν τῆς ἑλληνικῆς ἐπιστήμης (Ἡρόδ. III 129. 132). — Ἰσπερὶ ἄλλοτερον ἔτι ὁ ποιητὴς Εὐριπίδης ἐν τῇ κατὰ τὴν Αἰγύπτου περιοδείᾳ του μετὰ τοῦ Πλάτωνος ἀσθενήσας ποτὲ ὑπεβλήθη εἰς τὴν θεραπείαν τῶν Αἰγυπτίων ἰατρῶν, καὶ ἰάθη ἐντελῶς διὰ τῆς χρήσεως τῶν θαλασσιῶν ὑδάτων.

Ἡ ἐν Αἰγύπτῳ ἰατρικὴ ἐπιστῆμη διετηρεῖτο ἀκμαία καὶ ἐπὶ αὐτῶν τῶν Ῥωμαίων. Ὁ Πλίνιος μνημονεύει τῆς ἐπὶ τῶν χρόνων του πληθῆος τῶν αἰγυπτίων ἰατρῶν, οἱ δοκιμώτεροι τῶν ὁποίων μετέβαινον εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ἵνα μετέλθωσιν ἐκεῖ τὸ ἐπάγγελμά των, καὶ ἀναφέρει συγχρόνως περὶ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ πλεονάζουσῶν ποικίλων ἀσθενειῶν· ἐκ τούτου φαίνεται, ὅτι καὶ τὸ πάλαι ὡς σήμερον ὑπῆρχον συνηγμένα ἐν τῷ αὐτῷ πάντα τὰ διάφορα τῶν διαφόρων μερῶν τῆς οἰκουμένης νοσήματα, καὶ ἡ ἐν Αἰγύπτῳ διαμονὴ ἠδύνατο καὶ τότε νὰ χρησιμεύσῃ ὡς σχολεῖον διὰ τοὺς θέλοντας νὰ τελειοποιηθῶσιν εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ἰατρικῆς, ὡς γίνεται τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας. Αἱ κατὰ τὰς ὥρας τοῦ ἔτους βύθμικαὶ παραλλάξεις καὶ ἀνεξίσεις τῶν ἀτμοσφαιρικῶν καὶ μετεωρολογικῶν τοῦ αἰγυπτιακοῦ κλίματος φαινομένων, αἱ περιοδικαὶ ἀστρονομικῶς καὶ μαθηματικῶς ἀκριβεῖς καὶ ὠρισμέναι αὐξήσεις καὶ μειώσεις τῶν ὑδάτων τοῦ Νείλου, ἀσκοῦσαι εἰκότως ἐπιβροχὴν τινὰ ἐπὶ τῶν παθολογικῶν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος ἀλλοιώσεων ἐν Αἰγύπτῳ, παρέχουσιν εἰς τὰς κατὰ καιροὺς ἐνδημίας καὶ ἐπιδημίας ὠρισμένον τινὰ βύθμὸν ἀνακυκλήσεως καὶ

ἐπανόδου, καὶ δίδουσι τοῖς νοσήμασι κανονικὴν τινὰ πορείαν καὶ σαφῆ τύπον καὶ χαρακτῆρα δυσκόλως ἀπαντῶμενον ἀλλαγῶν, ὥστε δύναται ἡ παρατήρησις καὶ μελέτη τῶν ἐν Αἰγύπτῳ ἀσθενειῶν νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πρότυπον εἰς τοὺς περὶ τὰ τοιαῦτα ἀσχολούμενους νεήλυδας ἰατροὺς. Διὰ τοῦτο καὶ κατὰ τὸν τέταρτον ἠδὴ μετὰ Χριστὸν αἰῶνα, κατὰ Ἀμμιανὸν Μαρκελίον, ἡ μεγαλειτέρα σύστασις δι' ἰατρὸν τινὰ ἐπὶ τῆς ἐκτεταμένης Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ἦτο, ἐὰν ἐλέγετο περὶ αὐτοῦ, ὅτι ἐν Αἰγύπτῳ ἐτελειοποιήσε τὰς σπουδὰς του.

Ἡ ἀρχαιοτάτη αὕτη ἰατρικὴ τῆς Αἰγύπτου σχολῆς, ἡ ἀρχιερεῖς καὶ βασιλεῖς συναριθμοῦσα μεταξὺ τῶν κατὰ καιροὺς διαπρεψάντων μελῶν της, δὲν ἀπέτελει ἀπλῶς ὁμάδα τινὰ ἐμπειρικῶν θεραπευτῶν, ἀλλὰ γραμματικῶς κατηρτισμένων καὶ δι' ἐγκυκλίων σπουδῶν μεμορφωμένων ἐπιστημόνων σύλλογον ἐκ τῆς ἀνωτέρας τῶν ἱερέων καὶ προφητῶν τάξεως· οἱ τοιοῦτοι ἰατροὶ ἐθεωροῦντο ὡς δημόσιοι τοῦ κράτους λειτουργοὶ μισθοδοτούμενοι τακτικῶς παρὰ τῆς πολιτείας, ἐκτὸς τῶν κατὰ καιροὺς καὶ κατὰ βούλησιν παρὰ τῶν ἰδιωτῶν ἀπολαμβανόμενων ἀμοιβῶν, διὰ τὴν παρεχομένην τοῖς νοσοῦσι ἐπικουρίαν καὶ θεραπείαν· μόνοι πένητες, ταξιδιωταὶ καὶ ἐν ὑπηρεσίᾳ στρατιωτικοὶ ἐχάιροντο τὸ δικαίωμα τῆς δωρεᾶν θεραπείας ἐκ μέρους τῶν παρατυγχανόντων ἰατρῶν.

Ἀλλὰ πρὸς ἐλευθέραν ἐξάσκησιν τοῦ ἐπαγγέλματος τῶν οἱ νέοι ἰατροὶ ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ δόσωσι δείγματα προλαβούσης προπαιδευτικῆς καὶ ἐγκυκλίου σπουδῆς ἐκτὸς τοῦ εἰδικοῦ τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης κλάδου, εἰς τὸν ὅποιον ἰδίᾳ ἕκαστος ἐδόθη καὶ ἐνησχολήθη πρὸ πάντων, καὶ τοῦ ὁποίου τὴν ἐξάσκησιν ἐπεθύμει καὶ ἐσκόπευε νὰ μετέλθῃ. Τοιοῦτοτρόπως ἡ πολιτεία ἐφρόντιζεν ἵνα ὑπάρχωσι πολλοὶ ἰατροὶ δι' εἰδικῆς ἕκαστος κατηρτισμένους ἀσθενείας, πρὸς πλειότερον ἕσον δυνατόν προαγωγὴν ἕκαστου τῆς ἰατρικῆς κλάδου, καὶ πρὸς ἀσφαλεστέραν τῶν νοσοῦντων θεραπείαν, ἕκαστου ἰατροῦ ἐνὸς εἶδους νόσων τὴν θεραπείαν ἐπαγγελλομένου καὶ οὐχὶ πλειόνων· ὥστε οἱ μὲν καθίστανται ὀφθαλμῶν ἰατροὶ, οἱ δὲ κεφαλικῶν ἀσθενειῶν, ἄλλοι ὀδόντων, καὶ ἄλλοι κοιλιακῶν ἢ ἀφρανῶν νοσημάτων θεραπευταὶ (Ἡρόδ. II. 84).

Οἱ ἰατροὶ ὑπεχρεοῦντο παρὰ τῆς πολιτείας ἵνα ἀκολουθῶσιν ἀκριβῶς τοὺς ἰατρικοὺς τῆς ἐπικρατείας νόμους καὶ τοὺς ἀπὸ παλαιῶν καὶ δοκιμῶν ἰατρῶν συγγεγραμμένους τῆς ἐπιστήμης κανόνας, καὶ ἐὰν ποτε ἤθελεν ἀποδειχθῇ, ὅτι ὁ ἰατρός δὲν ἐξεπλήρωσεν ὡς ἔδει τὰ ἰατρικά του καθήκοντα, ἢ ὅτι μετεχειρίσθη τὴν ἐπιστῆμην πρὸς βλάβην μᾶλλον τῆς ὑγείας τοῦ αὐτῷ ἐμπιστευθέντος ἀσθενοῦς καὶ οὐχὶ πρὸς ἴκασιν, ἠδύνατο νὰ ἐναχθῇ εἰς δίκην καὶ ὑποστῇ τὰς παρὰ τοῦ νόμου ὠρισμέναις ποινῆς· οὐ-

τως, ἐὰν ἤθελεν ἀποδειχθῇ, ὅτι ἐπὶ προκειμένης τινὸς περιπτώσεως δὲν ἐφηρμόσθη ἢ ἐκ πολλῶν χρόνων τετηρημένη καὶ ὑπὸ τῶν ἀρίστων καθηγητῶν συντεταγμένη θεραπεία, καὶ ὅτι ἐκ τούτου ἢ ἐξ ἄλλης τινὸς ἀπερὶσκεψίας, ἀμελείας ἢ ἀμαθείας τοῦ ἰατροῦ ἔπαθεν ἢ ἀπέθανεν ὁ ἀσθενής, τότε οἱ συγγενεῖς τοῦ τελευταίου ἢ αὐτὸ τὸ δημόσιον ἠδύνατο νὰ καταδιώξωσι τὸν περὶ οὗ ὁ λόγος ἰατρὸν ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων ἐπὶ φαρμακείᾳ ἢ ἀνθρωποκτονίᾳ· ἐν περιπτώσει ὅμως καθ' ἣν τὰ φάρμακα εἶχον διαταχθῆ κατὰ τοὺς ἐκ τῶν ἱερῶν βιβλίων τῆς ἐπιστήμης κανόνας, ἀλλ' ἢ φύσις τῆς ἀσθενείας ἦτο τοιαύτη, ὥστε μὲ ὄλας τοῦ ἰατροῦ τὰς προσπαθείας ὁ ἀσθενής δὲν ἠδύνατο νὰ σωθῇ, ὁ ἰατρός ἐθεωρεῖτο τότε καλῆς καὶ ἀμέμπτου διαγωγῆς καὶ πάσης κατηγορίας ἀθώως.

Ἐς βάσεις τῶν σπουδῶν τῆς ἰατρικῆς σχολῆς ἐχρησίμευσον κατὰ τὴν μαρτυρίαν Κλήμεντος Ἀλεξανδρείας (Στρωματεῖς. VI. 8.) ἐκ τῶν 42 ἱερῶν τῆς αἰγυπτίου ἐγκυκλοπαιδείας βιβλίων αἱ τελευταῖαι 6, πραγματευόμεναι ἐν συνόλῳ ἀποκλειστικῶς τὴν ἰατρικὴν ἐπιστῆμην· ἦσαν δὲ αὐταὶ α) περὶ τῆς τοῦ σώματος κατασκευῆς· β) περὶ νόσων· γ) περὶ ὀργάνων· δ) περὶ φαρμάκων· ε) περὶ ὀφθαλμῶν· καὶ ς) περὶ γυναικείων· ἦτοι, ὡς ἤθελε τις ἐκφραστῆ κατὰ τοὺς ὅρους τῆς καθ' ἡμᾶς ἐπιστήμης 1) ἀνατομία καὶ φυσιολογία· 2) εἰδικὴ παθολογία καὶ θεραπευτικὴ· 3) χειρουργία· καὶ ἐγχειρήσεων διδασκαλία· 4) χημεία φαρμακευτικῆ, καὶ φαρμακολογία· 5) ὀφθαλμολογία· 6) περὶ γυναικείων νοσημάτων. Ἐκτὸς τούτων ὑπῆρχε καὶ ἑτέρα βιβλίος ἱερά σημειωτικῆ καλουμένη Ἀμβροῆς (ἦτοι scientia causalitatis), δι' ἧς ἐκρίνον τὸν κατακλιθέντα ἄρρωστον ἂν ἦτο ζώσιμος ἢ ὄχι, ἐκ τῆς κατακλίσεως σημειούμενοι, (ἱεραπόλ. ἱερογλυφ. I. λή.), ἐξ οὗ καὶ ἀμβροῖζεν ἐλέγετο κατὰ Ἡσύχιον τὸ θεραπεύειν ἐν τοῖς ἱεροῖς.

Μεταξὺ τῶν διαφόρων τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης κλάδων ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων αἰώνων μέχρι τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ χριστιανισμοῦ ἡ ἀνατομία ἦτο πάντοτε ἡ τῶν ἄλλων προεξάρχουσα σπουδῆ, οὕσα ἡ πρώτη καὶ κυρία βᾶσις πασῶν τῶν λοιπῶν, καὶ ποιήσασα ὡς εἰκότως τὰς μεγίστας προόδους· ἐκτὸς τῆς παρὰ τοῦ Κλήμεντος ἀναφερομένης ἱερᾶς βιβλίου περὶ τῆς τοῦ σώματος κατασκευῆς, ὑπῆρχον καὶ αἱ τοῦ βασιλέως Ἀθώθιος ἀνατομικαὶ βιβλοὶ κατὰ Μανέθωνα, ὁ δὲ Γέλλιος εἰς τὰς ἀττικὰς του νύκτας (X. 10.) ἀναφέρει χωρίον ἐκ τῶν Αἰγυπτιακῶν τοῦ Ἀπίωνος περὶ τῶν παρ' Αἰγυπτίους ἐν χρῆσει ἀνατομῶν· ἀλλὰ καὶ νῦν ἔτι σώζονται ἐν τῇ Αἰγυπτιακῇ συλλογῇ τοῦ ἐν Βερολίῳ μουσείου πληθὺς ἀρχαίων αἰγυπτιακῶν ἀνατομικῶν ἐργαλείων ἐπι-

μαρτυρούντων τὴν ἀλήθειαν τῶν λεγομένων. Εἰς τὴν πρόοδον τῆς ἀνατομίας συνέτεινε τὰ μέγιστα τὸ θρησκευτικὸν τῆς τῶν νεκρῶν ταριχεύσεως ἔθος· ἰδίᾳ τάξις ἱερέων τελειοδιδάκτων τῆς ἰατρικῆς, οἱ λεγόμενοι παστοφόροι ἢ κολχῦται αἰγυπτία φωνῆ (*), προϊστάνο τῆς ταριχεύσεως τῶν νεκρῶν, τῆς ὁποίας προηγεῖτο ἡ ἀνατομὴ ἐκ μέρους τῶν προπαρασκευαστῶν, τῶν διὰ τοῦτο καλουμένων παρασχιστῶν· ἔπειτα ἠκολούθει ἡ λοιπὴ σκευασία παρὰ τῶν ταριχευτῶν καὶ ἐνταφιαστῶν. (**).

Οἱ κολχῦται ἦσαν οὕτως οἱ κατ' ἐπαγγέλιμα ταριχευταὶ καὶ ἀνατόμοι οἰκούντες καὶ ἔχοντες τὰ ἀνατομικὰ αὐτῶν ἐργαστήρια ἐξωθεν τῶν πόλεων παρὰ τοῖς νεκροταφείσι· ἐν Θήβαις κατέκουν εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τοῦ περὶ Θήβας νομοῦ, ἐν τοῖς Μεμνωναίοις, νοτιοδυτικῶς τῆς πόλεως (***)· Μεμνωναῖα ὠνομάζοντο ἡ ἰδιαιτέρα αὐτῶν προάστειος κώμη καὶ συνοικία ἢ ἄλλως τε καὶ Πάσημις καλουμένη (****). Καὶ εἰς τὴν Ἄβυδον ὑπῆρχον Μεμνωναῖα, κατὰ Στράβωνα, ἦτοι λαθυρινθοειδῆ νεκροταφεῖα, ὅπου ἐθάπτοντο οἱ ἐπιστημώτεροι καὶ πλουσιώτεροι τῶν Αἰγυπτίων (πρὸς Πλουτ. 16. καὶ Ὁσερ. κ'). περὶ αὐτὰ εἶχον ἐγκατασταθῆ οἱ Κολχῦται μετὰ τῶν ἐργαστηρίων των καὶ ἡ συνοικία των ἔφερε τὸ ὄνομα Ἄλχαι (*****).

Ἡ ταριχεύσις τῶν νεκρῶν πάντοτε ἐγένετο προηγουμένης τῆς τοῦ πτώματος ἀνατομῆς, ἡ δὲ ἀνα-

(*) Ἦτοι νεωκόροι, ἀπὸ τῶν Κόλχ=φύλαξ καὶ χυ=οἶκος, ναός.

(**) Ὅτι δὲ οἱ ταριχευταὶ οὗτοι ἦσαν ἐκ τῆς τάξεως τῶν ἰατρῶν μαρτυρεῖ καὶ αὐτὴ ἡ ἱερά τῶν Ἑβραίων γραφή, ἔπου γίνεται λόγος περὶ τῆς ταφῆς τοῦ Ἰακώβ· « καὶ προσητάξεν ὁ Ἰωσήφ τοῖς δούλοις αὐτοῦ τοῖς ἰατροῖς ταριχεύσαι τὸν πατέρα αὐτοῦ, καὶ ἐταριχεύσαν οἱ ἰατροὶ τὸν Ἰσραὴλ, (Γενέσ. ν'. 2. τοῦ ἑβραϊκοῦ κειμένου), ἔπου ἡ μετάφρασις τῶν Ο' φέρει· « καὶ προσέταξεν ὁ Ἰωσήφ τοῖς παισὶν αὐτοῦ τοῖς ἐνταφιασταῖς ἐνταφιάσαι τὸν πατέρα αὐτοῦ, καὶ ἐνεταφίασαν οἱ ἐνταφιασταὶ τὸν Ἰσραὴλ. »

(***) Ἐν τῇ λιβύῃ τοῦ περὶ Θήβας, ἐν τοῖς Μεμνωναίοις. — Ἐν τῷ ἀπὸ νότου καὶ λιβὸς τῆς Διὸς πόλεως. — (κατὰ τοὺς ἑλληνικοὺς παπύρους τοῦ μουσείου τοῦ Τουρίνου, ἐκδοθέντας ὑπὸ Abbé Peyron ἐν Τουρίνῳ· 1826—1827.)—

(****) « Πασημίτης » καὶ « Μεμνωναίτης » εἰσὶν ἐν τοῖς ἄνω παπύροις ταυτόσημοι ἐξήγησις τοῦ δημοτικοῦ « ἐν Πασ—ζαμ », τὰ νῦν Medinet—'Αβού ἀραβιστί.

(*****) Οὕτως ἀναφέρεται ἑλληνιστί εἰς τὸν γνωστικὸν πάπυρον τοῦ Μουσείου τοῦ Λωγγοδεῖνου (Leyden) « ἀριθμ. 65 σελ. ἡ γραμμὴ 25—27.—βαστάζω τὴν ταφὴν τοῦ Ὀσίρεως καὶ ὑπάγω καταστήσαι αὐτὴν εἰς Ἄβυδον, καταστήσαι εἰς ταφὰς καὶ καταθέσθαι εἰς Ἄλχαι. » Τὸ ἐν τῷ παπύρῳ ἑλλείπον ἐκ τῆς τριτῆς Α. τῆς τελευταίας λέξεως [α] λχαι ἀναπληροῦται ἐκ τοῦ παρακαλοῦθοντος δημοτικοῦ κειμένου φέροντος « ἐντι χέττες ἐν Ἄλχαι ».

τομή συνεπήγεν ἐξ ἀνάγκης καὶ ὡς εἰκός τὴν γνώ-
σιν τῆς τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος κατασκευῆς εἰς
τὴν φυσιολογικὴν καὶ παθολογικὴν του κατάστασιν·
ὁ Πλίνιος μάλιστα ἀναφέρει ἐπιτόως περὶ τῆς ἐν Αἴ-
γύπτῳ ἐπιζομένης νεκροσκοπίας, ὅτι δηλαδὴ οἱ Αἴ-
γύπτιοι ἀνέτενον τὰ σώματα μετὰ θάνατον πρὸς
ἐξακριβίωσιν τῆς φύσεως τῆς ἀσθενείας ἐν ἣ ἀπέθα-
ναν ὁ νοσῶν. Ἡ παθολογικὴ αὐτὴ ἀνατομία δύνα-
ται νὰ θεωρηθῆ ὡς ἡ μεγαλειότερα ἀπόδειξις τῆς
τότε προόδου τῆς ἰατρικῆς, ἀποκατασταθείσης λο-
γίου καὶ θετικῆς ἐπιστήμης, οὐχὶ δὲ λεξιθῆρου θεω-
ρίας ἢ ἀμαθοῦς καὶ τυρλοῦ ἐμπειρισμοῦ.

Ἀνωτέρω ἐμνημόνευσα ἐν παρόδῳ τοῦ ἀπὸ Σεσώ-
στριος χρονολογουμένου θεραπευτικῶν ἱερατικῶν πα-
πύρου τῆς συλλογῆς Πασσαλάκου, ὅστις ἀναφέρει
καὶ περικοπὰς ἀρχαιοτέρας τοπογραφικῆς ἀνατο-
μίας ἐκ τῶν πρώτων τῆς Αἰγύπτου δυναστειῶν ἡ
ἀρχὴ τῆς ἀνατομικῆς ταύτης περικοπῆς ἀναφέρει τὰ
ἐξῆς, ἅτινα παραθέτω ὡς δείγμα ἀνατομικῆς διδα-
σκαλίας, οἷα ὑπῆρχε κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς τρίτης πρὸ
Χριστοῦ χιλιετηρίδος. « Τὴν κεφαλὴν διέρχονται 32
» ἀρτηρίαι ἀντλοῦσαι τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ στήθους καὶ
» μετοχετεύουσαι αὐτὸ εἰς τὰ ἄκρα ». τὸ τέλος ἔ-
χει ὡς ἀκολούθως· « δύο ἀρτηρίαι διήκουσιν ὅπι-
» σθεν τοῦ ἀριστεροῦ ὠτός, δι' ὧν ἀνέρχεται τὸ
» πνεῦμα τῆς ζωῆς, καὶ δύο ἀρτηρίαι διήκουσιν ὅ-
» πισθεν τοῦ δεξιοῦ ὠτός, δι' ὧν ἀνέρχεται τὸ
» πνεῦμα ». (σελ. 15'. γραμμ. 2. 3.) ἀκολουθεῖ
ἡ ἀπαρίθμησης τῶν ἀρτηριῶν τοῦ στήθους, τοῦ λαι-
μοῦ, τῶν ἄνω καὶ κάτω μελῶν, καὶ ἔπειτα σελίδες
γέμουσαι συνταγῶν ἐπὶ διαφόρων τοῦ αἵματος δυσ-
κρασιῶν, ἀπόδειξις, ὅτι ἡ παθολογικὴ ἀνατομία
εἶχε φέρει καὶ τότε τοὺς κερπούς της, δίδουσα ὠθη-
σιν εἰς διάπλασιν ἀνατομικῶν καὶ φυσιολογικῶν οὐ-
τως εἰπεῖν συστήματος τῆς παθολογίας.—

(Ἐπεται Συνέχεια). ΝΕΡΟΥΤΣΟΣ.

**ΣΚΕΨΕΙΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ
ΤΕΘΝΕΩΤΟΣ.**

—ooo—

Καλοῦμαι Δυβουά· ἂν δὲ καὶ τὸ ὄνομά μου φαί-
νεται κοινόν, ὅμως διήγαγον βίον ἀρκετὰ ἐντιμον καὶ
μέχρι τινὸς ἔνδοξον. Ἀπέθανον δὲ τὴν 4 Ἀπριλίου
1823. Ἐάν ποτε ὁ ἀναγνώστης μου εὐρεθῆ εἰς τὰ
περίχωρα τοῦ μικροῦ χωρίου Δυβουά, ἂς προχωρήσῃ
πρὸς τὴν μητρόπολιν αὐτοῦ καὶ ἀφοῦ ζητήσῃ τὰ κλει-
διά ἀπὸ τὸν ἐκκλησιάρχην ἂς εἰσελθῇ εἰς τὴν ἀριστερὰν
πλευρὰν τῆς ἐκκλησίας· δι' ἐνὸς βλέμματος θὰ ἀνα-
καλύψῃ ὅλα τὰ μνημεῖα τῆς δόξης τῶν Δυβουά. Πρῶ-
τον τὸ στασείδιον τὸ ὁποῖον κατεῖχε πάντοτε ἡ οἰ-

κογένεια, ἔπειτα τὸν λίθον ὅστις καλύπτει τὸν τά-
φον πάσης τῆς οἰκογενείας μου καὶ τέλος τὴν θήκην
ἣτις περιέχει τὸ λείψανόν μου. Προσκεκολλημένον
εἰς τὸν τοῖχον κατ' εὐθείαν γραμμὴν ἀπὸ τοῦ μέρους
ἐνθα συνείθιζα νὰ ἵσταμαι, ὑπάρχει ὠραῖον μνημεῖον
ἐκ λευκοῦ μαρμάρου φέρον τὰ οἰκόσημά μου καὶ ἀ-
νάγλυφον γυναικὸς μαρμαρίνης, λουούσης διὰ τῶν δα-
κτύλων της ὑδρίαν, ἐπιτηδεύοντα γεγλυμμένην καὶ
φέρουσαν τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν·

Τῆι ΜΝΗΜῆι
ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΔΥΒΟΥΑ, ΗΠΟΚΟΜΟΥ
ΘΑΝΟΝΤΟΣ
ΤΗΝ 4 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1823,
ΑΓΑΘΟΥ ΥΙΟΥ, ΑΓΑΘΟΥ ΠΑΤΡΟΣ
ΚΑΙ ΑΓΑΘΟΥ ΣΥΖΥΓΟΥ.
Η ΜΕΝ ΧΡΗΣΤΟΤΗΣ ΤΗΣ ΔΙΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ
ΤΟ ΑΓΑΣΤΟΝ ΤΟΥ ΗΘΟΥΣ
ΚΑΤΕΣΤΗΣΑΝ ΑΥΤΟΝ ΑΓΑΠΗΤΟΝ
ΤΟΙΣ ΠΟΛΥΑΡΙΘΜΟΙΣ ΦΙΛΟΙΣ,
ΤΟ ΔΕ ΜΝΗΜΕΙΟΝ ΤΟΥΤΟ ΑΝΗΓΕΡΘΗ ΑΥΤῶι
ΥΠΟ ΤΗΣ ΑΠΑΡΑΜΥΘΗΤΟΥ ΧΗΡΑΣ.

Ἄ! φίλοι μου ὅσοι ζῆτε σήμερον, μάθετε ὅτι τὸ
μνημεῖον τοῦτο ὑπῆρξεν ὁ σκοπὸς ὅλης μου τῆς ζωῆς
καὶ ὅτι, διὰ νὰ τύχω αὐτοῦ, εἰργάσθην ἐπὶ τοῦ χαρα-
κτῆρός μου ἐργασίαν εἰς τὴν ὁποίαν σπανίως ὑπο-
κύπτουσι καὶ οἱ μέγιστοι φιλόσοφοι. Ἐπροσπάθησα
διὰ παντὸς τρόπου νὰ ἀρέσω εἰς τοὺς περὶ ἐμέ· ἡμην
πλούσιος· ἡ ἀνάπτυξις τοῦ κιβωτίου μου καὶ ὁ ἀρι-
θμὸς τῶν εισοδημάτων μου ὑπερέβηον κατὰ πολὺ, ὡς
δικαίονταί οἱ ἐξοχώτατοι, τῆς μετωπικῆς ἀναπτύ-
ξεως τοῦ κρανίου μου καὶ τοῦ καταλόγου τῶν πνευ-
ματικῶν μου κτήσεων. Ἀνέγνωσα ἐπὶ πάντων τῶν
τάφων τὰς θεωρητικὰς ταύτας λέξεις· ἀγαθὸς πα-
τήρ, ἀγαθὸς υἱὸς, ἀγαθὸς σύζυγος· καὶ ἐπεθύμησα
νὰ ἴδω ποτὲ τὴν πρὸς ἐμὲ ἀγάπην εἰς μνημεῖον γε-
γλυμμένην ἐπὶ τοῦ μαρμάρου· ἀλλὰ τοῦτο δὲν με ἤρ-
κει, ἤθελα καὶ ζῶν νὰ εἶμαι δημοτικὸς, νὰ γίνω δὲ
δημοτικὸς καὶ μετὰ θάνατον. Αἰώνιον μείδιμα διέ-
στελλε τὰ ἄκρα τῶν χειλέων μου καὶ κατεπράυνε
τὸ τραχὺ τοῦ προσώπου μου· εἶχον γλυκύσματα δι-
ὅλα τὰ παιδιά, φιλοφρονήσεις δι' ὅλους τὰς γυναί-
κας καὶ φιλικὰς λέξεις δι' ὅλους τοὺς ἀνδρας· ὥστε
εἰς τὸν στενὸν κύκλον, τὸν ὁποῖον ὠνόμαζα ἐγὼ κό-
σμον, εἰς τὴν ἰδιαιτέραν μου ὑφήλιον, εἰς τὴν μικρὰν
μου σφαῖραν ἠγαπώμην ἀληθῶς. Εἰς τὰς συνελεύσεις,
τῆς ἐπαρχίας, εἰς τὴν φιλόξενον τράπεζάν μου, με-
ταξὺ τῶν πτωχῶν τῆς ἐνορίας μου, πάντες ὁμοφώ-
ως ὠμίλουν περὶ τοῦ καλοῦ Δυβουά, τοῦ ἀγαθωτά-
του Δυβουά, τοῦ καλλίστου ἀνθρώπου τοῦ κόσμου,
τοῦ ὁποῖου ὅλαι αἱ ἐρωτήσεις ἦσαν εὐμενεῖς, αἱ ἀπο-
κρίσεις εὐπροσήμεροι, τὸ βαλάντιον πάντοτε ἀνοι-
κτὸν καὶ ἡ ὑπομονὴ παραδειγματικὴ, ὅταν φλύαρός

Ἐπιγραφή ἡ ἀναγλυφὴ τοῦ μνημείου ἐκ λευκοῦ μαρμάρου φέρον τὰ οἰκόσημά μου καὶ ἀνάγλυφον γυναικὸς μαρμαρίνης, λουούσης διὰ τῶν δακτύλων της ὑδρίαν, ἐπιτηδεύοντα γεγλυμμένην καὶ φέρουσαν τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν·

Τῆι ΜΝΗΜῆι
ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΔΥΒΟΥΑ, ΗΠΟΚΟΜΟΥ
ΘΑΝΟΝΤΟΣ
ΤΗΝ 4 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1823,
ΑΓΑΘΟΥ ΥΙΟΥ, ΑΓΑΘΟΥ ΠΑΤΡΟΣ
ΚΑΙ ΑΓΑΘΟΥ ΣΥΖΥΓΟΥ.
Η ΜΕΝ ΧΡΗΣΤΟΤΗΣ ΤΗΣ ΔΙΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ
ΤΟ ΑΓΑΣΤΟΝ ΤΟΥ ΗΘΟΥΣ
ΚΑΤΕΣΤΗΣΑΝ ΑΥΤΟΝ ΑΓΑΠΗΤΟΝ
ΤΟΙΣ ΠΟΛΥΑΡΙΘΜΟΙΣ ΦΙΛΟΙΣ,
ΤΟ ΔΕ ΜΝΗΜΕΙΟΝ ΤΟΥΤΟ ΑΝΗΓΕΡΘΗ ΑΥΤῶι
ΥΠΟ ΤΗΣ ΑΠΑΡΑΜΥΘΗΤΟΥ ΧΗΡΑΣ.

τις γείτων ἤρχετο νὰ τὸν βασανίσῃ λέγων πράγματα τὰ ὅποια αὐτὸς δὲν ἤθελε ν' ἀκούσῃ. Ἡ διαθήκη μου ἐγένετο κατὰ τὰς αὐτὰς βάσεις, ἐνεπνεύσθη ὑπὸ τῶν αὐτῶν διαθέσεων. Εἶχον καταστρέψει τὴν υγίαν μου χάριν τῆς γυναικὸς μου, ἥτις ἠγάπα τοὺς χοροὺς καὶ χάριν τῶν φίλων μου, οἱ ὅποιοι ἠγάπων νὰ πίνωσιν ἐσπούδαζον τὰς ὀρέξεις αὐτῶν μετὰ προσοχῆς καὶ ἐπιμελείας διὰ νὰ κανονίσω, κατὰ τὰς ἰδέας των, τὴν ἀξίαν τὸ ποσὸν καὶ τὸ εἶδος τῶν δώρων τὰ ὅποια τοῖς ἐκλήροδότην. Καὶ προσέβλεπον ὅτι ὅσων τὰ ὀνόματα ἦσαν ἐγκεχαραγμένα ἐπὶ τῆς διαθήκης, αὐτοὶ ἤθελον διατηρήσει ἐφ' ὕρου ζωῆς τὴν μνήμην ἐκείνου τοῦ Δουβουά ὅστις δὲν τοὺς ἐλησμόνησε κατακείμενος εἰς τὴν κλίνην τοῦ θανάτου. Τοὺς ἔβλεπον σύροντας τὰ μακδύλια ὁσάκις ἐπροφέρετο τὸ ὄνομά μου καὶ ἀναφέροντας ἐμὲ εἰς τὰ τέκνα των ὡς αἰώνιον παράδειγμα γενναιότητος καὶ καλοκάγαθίας.

Ἄλλ' ἠπατώμην καθὼς θέλετε τὸ ἴδει μετ' ὀλίγον· καὶ ἐὰν ἡ ἐπιλοιπὸς διήγησις φανῇ ὀλιγώτερον πιθανὴ ὅσων μέχρι τοῦδε εἶπον, ὀρκίζομαι εἰς τὴν ψυχὴν μου ὅτι ἡ αὐτὴ ἀλήθεια ἐμπεριέχεται καὶ ἐκεῖ. Εἰς τί θὰ μὲ ἐχρησίμευε νὰ ἀγαπῶμαι μετὰ θάνατον καὶ ν' ἀφήσω μνήμην πλήρη μαγείας καὶ λύπης, ἐὰν δὲν ἤμην μάρτυς τῶν ἔνεκεν ἐμοῦ χυνομένων δακρῶν καὶ ἐὰν, ἀφανὴς καὶ ἄγνωστος, σκια μυστηριώδης καὶ κεκαλυμμένη δὲν ἠδυνάμην νὰ ἀπολαύω ἐν ταύτῳ τοὺς εὐτυχοῦντας δι' ἐμὲ καὶ τὴν εὐχαρίστησιν ὅτι δὲν ἤθελον λησμονηθῆ; Δὲν θέλω εἶπει εἰς τοὺς ἀναγνώστας μου ποίους παραδόξους τρόπους μετεχειρίσθην διὰ νὰ ἐκτελέσω τὸν ἀλλόκοτον σκοπὸν μου· φεῦ! εὐχαριστήθην, ἠδυνήθην νὰ ἀναμιχθῶ πρὸς τὸ πλῆθος τὸ ἀκολουθοῦν τὴν κηδεῖν μου· ἀλλὰ φιλικρῶς φερόμενος, ὀφείλω νὰ κρῶψω ἀπὸ τῶν ὁμοίων μου τοὺς τρόπους τοὺς ὁποίους μετεχειρίσθην ἐπιτυχῶς διὰ νὰ δοκιμάσω αὐτὸ τὸ πείραμα. Ὁ θεὸς φυλάξοι νὰ τὸ διακοινώσω ποτέ· ποτέ δεύτερος Δουβουά, ἐπαιρόμενος διὰ τὴν ἀγάπην τὴν ὁποίαν ἐνέπνευσε, ποτέ δὲν θὰ εὕρῃ εἰς αὐτὰς τὰς σελίδας· τὸ ὀλέθριον μυστήριον τὸ ὅποιον θὰ τὸν ἐνέβαλλεν εἰς τὴν βάσανον τὴν ὁποίαν ὑπέστην.

Διὰ ποίου συνδυασμοῦ, σκοτεινῶς καὶ αἰνιγματωδῶς ἐκτεθειμένου εἰς τὰ μαγικὰ βιβλία τῆς Ἑβραϊκῆς φάρας· διὰ ποίων ἐπισήμων ἐπικλήσεων· διὰ ποίων ὀλεθρίων συνθηκῶν πρὸς τὰ πνεύματα κατώρθωσα νὰ μάθω τὸ μυστικόν; δὲν τὸ λέγω· δύο ἔτη πρὸ τοῦ θανάτου μου, εἶχον αἰτήσθαι τὴν περιφλεγῆ ἀνάγκην νὰ ἐπιζήσω εἰς τὸν ἑαυτόν μου καὶ ὀλίγας μόνον ὥρας. Πολλὰ νέα μυθιστορήματα μὲ εἶχον διδάξει ὅτι τὰ θαύματα αὐτὰ, ἀρκετὰ σπάνια, δὲν δύνανται νὰ καταχθῶσι μεταξὺ τῶν ἀπολύτων

ἀναγκῶν. Ὁ Φραγκεστῆν, καθὼς λέγει ἡ Κυρία Σχέλεϋ ἔπλασεν ἄνθρωπον ἐντὸς ἀλαμβίου. Καὶ ὁ ἅγιος Λέων ὁ Γοδουίνειος ἀνανεάζει θαυμασίως τὴν ἀτελεύτητον νεότητά του. Ἐγὼ δὲν ὑπῆγα τόσω μακρὰν· ἤθελον μόνον νὰ ἐπιτηρήσω τὴν ἰδίαν μου κηδεῖν καὶ χαιρετίσω διὰ τοῦ βλέμματος τὰς μελαίνιας λοφιάς τῶν νεκροφόρων ἵππων, νὰ θαυμάσω τὴν ἐπικήδειον πομπήν, ν' ἀπαριθμήσω τὰς πενήτους ἀμάξας καὶ νὰ μάθω ἐκ στήθους τὴν καθιερωθεσμένην εἰς τὴν μνήμην μου νεκρολογίαν ὑπὸ τῶν ἐρημερίδων τῆς ἐπαρχίας μου. Ὄφείλω νὰ ὁμολογήσω ὅτι δὲν ἔσχον αὐτὴν τὴν εὐχαρίστησιν, ἀλλὰ μοι ἐσυγχωρήθη νὰ ἐπισκεφθῶ ἄγνωστος τὰ κτήματά μου, ἕνα μῆνα μετὰ τὸν θάνατόν μου καὶ δέκα ἔτη ἀπὸ τῆς ἐπισκέψεως ταύτης. Αὐτὸ ἐπέτυχα καὶ δὲν συμβουλεύω εἰς τοὺς ἀγαθοὺς εὐγενεῖς τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν τῆς Ἀγγλίας, τοὺς ὁποίους αἱ γυναῖκες των ἐλάτρευσαν ζῶντας, καὶ οἱ συμπολιταὶ των ἐτίμων καὶ ἐθαύμαζον, δὲν συμβουλεύω ν' ἀκολουθήσῃσι τὸ παράδειγμά μου.

Ὄφείλω νὰ εἶπω ὅτι ἡ πρώτη μου ἐπίσκεψις ὑπῆρξεν ἀρκετὰ εὐχάριστος καὶ ὅτι ἡ μετὰ θάνατον ἐρευνά μου ἀπέβη εἰς εὐνοϊκώτατον τῆ φιλοτιμίᾳ μου ἀποτέλεσμα. Ὄταν παρεισέδυν εἰς τὴν ἑπαυλὴν μου εὐρον αὐτὴν πολὺ λυπηρὰν· τὰ παλαιὰ οἰκόσημα τῶν Δουβουά (ἁκινάκης καὶ ὀξὺς τις ὡς πάσσαλος πέλεκυς), ἦσαν ἐσκεπασμένα διὰ μαύρου ὑφάσματος, οὔτε μουσικὴ πλέον, οὔτε συνδαίτορες, οὔτε ἑορταί. Ἐλαβον τὴν εὐχαρίστησιν νὰ εὕρω τὴν χήραν εἰς ἀρμοδιωτάτην κατάστασιν, φοροῦσαν τὸ πένθος κατὰ τὸν τελευταῖον συρμὸν καὶ κάλυμμα χηρείας εὐσυνειδῶτως ἄσχημον. Ὅλοι οἱ βόστρυχοι τῆς κόμης τῆς ἦσαν εὐσεβῶς κεκρυμμένοι ὑπὸ τὸ κάλυμμα καὶ μακρὰ πένθιμοι χεῖριδες ἐκυμαίνοντο εἰς τὸν ἀέρα· ἐκράτει μακδύλιον ἐκ βατίστης εἰς τὴν δεξιάν καὶ φιάλιον ἀλάτων εἰς τὴν ἀριστεράν καὶ εἶχε τοὺς ὀφθαλμοὺς πλήρεις δακρῶν. Εὐρίσκειτο μόνη μετὰ τινος κυρίου πένθος φοροῦντος, οὗ τινος ἡ ὁμιλία ἐκοίμισε μετ' ὀλίγον τὴν μετὰ θάνατον ζηλοτυπίαν μου. Ἐπρόκειτο περὶ μνημείου ἀνεγερθεσομένου εἰς μνήμην μου, καὶ ὁ κύριος ἐκεῖνος ἦτο ἀρχιτέκτων· ἡ θέσις τῆς γυναικὸς μου ἦτο χαρίεσσα. Ἐκλαίεν ἀφθονώτατα καὶ τὰ δάκρυά της ἔρρεον εἰς τὸ φιάλιον, παριστῶν τὴν ὑδρίαν. Ἡ φωνὴ της ἔτρεμε καὶ τὸ ὄνομά μου διέφευγε τοῦ καὶ που διὰ τοῦ πιροτάτου ἀναφυλητοῦ. Ἀλλὰ δὲν ἤργησε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς ἑαυτὴν καὶ ρίψασα τὸ βλέμμα ἐπὶ τοῦ λογαριασμοῦ τοῦ γλύπτου καὶ τοῦ ἀρχιτέκτονος παρετήρησεν εἰς τοῦτον ὅτι ἦτο πολὺ ἀκριβὸς, ἐξήλειψε δύο ἢ τρία κοσμήματα τοῦ μνημείου μου, ἐπολέμησε διὰ τὴν τιμὴν τῆς ἐπιγραφῆς καὶ ἐπαζῆραυσε ἐπὶ πολὺ τὴν νεοκρικὴν ὑδρίαν.

Τότε εισήλθεν ἡ μοδίστα εἰς τὴν ὁποίαν ἡ σύζυγός μου παρήγγειλεν ἐπανωφόριον ἐκ μαύρου βελούδου, ἔσωθεν δὲ ἐκ λευκίτιδος μηλωτῆς. Ἄ, διανοήθη, αὐτὸ τὸ ἔξοδον εἶναι ἀρκετὰ μέγαλον, ἀλλὰ πρέπει ἡ λύπη τῆς χήρας μου νὰ ἦναι ζεστὰ ἐνδυμένη.

— Κυρία, εἶπεν, ἡ μοδίστα, ἐὰν θέλετε διὰ τὰ διασκεδάσετε νὰ ἰδῆτε ὀλίγον μερικὰ πράγματα τὰ ὁποῖα ἐτοιμάσα διὰ τὸν γάμον τῆς κυρίας Ἰών.

Καὶ ἡ ἐλαφρὰ χεὶρ τῆς ἐμπόρου ἐξήπλωσεν ἐπὶ μέλανος μαρμάρου δὲν εἰξεύρω πόσας βλίνας, πετρά, μεταξωτὰ κοσμήματα, τὰ ὁποῖα ἡ σύζυγός μου εἶδε χωρὶς νὰ προσέχη καὶ μόνον διὰ τὰ ἴδη. Ἀνεστῆ ναζεν ἐνίοτε ὡς ἂν ἡ λύπη μόνη τὴν κατεῖχε.

— Ἄχ! ἀνέκραξε τέλος, εἰξεύρεις ὅτι δὲν εἰμπορῶ νὰ φορέσω τίποτε ἀπὸ αὐτὰ.

Καὶ ἐξεβράγη ἐκ νέου εἰς οἰμωγὰς καλύψασα τὸ πρόσωπον διὰ τοῦ μανδυλίου. Ὡ! εὐτυχέστατε πάντων τῶν ἀποθανόντων συζύγων! εἰς ἐμὲ, εἰς ἐμὲ μόνον ἀπατείνεται ἡ τρυφερὰ καὶ σπαραξικάρδιος ἐνθύμησις. Καταλείπων λοιπὸν τὴν ἑπαυλιν εὐχαριστημένος διὰ τὴν ἔρευναν, ἀπήνησα εἰς τὴν μεγάλην αἰθουσαν ὑπηρετρίαν καὶ γέροντα ὑπηρετὴν τοὺς ὁποῖους πάντοτε ἐπροστάτευσα, ὁμιλοῦντας περὶ ἐμοῦ μετὰ πολλοῦ σεβασμοῦ καὶ κλαίοντας πικρῶς. Ἐπειτα τὸ οὖς μου διὰ τὸ ἀκούσω τί ἔλεγον ἡ κυρία τῶν τοῦς ἀπέλυε. Βέβαια, εἶπον κατ' ἐμαυτὸν, ἀνοίγονται αἱ πληγαὶ τὰς ὁποίας ἐπροξένησεν ὁ θάνατός μου εἰς τὴν ταλαίπωρον γυναῖκά μου ὅταν βλέπη τοὺς δύο αὐτοὺς ἀνθρώπους. Ἐν τούτοις διήλθον ἀφανῆς παρὰ τὸν οἰκίσκον τοῦ σκύλου μου καὶ αὐτὸς ὕλακτῆσε κλαυθμηρῶς. Ὁ ἵππος μου, δεδμεμένος ἐν τῷ σταύλῳ, ἔθραυσε τὸν βυτηρά του καὶ ἐξῆλθε χρεμετίζων. Πάντα εἶχον παραδόξον φυσιογνωμίαν. Ἐόλεπε φανερὰ ὅτι ὁ κύριος ἔλλειπε. Τὸ ὠρολόγιον τοῦ γραφείου μου δὲν εἶχε χρυσοῦσθῃ εἶχον ἀναστρέψει τὴν εἰκόνα μου, ἥτις τώρα ἔβλεπε τὸν τοίχον. Συνεκινήθη λοιπὸν ὑπὸ τῆς εὐαισθησίας τῆς χήρας μου, μὴ δυναμένη πλέον νὰ ἴδῃ ὅτι με ἐνθύμιζεν εἰς αὐτήν καὶ ἡ τεθλιμμένη μου σικὰ ἐπαρηγορεῖτο. Ἄχ! ἀνέκραξα, Ἀντώνιος Δουβουά, ἀγαπᾶσαι ἀκόμη!

Παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ κήπου τὰ παιδιὰ τοῦ χωρίου ἔπαιζον βώλους. Δὲν ἠπόρησα δὲ διότι τὰ παιδιὰ πρέπει νὰ παίζουν. Αὐτὰ εἶναι ἄξια νὰ χοροπηδοῦν ἀνηλεῶς καὶ ἄνευ τύφους συνειδήσεως ἐν ᾧ ἀκολουθοῦν τὸ λειψανόν τῆς μάμμης των. Ἐπειτα εἶναι ἀνάγκη φιλοσοφίας καὶ ὁ κόσμος θὰ διατηρεῖτο τάχα ἐὰν ἡ παιδικὴ ἡλικία ἠσθάνετο τόσον ὥστε νὰ συμμετέχη πάσης λύπης τοῦ ἀνθρωπίνου βίου; ὁ κρεοπώλης ἴστατο μ' ἐσταυρωμένας χεῖρας εἰς τὸ κατώφλιον τῆς θύρας τοῦ διήλθε δὲ παρ' αὐτὸν ὁ ἀρτοποιός.

— Καλ' ἡμέρα Ἀλὺν, εἶπεν ὁ κρεοπώλης εἰς τὸν

ἀρτοποιόν, δὲν ἔχομεν πολλὴν ἐργασίαν, τί λέγεις;

Ὡ! δῖόλου, ἀπεκρίθη ὁ ἀρτοποιός, ἀφ' οὗτου ἀπέθανεν ὁ κλὸς Κ. Δουβουά, δὲν ἔχομεν ἑορτὰς εἰς τὴν ἑπαυλιν καὶ τὸ ἐμπόριον δὲν προχωρεῖ.

Ὅλα αὐτὰ καλὰ καὶ ἄγρια, εἶπα κατ' ἐμαυτὸν, ἀλλὰ τί εἶναι γραμμένον εἰς ἐκεῖνον τὸν κῆρον διὰ κλωλίας; « Ζήτω ὁ Δουβουά ». Ἐνθυμοῦμαι, ὅτε ἐξελέχθη βουλευτὴς ὅλοι οἱ τοῖχοι τοῦ χωρίου ἦσαν κεκαλυμμένοι ὑπὸ τῆς δημοτικῆς αὐτῆς κραυγῆς. Ἀὖ, ταλαίπωρά μου τέκνα, ἡ ἀγάπησας δὲν με ἔκαμε νὰ ζήσω. Ἀλλ' ἰδοὺ ἄλλα γράμματα νεότερα, « Ζήτω ὁ Κλοῦης! » Αὐτὸς ὁ Κ. Κλοῦης, ὁ ἄρπαξ τῆς δημοτικότητός μου, πρέπει νὰ ἦναι ὁ πολιτικός μου διάδοχος. Βεβαίως καθὼς ἐγὼ θὰ ἐξεπάτωσε μερικὸς πίθους ζύθου διὰ νὰ ἀποκτήσῃ τὴν τόσῳ ποθητὴν δημοτικότητα καὶ νὰ ἔλθῃ νὰ χασμαῖται ἐν Οὐ-εστμινστέρη. Μοὶ ἐπῆλθον δύο τρεῖς σκέψεις μάλλον φιλοσοφικαὶ ἢ διασκεδαστικαὶ, περὶ τοῦ αἰωνίου τροχοῦ ὅστις παρασύρει καὶ κατασυντρίβει ἡμᾶς. Ἐπειτα ὑπῆγα νὰ κοιμηθῶ ἥσυχος δέκα ἔτη ὑπὸ τὰς μεγάλας πλάκας τῆς ἐνοριακῆς ἐκκλησίας πλησιέστατα εἰς τὸν τόπον ὅπου ἔμελλε νὰ ἐγερθῇ τὸ ἐκ λευκοῦ μαρμάρου μνημῆμά μου.

Δέκα ἔτη! τί ὀλίγον δι' ἐκεῖνον ὅστις βλέπει ὀπισθεν τοῦ. Ὅποιος αἰὼν διὰ τὸν ῥίπτοντα τὸ βλέμμα εἰς τὸ μέλλον! Δὲν φαίνεται ὅτι κίνδυνός τις ὅστις μόνον μετὰ δέκα ἔτη ἀπειλεῖ ἡμᾶς δὲν θέλει ποτὲ ἐπιπέσει καθ' ἡμῶν! πόσον ταχέως ὅμως φεύγουσι τὰ δέκα αὐτὰ ἔτη. Ὁ δεκαετὴς μαθητὴς ὁ παίζων με μάλιστα καὶ σῦρον, εἰκοσαετὴς εἶναι ἐραστής γυναικός τοῦ ἀνδρὸς λευκαίνεται ἐντὸς δέκα ἐτῶν τὸ φαλακρὸν μέτωπον, καὶ οἱ γέροντες, καὶ ὅσοι ἐξ αὐτῶν διατηροῦν τὴν εὐθυμίαν καὶ τὴν χαρὰν τῆς νεότητος, ποῦ θὰ ἦναι μετὰ δέκα ἔτη;

Ἀλλ' ἐν τούτοις ἐτοιμάζομαι πάλιν νὰ ἐξέλθω τοῦ πενθίμου ἀναχωρητηρίου μου εἶναι ἡ δευτέρα καὶ τελευταία ἐκδρομὴ ἥτις μοὶ συγχωρεῖται. Πάντοτε ἀφανῆς, προβαίνω καὶ φθάνω μετ' ὀλίγον εἰς τὰς πύλας τοῦ ἀρχαίου μου κτήματος. Ποῦ εἶναι ὁ δωρικὸς οἰκίσκος, ὁ ὑπὸ τοῦ πατρὸς μου κτισθεὶς καὶ τὸν ὁποῖον ἐθεώρου ὡς θαῦμα ἀρχιτεκτονικῆς; ἀντ' αὐτοῦ εἶδον εἶδος καλύβης ἡμιγοθικῆς ἐκτισμένης διὰ ξύλων στραβῶν φερόντων τὸν φλοιδ' αὐτῶν, ἐχούσης ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἀθλίαις ἐπάλλξαις ἐκ ξύλου καὶ φωτιζομένης δι' ὑαλίων διαφόρων χρωμάτων. Καλύβη εἶναι ἡ ἐκκλησιδίων; ἀγνοῶ. Μόλις τὸ κτίριον ἔχει ὀρθὰς γωνίας καὶ, ἄς τὸ εἶπω ἐν παρόδῳ, ἐὰν οἱ ζῶντες κτίζουσι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον δὲν τοὺς συχαίρω διὰ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν τῶν αἰσθησιν. Ἄλλως ὅλα ἦσαν μετηλλαγμένα οὐδὲν ἐγνώριζα ἐκ τῶν περὶ ἐμὲ. Ὁ εἰς τὴν οἰκίαν μου ἄγων δρομίσκος μετεβλήθη εἰς ὑπόγειόν τινα καὶ σχολιὰν ὁδόν. Τὰ ἀρχαῖα

δένδρα κατεβρίσθησαν καὶ νέα ἐφυτεύθησαν. Οἱ λίμναι ἐχώσθησαν, οἱ τεχνητοὶ χειμάρροι ἤφριζον εἰς τὸ σκότος. Ὁ ναύσκος τὸν ὁποῖον εἶχον ἀφιερωμένον εἰς τὴν φιλίαν καὶ περὶ οὗ μὲ σενέχαιρον ὅλοι οἱ φίλοι μου κατεστράφη ἐκ θεμελίων, καὶ ἄλλο ἱερὸν ἐστολισμένον δι' ἀραβικῶν κοσμημάτων μεμιγμένων πρὸς κινεζικὰ ἔφερεν ἐπὶ τοῦ θόλου ἀγαλμάτιον τοῦ ἔρωτος ἐκ λευκοῦ μαρμάρου.

« Πάλιν περὶ ἐμοῦ ἐσκέφθη, ἀνέκραξα ὁ ἔρωτες ἡμῶν ἀφῆκιν τόσῳ βαθῷ ἴχνος, ὥστε δὲν δύνανται νὰ λησμονηθῶσι ἄλλ' ἄς προχωρήσωμεν. Ὁ κῆπος εἶναι ἄνω κάτω καὶ μόλις μετὰ κόπου δὲν χάνομαι. Ἄ! πόσος θόρυβος εἰς τὴν θύραν, πόσοι ὑπηρεταὶ με στολῆν, πόσοι ἄμαξαι εἰς τὴν μεγάλην αὐλήν καὶ φῶτα ἐκχυνόμενα ἀπὸ τῆς ἀντικυμάρδας ἐπὶ τῶν δένδρων τοῦ κήπου. Εἶναι βεβαίως μέγα γεῦμα τόσῳ καλλίτερον ἢ χήρα μου ἔχει δίκαιον νὰ συναθροίξῃ ἐδῶ τοὺς παλαιούς μου φίλους καὶ δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι τὸ ὄνομά μου θὰ προφέρεται συχνὰ εἰς τὴν συνάθροισιν ταύτην. »

Ταῦτα εἰπὼν, εἰσήλθα εἰς τὰ δωμάτια. Ὅποια πολυτέλεια! ὅλα τὰ ἐπιπλα τοῦ παλαιοῦ καιροῦ ἐγένοντο ἄφρατα. τὰ πολυτιμότερα ξύλα καὶ ἡ πλουσιωτέρα ψηφοθητικὴ ξυλουργία ἀντεκατέστησαν τὴν δρῦν καὶ τὸ μακόνιον. Ἡ αἰθουσα τοῦ γεύματος ἔδειξεν εἰς τὰ ὄμματά μου λαμπρὰν θέαν μετὰ τῶν συνδαιτυμόνων παρετήρησα τὴν χήραν μου μειδιῶσαν, χαρίεσσα, φιλόφρονα, ἐστολισμένην μὲ δάσος κυμαίνονμενον κορδυλῶν χρώματος ἀμαράντου αἱ ὁποῖαι τῇ ἡρμοζον πολὺ. Ἐγήρασε μὲν ὀλίγον ἀλλὰ διατηρεῖται ἀκόμη πολὺ καλὰ καὶ φέρει μεγαλοπρεπῆ εὐσαρκίαν. Ἀντικρὸ αὐτῆς, ὁ Κ. Ρόπερ, ὁ γείτων μου προέδρευε τῆς τραπέζης ὁ πατήρ τοῦ Οὐίλλιαμ Ρόπερ καὶ ἡ μήτηρ του οἱ ὁποῖοι ἐφύλαττον ἀκόμη τοὺς συρμούς τοῦ 1789, ἦσαν μετὰ τῶν συνδαιτυμόνων δὲν ἔβλεπα παρ' ἀνθρώπους τοὺς ὁποῖους ἠγάπησα καὶ οἱ ὁποῖοι με ἠγάπησαν καὶ ἐπεδοκίμαζον τὴν ἐκλογὴν τῆς συντρόφου μου. Μ' ἐβάνη μόνον ὅτι ὁ ἀρχαῖός μου φίλος Ρόπερ ἔπρεπε νὰ πῆρῃ εἰς τὴν μνήμην μου. Ἀλλ' εἰς τὸ ὀπωρικὸν ἐξέστην μάλιστα ἀκούων τὸν Κ. Ρόπερ μεταχειριζόμενον τὴν Κ. Δουβουά μετὰ οἰκειότητος σχεδὸν ἐντελοῦς ἐσκεπτόμην δ' ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ὅτε ἡ χήρα μου ὑψώσασα τὴν φωνήν

— Ἰωάννη, εἶπε, φέρε τὰ παιδιὰ.

Ποῖα παιδιὰ; ἀφοῦ ποτὲ δὲν εἶχα. Πρὶν δ' ἢ παρέλθωσι δύο λεπτὰ ἠκούσθησαν τρέχοντα εἰς τὴν εἴσοδον καὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν αἰθουσαν τέσσαρα ἢ πέντε παιδιὰ πλέον γελαστά, δροσερότερα, λαμπρότερα καὶ εὐθυμότερα ἀλλήλων καὶ τῶν ὁποίων τὰ δύο πρωτότοκα ἐκάθησαν ἐπὶ τῶν γονάτων τοῦ Κ. Ρόπερ Ὡ! ἔκτοτε εὐκολον ἦτο νὰ ἐνοήσω. Ὁ πάππος Κ. Οὐίλλιαμ

Ρόπερ ὡς ἂν ἤθελε νὰ με καταπέσει ἔπιεν εἰς τὴν ὑγείαν τοῦ Κ. καὶ τῆς Κ. Ρόπερ καὶ ἔμαθον ὅτι ἡ πένθιμός μου Ὀδύσεια κατήνησε νὰ με καταστήσῃ μάρτυρα τῶν συζυγικῶν ἀγαλλιάσεων τῆς χήρας καὶ τοῦ διαδόχου μου

— Ποῖαν ἡμέραν ἐγεννήθη, ἠρώτησεν ὁ πενθερὸς τὴν Κ. Ρόπερ;

— Τὴν 15 Ἰουνίου ἀπεκρίθη. Ὁ πρῶτός μου σύζυγος ποτὲ δὲν ἐώρταζε τὰ γενεθλιά μου καὶ ἐνόσω ἐξῆ τὸ ἐξεσυνείθισα.

— Ὁμολογητέον, ἐπανέλαβεν ὁ νέος ἰδιοκτητὴς, τῆς οἰκίας, τῆς γυναικός, τοῦ κτήματός μου καὶ ὄλων τῶν παρερημάτων καὶ παρακολουθημάτων, ὅτι ὁ ταλαίπωρος Δουβουά εἶχε παραδόξως μακίνας.

— Ἄ! ἀνέκραξεν ἡ γυνὴ μου. δὲν εἴμεθα τέλειοι καὶ δὲν εὐρίσκει τις καθ' ἡμέραν τὸν ὁμοῖόν σου Κύριε Ρόπερ.

Μετὰ τὴν φιλοφροσύνην ταύτην καὶ λαβοῦσα εἰς ἀνταμοιβὴν τοῦ ὠραίου λόγου χαρίεν μειδίωμα τοῦ νέου ἀνδρὸς τῆς ἐξῆλθε τοῦ ἐστιατορίου.

— Ἐπειδὴ ὁμιλοῦμεν περὶ Δουβουά, εἶπεν ὁ γέρον Ρόπερ, πόσον παραδόξως ἰδέας εἶχεν αὐτὸς ὁ ἀνθρωπος! Ἡ ἑπαυλις καὶ τὰ κτήματά του ἔχοντο εἰς τὰς χεῖράς του ὅλην τὴν ἀξίαν.

— Τῷ ὄντι, εἶπε φίλος τις τῆς ζωγραφικῆς εἰς τὸν ὁποῖον εἶχον κληροδοτήσῃ ὠραιότητα ἰταλικῶς πίνακας ἂν καὶ εἶχεν ἀρίστας διαθέσεις ὁ Δουβουά δὲν εἶχε πάντοτε τὸν κοινὸν νοῦν.

— Ὁ δυστυχὴς ἐξηκολούθησε τρίτος, ἦτο ἀγαθὸς ἀνθρωπος καὶ ἐπεθύμει πολὺ νὰ ἀρέσῃ εἰς τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ δὲν ἤξεύρω διὰ τί ἐστενοχωρεῖτο τις εἰς αὐτοῦ.

Αὐτὸς ἐγευματίζεν εἰς τὴν τραπέζαν μου τρεῖς τῆς ἐβδομάδος.

— Καλλίστη καρδία, καλὴ διάθεσις, καθὼς λέγετε, ἀνέκραξε τις παλαιός μου συμμαθητὴς λαμβάνων ταμβάκον ἐκ χρυσοῦς ταμβακοθήκης τὴν ὁποῖαν τῷ ἐχάρισα διὰ τῆς διαθήκης μου ἄλλὰ κρίμα, διότι, καὶ σὰς παρακαλῶ μὴ τὸ διακοινώσετε, ἦτο πολὺ ἐχληρὸς.

Ὡ! μετὰ θάνατον περιέργεις, ποῦ μὲ ἔφερες! μετὰ δέκα ἐτῶν ληθαργικὸν ὕπνον, ἤλιπξα, ὁ ἀνόητος, νὰ εἶρω τὴν θέσιν μου κενὴν ἀκόμη καὶ πάσας τὰς καρδίας πλήρεις τῆς μνήμης μου! Μὲ ἦλθεν ὄρεξις νὰ ἐπισκεφθῶ καὶ τὸ ἐπάνω πάτωμα καὶ εἶρον ὠραία περιβεβλημένη μετὰ χρυσῶν κοσμημάτων τὴν εἰκόνα τοῦ Ἰωάννου Ρόπερ ἢ δ' ἐδικὴ μου ἀνεπαύετο μελαγχολικῶς εἰς τὴν σφίταν ὅπου τὰ παιδιὰ, πρὸ ὀλίγου ἀνακαλύψαντα αὐτήν, κατεστρώπων διὰ τῶν σπαθίων των ἀμφοτέρους τοὺς ὀφθαλμούς τοῦ ὑπ' αὐτῶν ἐπικαλουμένου κακοῦ ἀνθρώπου καλοῖ μου φίλοι μὴ σὰς κατέβῃ ποτὲ νὰ ἐπανέλθητε εἰς τὸν κό-

σιμον ὅταν ἀποθάνετε. Συγχωρήσατέ με νὰ σᾶς κληροδοτήσω τὴν γνώμην ταύτην τὸ μόνον πολῦτιμον πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἰμπορῶ νὰ σᾶς ἀφήσω.

(New Monthly Magazine).

Σ.

Π Ε Ρ Ι

ΤΗΣ ΑΝΑΣΚΑΦΗΣ ΤΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ.

—οοο—

Πρὸς τὸν Κύριον Ἐκδότην τῆς Παρθώρας.

Ἐν τινι τῶν τελευταίων φύλλων τῆς Αὐγῆς ἀνεγνωμένων πληροφορίας τινὰς περὶ τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ Διονυσιακοῦ Θεάτρου, ἃς ὁ ἀρθρογράφος λέγει ὅτι ἔλαβε παρ' ἐμοῦ, λησμονήσας ὅτι ἀντέγραψεν αὐτὰς αὐτολεξεί ἐκ τοῦ 292 φυλλαδίου τῆς Παρθώρας. Καὶ οὐ μόνον δὲν τῷ ἔδωκα ἐγὼ τὰς πληροφορίας ταύτας, ἀλλ' ἐν αὐταῖς εὐρίσκω καὶ τι τὸ μὴ ὀρθῶς ἔχον, περὶ οὗ φρονῶ δίκαιον νὰ εἰπῶ τινὰς λέξεις. Ἐν τῷ ἀρθριδίῳ ἐκείνῳ ἐκφράζεται ἡ ὑπόνοια ὅτι ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ Θεάτρου ἀνεβλήθη μέχρι τῆς ἐλεύσεως τοῦ Κ. Στράκ δι' ἀσύγγνωστον ὀλιγωρίαν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας. Ἡ ὑπόνοια αὕτη εἶναι ἐντελῶς ἄδικος (*).

Κατὰ τὸ 1838 ἔτος, ἡ πρὸ ἐνὸς ἔτους συστάσα ἀρχαιολογικὴ ἑταιρεία ἀπεφάσισε ν' ἀνασκάψῃ τὸ Θεᾶτρον, καὶ τὴν ἐργασίαν ταύτην ἀνέθηκεν εἰς τὸν Γεν. ἔφορον τῶν ἀρχαιοτήτων Κ. Πιττάκην. Ἀλλ' ἐνεκα ἀχρηματίας ἠναγκάσθη ν' ἀναστειλῇ ἐπὶ τινὰ καιρὸν τὰς ἐργασίας, αἵτινες ἤρξαντο μόνον κατὰ τὸ ἔτος 1840· ἀλλ' ἀμέσως πάλιν διεκόπησαν, διότι πολίτης τις ἤγειρεν ἀξιώσεις ἰδιοκτησίας ἐπὶ τοῦ ἀγροῦ ὃν ἀπετέλεσαν τὰ ἐπὶ τοῦ Θεάτρου σωρευθέντα χωμάτα. Ἡ ἑταιρεία ἀπεφάσισε τότε τὴν ἀγορὰν τοῦ γηπέδου, καὶ ὁ Κ. ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων τῇ ἐγνωστοποίησεν ὅτι ἡ ἀγορὰ αὕτη ἐξετελέσθη. Τότε ὁ

(*) Πάντες γινώσκουσιν ὅτι οἱ δύο ἐκ τῶν κυριωτέρων συντακτῶν τῆς Παρθώρας διεκήρυξαν ὅτι παντὸς ἀρθρου μὴ φέροντος τὸ ὄνομα αὐτῶν ὑπογεγραμμένον ἢ τοῦλάχιστον τὰ ἀρχικὰ αὐτῶν στοιχεῖα, δὲν φέρουσιν αὐτοὶ τὴν εὐθύνην. Λέγομεν δὲ καὶ ἡμεῖς ἐνταῦθα ὅτι τοῦ τοσοῦτου συγκινήσαντος τινὰς ἀρθριδίου οὔτε κἄν γινώσκω εἶχεν ὁ ὑπογεγραμμένος (!) αὐτὸ εἰς τὴν Αὐγὴν Κύριος Ραγκαβῆς πρὶν ἢ ἐκδοθῆ τὸ φυλλάδιον· ἐπὶ δ' ἐγράφη αὐτὸ ὑπ' ἀνθρώπου οὐδεμίαν εἰς βαθείας ἀρχαιολογικὰς γνώσεις ἀξίωσιν ἔχοντος, λυπούμενον δὲ ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ δόξα ἀπίπτει ἀπ' ἡμῶν πρὸς τοὺς ξένους, εἰ μὴ δι' ἀσύγγνωστον ὀλιγωρίαν (διότι ἐπέισθημεν πλέον ὅτι δὲν ὑπῆρξεν ὀλιγωρία) τοῦλάχιστον δι' ἑλλειψιν χρημάτων, ὡς λέγει τὸ ἄθρον ἀρθριδίου, ΣΗΜ. ΠΑΝΔ.

Κ. ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων ἤρχισε τὴν ἀνασκαφὴν κατὰ διαφόρους διευθύνσεις, ἀλλὰ, κατὰ σύμπτωσιν εἰς μέρη καθ' ἃ τὰ ἐδώλια εὐρέθησαν παντελῶς κατεστραμμένα· ὥστε περιῆλθεν εἰς τὴν λυπηρὰν βεβαιότητα ὅτι τὸ ἔδαφος τοῦ ἀρχαίου θεάτρου δὲν ὑπῆρχε πλέον, καὶ τὸσφ μᾶλλον ἐγκατέλιπε τὰς πραιτέρω ἐργασίας, καθ' ὅσον αὐταί, τοῦλάχιστον ἀμφιβόλου οὔσαι ἀποτελέσματος, ὡς ἐκ τῶν προηγουμένων, θ' ἀπῆλθον καὶ δαπάναις ἀνωτέρας τῶν τότε δυνάμεων τῆς ἑταιρίας, ἀν ἐγίνοντο εἰς μείζον βάθος. Πρὸ δύο ἐτῶν ὅμως αὖθις ἡ ἑταιρεία ἔστρεψε τὴν προσοχὴν αὐτῆς πρὸς τὸ θεᾶτρον, καὶ ἀνέσκαψε καὶ ἐκάθηρε τὰ ἀνώτατα αὐτοῦ ἐν τῷ βράχῳ λελαξευμένα ἐδώλια. Πρὸς κύρωσιν τούτων, ἀντιγράφω ἐνταῦθα ἀποσπάσματα τῶν πρακτικῶν τῶν ἐτῶν 1838, 1840 καὶ 1841.

α) «Κάτω τῆς Ἀκροπόλεως, πρὸς τὸ μεσημβρινὸν αὐτῆς μέρος, κεῖται τοῦ Βάκχου τὸ θεᾶτρον. Ἐκεῖθεν ἀνέβρθε ποτε ἐναρμόνιον ποιήσεως νᾶμα, γοητεῦον μὲν τὴν τότε γνωστὴν οἰκουμένην, ἐμπνεύσαν δὲ δι' ὄλων τῶν αἰώνων, καὶ ἐμπνέον μέχρι τῆς σήμερον πᾶσαν ψυχὴν ἀξίαν νὰ ἐμπνευσθῇ. Ἐκεῖ ἐνηγάλλετο ἡ Μούσα τοῦ Αἰσχύλου, τοῦ Σοφοκλέους, καὶ τοῦ περιπαθοῦς Εὐριπίδου, καὶ ἐκεῖθεν ὁ δριμύς Ἀριστοφάνης ἐδάμαζε καὶ ἐχαλιναγώγει τὸν ἀκάθεκτον δῆμον τῶν Ἀθηναίων, ὡς θαβραλέος ἵππευς ἵππον ἄγριον. Τὸ θεᾶτρον τοῦτο, τὸν κλασικὸν τοῦτον τῆς μεγαλοφυΐας ναὸν, ἐφ' οὗ σήμερον ὁ ἀγροτικὸς βοῦς σύρει ἀκαταζήτητως τὸ ἄροτρον, ἀπεφάσισεν ἡ ἔφορεία ν' ἀνασκάψῃ καὶ ν' ἀποδώσῃ ἐν ὀνόματι τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας εἰς τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν γενεῶν, καὶ εἰς τοῦ κόσμου τὸν σεβασμὸν. Αἱ ἐργασίαι ἀναβλήθεισαι ἐπὶ τι δι' ἑλλειψιν χρηματικῶν μέσων, ἀνετέθησαν εἰς τὸν Κύριον ἔφορον τοῦ κεντρικοῦ Μουσείου, ἀπὸ τοῦ ὁποῖου τὸν περὶ τὰ καλὰ φιλόπατριν ζῆλον ἀπεκδέχεται ἡ ἑταιρεία τὴν ταχεῖαν αὐτῶν ἐκπεραιώσιν.» (Ἔτος 1838, σελ. 34.)

β) «Ἡ ἔφορεία, ὡς ἀνηγγέλθη εἰς τὴν προπαρελθούσαν συνεδρίαν, ἐπεχειρήσθη τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ περιδόξου ναοῦ τῆς ἀνθρωπίνης εὐφυΐας, τοῦ θεάτρου τοῦ Βάκχου. Ἀλλὰ μετὰ μικρὰν πρόοδον εἰς τὰς ἐργασίας τῆς ἠναγκάσθη ἐξ αἰτίαις ἰδιωτικῶν ἀπαιτήσεων ἐπὶ τοῦ ἐδάφους αὐτοῦ, καὶ τινῶν ἄλλων δυσκολιῶν ἀνεξαρτήτων ἀπὸ τὴν θέλησίν τῆς, νὰ τὰς ἀναβάλῃ εἰς ἀόριστον μέλλον. Ἀλλὰ τὸ ἔδαφος τοῦτο, τὸ εἰς τὴν ἱστορίαν μόνον ἀνήκον, ὅπου ἐπὶ αἰῶνας ἐκαλλιεργήθησαν οἱ γλυκύτεροι καρποὶ τῶν Μουσῶν, ἠγοράσθη ἤδη ἀπὸ τὸν ἰδιοκτήτην, ὅστις ἐκαλλιέργει ἐπ' αὐτοῦ τὸν ῥωπικὸν σπόρον τῆς Διμήτηρος, καὶ εἰς τὴν ἀνασκαφὴν του δὲν ἀντίκειται οὐδὲν ἐμπόδιον πλέον.» (Ἔτος 1840, σελ. 88.)

γ) «Καὶ εἰς προηγουμένας συνεδριάσεις ἐγένετο ἡ ἴλη λόγος περὶ τῶν προσπαθειῶν τῆς ἑταιρίας ὑπὲρ ἀνα-

σκαφῆς τοῦ θεάτρου τοῦ Βάκχου, ὡς καὶ τῶν προσκομμάτων εἰς ὅσα εἶχε προσκρούσει. Ἰπὸ τὴν τυραννίαν ἦτις τὰ πάντα ταπεινοῖ καὶ σμικρύνει, τὸ στάδιον ἐν ᾧ ἐδολιχοδρόμου αἱ Μούσαι ἐπωλήθη ὡς ἀγρὸς σιτοφόρος, καὶ ἀπῆρτετο νὰ ἐξαγορασθῇ δι' ἀργυρίου τὸ ἀνεκτίμητον τοῦτο ἔδαφος τῆς αἰωνιότητος. Τοῦτο ἔγινεν. Ὁ ἀγρὸς, ὡς καὶ πέρυσιν εἶχον ἀγγεῖλει, ἐξηγοράσθη, καὶ ἡ ἀνασκαφὴ ἤρχισε κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος δαπάνῃ τῆς ἑταιρίας. Ἀλλὰ μετὰ διαφόρους ἀποπειράς, λυπηρὰ βεβαιότης διεδέχθη τὰς παλαιὰς προσδοκίας μας. Ἄς ἐλπίσωμεν ὅτι οἱ δουλικὸι χρόνοι δὲν κατίσχυσαν καὶ τῆς ἑλληνικῆς εὐφυΐας, καὶ ὅτι νέοι πρυτάνεις ποιήσεως θέλουσιν ἀνεγείρει νέους τῆς δραματικῆς θρόνους εἰς τὴν Ἑλλάδα· ἀλλὰ τὸ ἀρχαῖον θεᾶτρον δὲν ὑπάρχει πλέον! Τάφροι βαθέως ἀνορυθεῖσαι πρὸς πολλὰς διευθύνσεις, ἀνεκάλυψαν πανταχοῦ καταστροφὴν, πανταχοῦ τὸν γυμνὸν βράχον μαρτυροῦντα ὅτι ἐξέλιπε μέχρις ἔχρους τὸ μέγα σχολεῖον ἐν ᾧ ἐξηγυγιζετο ὁ λαὸς ὁ ἐξευγενιστὴς τὴν οἰκουμένην. Οἱ σατράπαι κατέστρεψαν τὰ μνημεῖά μας διὰ νὰ οἰκοδομήσωσι φρούρια καὶ ἀνάκτορα· ἔπρεπε νὰ καταστρέψωσι καὶ τὸ ἐθνικὸν φρόνημα τῶν Ἑλλήνων, καὶ αἱ οἰκοδομαὶ των ἤθελον εἶσθαι πάγια.» (Ἔτ. 1841, σελ. 120.)

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 20 Μαΐου 1862.

A. P. ΡΑΓΚΑΒΗΣ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

Βιογραφία τῶν μεγάλων καλλιτεχνῶν τῆς Ἰταλίας, μεταφρασθεῖσα ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ ὑπὸ Γ. Ε. Μαυρογιάννη.

Δύο εἰσὶν αἱ πρώτισται καὶ μᾶλλον ἀναπόφευκτοι ἰδιότητες δοκίμου μεταφραστοῦ· ἡ μὲν νὰ κατέχῃ καλῶς ἀμφοτέρως τὰς γλώσσας, τὴν ἐξ ἧς καὶ τὴν εἰς ἣν μεταφράζει, ἡ δὲ νὰ γνωρίζῃ τὸ ἀντικείμενον περὶ οὗ τὸ μεταφραζόμενον πραγματεύεται. Ὅτι ἀμφότερα ταῦτα τὰ προσόντα κέκτηται εἰς μέγαν βαθμὸν ὁ μεταφραστὴς τοῦ ἀνωτέρω βιβλίου θὰ ἦν περιττὸν νὰ τὸ εἰπῶμεν ἐνταῦθα, ἀν ὁ Κ. Μαυρογιάννης ἦτο κατ' ἀξίαν, καὶ ἀναλόγως τῶν παντοίων πλεονεκτημάτων του γνωστὸς εἰς τὸ πανελλήνιον. Ποιητὴς χαριεστάτα ἔργα παραγωγῶν, ἐν οἷς ἀρκοῦμεθα ἀναφέροντες τὴν ἐν τῷ ποιητικῷ ἀγωνίῳ ἐπαινεθεῖσαν ποτε *Φροσύνην*, καὶ τὸ μικρὸν ἀριστοῦργημα, τὸν *Ναῦτην* τοῦ *Ἰορίου*, δημοσιογράφος εὐφυῆς, εὐφραδῆς,

συνετὸς, μετριοπαθῆς, καὶ ὑπ' ἀδόλου ἐμπνεόμενος πατριωτισμοῦ, ζωγράφος ἐμπειρὸς καὶ φιλόκαλος, κέκτηται ἐπὶ πᾶσι τὸ πρώτιστον γνώρισμα τῆς χρηστότητος καὶ τῆς ἀληθοῦς ἀξίας, τὴν μετριοφροσύνην, διὸ καὶ κατ' ἀξίαν μέχρι τοῦδε δὲν ἐξετιμήθη· διότι ἐν τῇ κοινῶν ἡμῶν ἐκείνος μάλιστα τιμᾶται ὅστις μάλιστα ἐπιδείκνυται, περιφρονεῖται δὲ καὶ παραγνωρίζεται ὅστις δὲν ἀναβῆ εἰς τὰς στέγας, φωνάζων στεντόριον τὸν ἴδιον πανηγυρικόν. Φιλόλογος λοιπὸν καὶ ζωγράφος συνάμα, ὁ Κ. Μαυρογιάννης ἦν παντὸς ἄλλου καταλλήλοτερος ὅπως ἐπιτύχῃ, καὶ ἐπέτυχε πληρέστατα εἰς τὴν μετάφρασιν βιβλίου συγγραφέντος ὑπὸ ἐπισήμων φιλολόγων, καὶ περιέχοντος τὰς βιογραφίας τῶν πρώτων ζωγράφων τῆς Ἰταλίας. Ὁ τίτλος τοῦ βιβλίου ἐπαγγέλλεται πάντας τοὺς καλλιτέχνας, ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ Βενβενούτου Κελλίνη, καὶ κατὰ μέρος τοῦ Μιχ. Ἀγγέλου, πάντες οἱ λοιποὶ περὶ ὧν πραγματεύεται εἰσὶ ζωγράφοι, διότι ἐν Ἰταλίᾳ ἡ ζωγραφικὴ κυρίως ἐκαλλιεργήθη εἰς βαθμὸν ἐξαισίον.

Ἡ χρησιμότης τοῦ βιβλίου τούτου εἶναι περιττὸν νὰ καταδειχθῇ, διότι τίς ἐστὶν ὁ μὴ ἀναγνωρίζων τὴν καλλιτεχνίαν ὡς ἐν τῶν εὐγενεστέρων ἐντροφημάτων τῶν ἐξηγυγισμένων κοινωνιῶν, καὶ ὁ μὴ ἐννοῶν ὅτι, καὶ τοὶ στεροῦμενοι ἡμεῖς εἰσέτι Μουσεῖον, ἀλλὰ καταταττόμενοι μεταξὺ τῶν ἐθνῶν ἅτινα ζῶσιν ἐν τῇ ἀτμοσφαιρᾷ τῆς νέας καλλιτεχνίας, εἶναι ἄτοπον νὰ εὐρισκώμεθα ἐν πληρεστάτῃ ἀγνοίᾳ τῶν ἀριστοῦργημάτων αὐτῆς, καὶ τῶν παραγωγόντων αὐτὰ ἐνδόξων ἀνδρῶν; Τὸ κενὸν τοῦτο παρ' ἡμῶν ἀναπληροῖ ἡ μετάφρασις τοῦ Κ. Μαυρογιάννη, ἣν διὰ τὴν ἀξιολογότητά αὐτῆς συνιστῶμεν εἰς τοὺς ἀναγνώστας. Ἐπλούτισε δ' ὁ μεταφραστὴς τὸ βιβλίον του καὶ διὰ τεσσάρων ἀξιολόγων εἰκόνων τοῦ Κιμαβίου τοῦ Λεονάρδου Βιγκίου, τοῦ Ραφαήλου καὶ τοῦ Τιτιανῶ, ἃς ἐχάραξεν ὁ ἐπιδεξιότατος ζωολογράφος Κ. Σκιαδόπουλος, ἄλλο οὗτος παράδειγμα ὅτι ἡ σιωπῶσα καὶ ἡσυχίαν ἄγουσα ἱκανότης παραγνωρίζεται παρ' ἡμῶν. Ἡ τύχη τοῦ Κ. Σκιαδοπούλου, ἐπειδὴ ἐνέπεσεν εἰς τὸν κάλαμὸν μας, μᾶς φέρει πῶς εἰς τὴν μνήμην τὰ ἱστορούμενα περὶ τινῶν πιθήκων, οἵτινες, τὸν ἀμφορέα ἐπὶ τοῦ ὄμου, ἀπέρχονται εἰς πηγὴν, καὶ ὡς νοημονέστατοι ὑπνέεται πληροῦσιν αὐτὸν ὕδατος, καὶ ἐπανέρχονται ἔπειτα εἰς τὴν οἰκίαν, ὥστε εἶναι χαρὰ νὰ τοὺς βλέπῃς. Ἀλλὰ μόλις φθάντες εἰς τῆς οἰκίας τὴν θύραν, ῥίπτουσι τὸν ἀμφορέα κατὰ γῆς καὶ τὸν θραύουσι, τὴν καταγωγὴν των οὕτως ἀποδεικνύοντες. Καὶ ἡμεῖς ἐπέμψαμεν τὸν Κ. Σκιαδόπουλον εἰς τὴν Εὐρώπην, καὶ ἐξεπαιδεύθη οὕτως, ὥστε καὶ τὰ ἄριστα τῶν Παρισίων ἐργοστάσια θὰ ἐτιμῶν τὰ ἔργα του, καὶ ἔπειτα, μετὰ τόσῃν δαπάνῃν καὶ τοσοῦτους ἀγῶνας ἐπανελθόντα εἰς τὴν Ἑλλάδα,

τὸν προορώμενον ἀνευ ἐργασίας καὶ πόρου, καὶ ὡς λησμονοῦντες ὅτι ἡ ξυλογραφία εἶναι τὸ πρῶτιστον καὶ ἀριστον διδασκτικὸν βοήθημα τοῦ λαοῦ, καὶ ὅτι ἡ ἰδιωτικὴ βιομηχανία δὲν συνήθισεν εἰσέτι νὰ ποιῆται χρῆσιν αὐτῆς.

Ἄλλ' ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ βιβλίον, ἢ μᾶλλον εἰς τὸν μεταφραστὴν, ὅστις ἐν τῷ προομίῳ του, πλὴν τοῦ σκοποῦ τῆς μεταφράσεως ἔν ἀνωτέρω ὑπεδείξα-

τα ἰσχυρῶς συντείνουσιν εἰς ἐξέγερσιν τῆς φιλοτιμίας, ἀλλὰ διότι φρονοῦμεν ὅτι πρὸς εὐδωσίαν καὶ πρόοδον τῆς καλλιτεχνίας, πλὴν τῆς φιλοτιμίας ἀπαιτοῦνται καὶ ἄλλαι τινὲς συνθήκαι, ὧν μέχρι τοῦδε κατὰ μέγα μέρος στερεῖται ἡ Ἑλλάς. Ἡ καλλιτεχνία εἶναι τὸ ἄνθος τῆς κοινωνικῆς εὐημερίας καὶ τῆς βιομηχανικῆς δραστηριότητος, καὶ τότε μόνον θάλλει, ὅταν τὸ στέλεχος εὐρωστῆ, μόνον δὲ τότε καρποφα-

Βερκέλλιος Τυτιανός.

μεν, λέγει ὅτι εἶχε καὶ ἄλλοι, νὰ διεγείρῃ τὴν ἀμύλην εἰς τοὺς ἡμετέρους νέους, τοὺς ἀποδυόμενους εἰς τὸ ἐπιτοροῦν τῆς καλλιτεχνίας στάδιον, θέτωρ ἐπ' ὄψιν αὐτῶν, ὡς ὑψηλὰ παραδείγματα, τὰς βιογραφίας τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, οἵτινες διὰ τοσοῦτων πόρων καὶ μόχθων ἐφθασαν εἰς τὸ καλλιτεχνικὸν ἐκεῖνο σημεῖον, πέραν τοῦ ὁποίου εἶναι ἀδύνατον ἂν θὰ δυνηθῆ ἡ ἀνθρωπότης νὰ προβῆ εἰς τὸ μέλλον.

Τὸν σκοπὸν τοῦτον παρελείψαμεν, ἢ τοῦλάχιστον δὲν κατεδείξαμεν ὡς τὸν πρῶτιστον, οὐχὶ διότι δὲν πιστεύομεν ὅτι τὰ χρῆστὰ καὶ μεγάλα παραδείγμα-

ρεῖ, ὅταν ὑπὸ τοῦ πλοῦτου ἀρδεύηται. Εἰς δὲ χώραν ὡς τὴν Ἑλλάδα, μόλις ἐκ τῶν ἐρειπίων τῆς ἀνακύπτουσιν, δὲν ἀμφιβάλωμεν μὲν ὅτι ὑπὸ τὸν χρυσοῦν αὐτῆς οὐρανὸν καὶ εἰς τὴν διαυγῆ αὐτῆς ἀτμόσφαιραν γεννῶνται ἔτι δυνάμει Πραξιτέλεις καὶ Ἀπελλεῖς· ἀλλ' ὅταν γλίσχρους ἔχωμεν τοὺς πόρους πρὸς ἀνικοδόμησιν καὶ αὐτῶν τῶν καταβρῦντων ἡμῶν τοίχων καὶ τῶν ἀστέγων ἡμῶν οἰκιῶν, πῶς νὰ θέλωμεν νὰ καλύπτωμεν τοὺς τοίχους ἡμῶν δι' εἰκόνας, καὶ τὰς στέγας ἡμῶν διὰ φατνωμάτων; Ἄνευ δὲ τούτων πῶς νὰ ζήσῃ ἡ τέχνη, καὶ τίς ἔσται ἡ κλήσις αὐτῆς;

Ναί, θέλει ἔλθει καὶ αὐτῆς ἡ ἡμέρα, καὶ πᾶσα πρόοδος τυχὸν γινομένη ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἡμῶν μᾶς πλησιάζει αὐτῆς ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον· ἀλλὰ δὲν δυνάμεθα τεχνητῶς νὰ ἐπισπεύσωμεν αὐτῆς τὴν ἀνατολήν· Ἀρκεῖ δ' ὀρθῶς νὰ διευθύνωμεν τὰ πρῶτα αὐτῆς δοκίμια, ὥστε ὅταν φθάσῃ ἡ ὥρα γενναίωτερον εἰς αὐτὴν νὰ ἐπιδοθῶμεν, νὰ μὴ εὐρεθῶμεν ὄλιως νηπιᾶζοντες καὶ ἀπαρασκευάστοι.

Ἀλλὰ τίς εἶναι αὕτη ἡ διεύθυνσις ἣν ἐφετὸν εἶναι ἀπὸ τοῦδε νὰ δώσωμεν εἰς τὰς πρῶτας ἀποπειράς τῆς τέχνης, καὶ μετὰ ταῦτα εἰς τὴν ὀριστικὴν πορείαν αὐτῆς; Ἴδου τί περὶ τούτου πρεσβεύει ὁ μεταφραστῆς·

« Ὁ διασωθεὶς βυζαντινὸς τύπος, περιβαλλόμενος θρησκευτικὴν τινὰ καὶ ἀρχαίαν ἰσότητα, διέστρεψεν ἐξ ὀλοκλήρου τὸ καλλιτεχνικὸν τοῦ Ἑλληνοῦ αἰσθημα, καὶ ἤδη μεγάλως παρεμποδίζει τὴν παρ' ἡμῖν ἀνάπτυξιν τῆς ἀληθοῦς τέχνης. Τοῦτο λέγομεν λαλοῦντες περὶ γραφικῆς, διότι καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν γλυπτικὴν καὶ λοιπὰς πλαστικὰς τέχνας, οὐδεμίαν ἐλπίδα ἔχομεν περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι ἀναπτύξεώς των. Ἡ γλυπτικὴ, ἡ τέχνη αὕτη τοῦ Φειδίου καὶ Πραξιτέλους, ἡ τοσαῦτα ἀριστουργήματα παραγαγούσα εἰς τὸν κόσμον κατὰ τοὺς ὡραίους ἐκείνους χρόνους, κατεδικάσθη ὑπὸ τῶν ἀμειλίκτων ἐχθρῶν τοῦ πολυθεϊσμοῦ, καὶ ἀπεβλήθη τοῦ ναοῦ ὑπὸ τῶν σφόδρα ζηλωτῶν χριστιανῶν. Εὐτυχῶς οἱ μανιακοὶ ἐκεῖνοι καὶ ἀπειρόκαλοι εἰκονοκλάται δὲν κατώρθωσαν καὶ τὴν τῆς γραφικῆς ἔξωσιν, καὶ οὕτως ἀφέθη τοῦλάχιστον εἰς τὴν τέχνην τοῦ Ἀπελλοῦς ἐλευθέρᾳ μικρά τις γωνία ἐντὸς τῆς ἐλληνικῆς ἐκκλησίας. Ἀλλ' ἡ χριστιανικὴ θρησκεία εὖρε τὴν γραφικὴν εἰς τὴν μεγίστην αὐτῆς κατάπτωσιν, καὶ ἴσως διὰ τοῦτο συγκατετέθη νὰ τὴν παραλάβῃ ὑπὲρ τῆς τῶν διανοημάτων τῆς ἀποβλέψασα δὲ ἡ ζηλότυπος αὕτη δέσποινα εἰς τὸ ἰσχνὸν καὶ ξηρὸν καὶ ἄχρουν τῶν ἔργων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἐσυγχώρησεν εἰς αὐτὴν νὰ ζῆ πενιχρὸν ὄλιως βίον. Ἦδη, μετὰ τοσοῦτων αἰώνων παρέλευσιν, διατελοῦμεν εἰς τὴν αὐτὴν σχεδὸν κατάστασιν, καὶ μὰ τὴν ἀλήθειαν, ἀπαιτεῖται γίγας τις ἴσος τῷ Ραφαήλῳ, ὅστις νὰ ἐπαναφέρῃ τὰς περὶ τέχνης ἰδέας μας εἰς τι σημεῖον ἀνάλογον τῆς ἡμετέρας φύσεως. Παράδοξον ἀληθῶς πρᾶγμα! Εἰς τὴν γῆν ἐκείνην ὅπου ἄλλοτε ὁ Φειδίας ἐφιλοτέχνησε τὸν Ὀλύμπιον Δία του, ὅπου ὁ Πραξιτέλης ἐδημιούργησε τὴν Κνιδίαν Ἀφροδίτην του, καὶ ὁ Ἀπελλῆς ἐζωγράφησε τὴν ἀναδυομένην τοῦ ἔρωτος μητέρα, σήμερον θαυμάζονται τὰ ἔργα τοῦ Πανσελήνου καὶ ἄλλων ἀφανῶν τοῦ ἀγίου ὄρους ἀγιογράφων! Δὲν ἀναπνεόμεν ἄρα γε τὸν αὐτὸν μὲ ἐκείνους ἀέρα; δὲν ζῶμεν ὑπὸ τὸν αὐτὸν οὐρανόν, δὲν θερμαινόμεθα ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἡλίου, καὶ ἡ ποικιλία τῆς αὐτῆς φύσεως δὲν περικυκλοῖ ἡμᾶς ἀπανταχόθεν; » (σελ. β' γ')

Πρὸς τὴν θεωρίαν ταύτην ὁμολογοῦμεν ὅτι διαφρονοῦμεν ὀλίγον. Ὅτι ὁ Κ. Μαυρογιάννης, ἐμπειροὺς καὶ πεπαιδευμένος ζωγράφος, εὐαρεστεῖται μᾶλλον εἰς τὰς εἰκόνας τοῦ Ραφαήλου ἢ εἰς τὰς τοῦ Πανσελήνου, εἶναι λίαν καταληπτὸν καὶ εὐλογον. Ἀλλὰ προκειμένου περὶ θρησκευτικῶν παραστάσεων, ἡ καλλιτεχνία εἶναι μέσον μόνον καὶ σκοπὸς δευτερεύων, ὁ δὲ πρωτεύων εἶναι ἡ ἀνάτασις τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας, ἡ σχέσις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν, ἡ θρησκεία τέλος, ἡ ὑψίστη καὶ εὐγενεστάτη ἀνάγκη καὶ τὸ ὑπέρτατον συμφέρον τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐπομένον εἶναι ἄρα ὅτι εἰς τὰς παραστάσεις ταύτας ἡ καλλιτεχνία, ἐν ὑπηρετίδος μέρει πρέπει ν' ἀκολουθῆ, ἀδιάφορον ἂν καὶ πρὸς βλάβην τῆς, τῆς θρησκείας τὰς ἀξιώσεις. Ἦστε μελέτης ἄξιον εἶναι ἂν ἡ ἡμετέρα λατρεία πρέπη ὡς ἐκ τῆς φύσεώς της νὰ προτιμᾷ τὰ ἔργα τῆς ἰταλικῆς ἢ τὰ τῆς βυζαντινῆς σχολῆς.

Ἄν ὁ τελικὸς σκοπὸς τῆς κατασκευῆς τῶν ἡμετέρων ἐκκλησιαστικῶν εἰκόνων ἦν ἡ παράστασις τοῦ ὑπερτάτου καλοῦ, τότε οὐδεὶς ἤθελεν ἀμφισβητήσῃ ὅτι ἀπολεσθέντων ἀνεπιστρεπτῆ τῶν ἀριστουργημάτων τοῦ Ἀπελλοῦς καὶ τοῦ Πολυγνώτου, τὴν ἐντέλειαν αὐτοῦ οὐδαμοῦ δυνάμεθα νὰ σπουδάσωμεν μᾶλλον ἢ ἐν τῇ ἰταλικῇ σχολῇ. Ἀλλὰ τὸ ἡμέτερον θρησκευμα δὲν εἶναι οἷον τὸ τῶν προγόνων ἡμῶν. Ἐν ἐκείνῳ οἱ Θεοὶ ἦσαν ἀνθρωπόμορφοι, καὶ εἶχον ἱστορίαν καὶ πάθη ἀνθρώπινα. Τὸ πρόβλημα ἐπομένως τοῦ καλλιτέχνητος ἦν τότε, πλάττων αὐτοὺς, νὰ παριστᾷ ἀνθρώπους ἔχοντας Θεῶν ἑκφρασιν καὶ μορφάς. Ἀλλὰ παρ' ἡμῖν ὁ Θεὸς εἶναι ἄυλος, μορφὴν μὴ ὑποδεδυμένος, οἱ δ' ἄγιοι εἰσὶν ἀνθρώποι, οὐχὶ Θεοὶ, οὐδὲ θεῖου κάλλους ἀξίωσιν ἔχοντες, μόνον δ' ἐπ' ἀρετῇ διαπρέποντες, καὶ ταύτη κυρίως τῇ εὐσεβείᾳ, μητρὶ καὶ κέντρῳ πασῶν τῶν λοιπῶν. Πᾶσαι αἱ πράξεις αὐτῶν, ὡσάκις εἰσὶ γνωστοὶ καὶ διὰ ῥητῶν πράξεων, εἰς τὸν Θεὸν ἀναφέρονται, καὶ ἐκ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπης πηγάζουσιν, ὥστε εἰσὶν ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἠθικοῦ αἰσθηματος ἀντανάκλασις, καὶ διὰ τοῦτο ἀνεπίδεκτοι ποικίλης καλλιτεχνικῆς διαπλάσεως. Σχεδὸν δὲ τὰ αὐτὰ δύνανται νὰ ῥηθῶσι περὶ τῆς τεχνικῆς διαμορφώσεως, οὐ μόνον τῆς Θεοτόκου, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ, ὅστις παρέστη ἐπὶ τῆς γῆς οὐχὶ ὡς Θεός, ἀλλ' ὡς υἱὸς ἀνθρώπου, ὡς ἂν μόνον κατὰ τὴν ἀγιότητα διέφερε τῶν ἄλλων ἀνθρώπων.

Κατὰ ταῦτα λοιπὸν ἡ ἐκκλησία ἡμῶν καθ' ἑαυτὴν, καὶ ὡς ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν ἰδεῶν αἰτινες εἰσὶν αὐτῇ ἰδία, οὐδόλως ἐπαγγέλλεται ὅτι ἀποκρούει τὸ ἄσχημον, ὡς ὠφελεῖ ν' ἀποκρούῃ αὐτὸ ἢ πολυθεῖα, ὡς, ἐνεκα τῆς φύσεως αὐτῆς ἀποκρούει αὐτὸ ἢ καλλιτεχνία. Ἡ παράστασις ἐξόχου ἀνθρωπίνης καλλονῆς ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἴσως μάλιστα καὶ νὰ συνταράττῃ κατὰ τι τὴν ἐκτενῆ θρησκευτικὴν εὐλάβειαν,

καὶ τὴν ἀπὸ τῶν γητῶν πρὸς τὰς ὄλως ἀόλους θεωρίας ἐντελῆ ἀφαίρεσιν τῆς ψυχῆς. Τὸ ἀρχαῖον καλλιτέχνημα ἀπέβλεπεν εἰς τὸ νὰ ὑψώσῃ τὴν διάνοιαν καὶ τὴν αἴσθησιν διὰ τοῦ ὑπερτάτου γητῆρος κάλλους εἰς τὴν πηγὴν πάσης καλλονῆς, τὴν θεότητα, ἐν ᾗ ἡ εἰκὼν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐκκλησίᾳ εἶναι ἀπλὴ νύξις, σχεδὸν ἀπλοῦν σύμβολον, ἀναπολοῦν εἰς τὴν μνήμην τὰς ἀρετὰς τοῦ ἁγίου, οὗ φέρει τὸ ὄνομα.

Λέγοντες ὅμως ὅτι ὁ ἅγιος ἐδύνατο νὰ εἶναι καὶ ἄσχημος, δὲν δῖσχυρίζομεθα διὰ τοῦτο ὅτι ἡ εἰκὼν τοῦ πρέπει ἀρετικῶς νὰ εἶναι τοιαύτη ἄλλὰ συγχρόνως οὐδὲ τὴν γνώμην τοῦ Κ. Μαυρογιάννη ἐντελῶς παραδεχόμεθα, καταδικάζοντες τὴν Βυζαντινὴν ζωγραφικὴν ὡς παντάπασι ἀνεπίδεκτον κάλλους, καὶ δεσμεύουσιν εἰς ἀόρητους πέδας πᾶσαν τῆς τέχνης ἀνάπτυξιν. Ἄν δὲν ἀπατώμεθα, ὑπάρχουσιν ἐν τῷ ἁγίῳ ὄρει εἰκόνες μὴ στερούμεναι καλλονῆς, ἀλλὰ καλλονῆς σοβαρᾶς καὶ ἀξιοπρεποῦς, καὶ τοιαύτης, ὥστε οὐδὲν αἴσθημα ὕλικῆς ἀρεσκείας διεγείρει ἐκ τοιούτων προτύπων ἐμπνευσθέντες, διεμόρφωσαν, ὡς νομίζομεν, τὸ πρῶτον τὴν γραφίδα αὐτῶν ὁ Κιμαβύης καὶ Γιωτοῦ, καὶ ὁ ῥυθμὸς αὐτῶν ἔχει περίπου πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἡμῶν ζωγραφικὴν, ὡς ὁ τοῦ Φειδίου, ὁ αὐστηρὸς ἐκεῖνος καὶ ὑψηλὸς, εἶχε πρὸς τὴν γλυπτικὴν τῶν ἀρχαίων. Ἡ βυζαντινὴ γραφικὴ ἐστερεώθη τῷ ὄντι εἰς τύπον ἄλλ' ὁ τύπος, καλῶς ἐννοούμενος, δὲν δεσμεύει ἀναγκαίως, ἀλλ' ὀδηγεῖ, καὶ τὴν ἐξαχρεῖωσιν τῆς παρ' ἡμῖν τέχνης πρέπει ἴσως δικαιότερον ν' ἀποδώσωμεν εἰς τὰς δυσμενεστάτας περιστάσεις ὑφ' ἃς ἐπ' αἰῶνας ἀσκειται, καὶ ἐφ' ὧν οὐδ' ἐμπειρία ἐδύνατο νὰ προσκτηθῇ, οὐδὲ μεγαλοφυΐα ν' ἀναπτυχθῇ.

Ἀλλὰ καὶ ἂν ὑποθεθῇ ὅτι τὸ σοβαρὸν καὶ ἐπίσημον τοῦ βυζαντινοῦ ῥυθμοῦ ἐμποδίζει τῆς τέχνης τὴν πρόοδον, δὲν ἔπεται ὅτι ἡ ἐκκλησία πρέπει νὰ ἀρνηθῇ τὸν χαρακτήρα τοῦτον, τόσῳ σύμφωνον πρὸς τὸν χαρακτήρα αὐτῆς, ὡς δὲν μᾶς ἐπέρχεται νὰ εἰσαγάγωμεν καὶ τ' ἀγάλματα εἰς τὰς ἐκκλησίας ἡμῶν ἐκ προνοίας ὑπὲρ τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἀγαλματοποιίας. Ἀληθῶς ἡ θρησκεία εἶναι μία τῶν πρωτίστων τροφῶν τῆς τέχνης, καὶ ἐκεῖ ὅπου ἀποκρούει τὰ καλλιτεχνήματα, ὡς παρὰ τοῖς διχμηρυροῦμένοις, ἢ ὅπου περιορίζει αὐτὰ κατ' εἶδος καὶ κατὰ τύπον ὡς παρ' ἡμῖν, ἐκεῖ, πρέπει νὰ τ' ὁμολογήσωμεν, ἡ τέχνη χωλαίνει, καὶ ἰσχνὴν τροφὴν λαμβάνει ἐκ τῶν ἐξωτερικῶν ἀφορμῶν ἀναπτύξεως. Πρέπει νὰ τ' ὁμολογήσωμεν, ἀλλὰ δὲν δυνάμεθα καὶ νὰ τὸ διορθώσωμεν, διότι ὡς εἵπομεν, ἡ ἐκκλησία δὲν εἶναι ὑπηρετὶς τῆς τέχνης, ἀλλὰ τ' ἀνάπαλιν, οὐδ' ὅπως ἀποκτηθῶμεν αὐτῆς Πραξιτέλει· καὶ Ἄπελλεῖ, θέλομεν προτρέψει ποτὲ τὰ ἔθνη ν' ἀνταλλάξωσι τὸν χριστιανισμόν ἀντὶ τῆς πολυθείας.

Οὐχ ἤττον ὅμως πρέπει νὰ εὐελπιζώμεθα ὅτι ὅταν ἡ εἰρήνη καὶ ἡ εὐνομία φέρωσι βαθμηδὸν τὸν

πλοῦτον, τὴν πλήρη διανοητικὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν πρὸς τὰ καλὰ τὰσιν καὶ παρ' ἡμῖν, ἐν μὲν τῇ ἐκκλησίᾳ ὁ βυζαντινὸς ῥυθμὸς θέλει πάλιν παραγάγει ἔργα ἀξιόλογα διὰ τὸ εὐγενὲς καὶ ἀξιοπρεπὲς αὐτῶν κάλλος, ἐκτὸς δὲ τῆς ἐκκλησίας θέλει ἐπικρατήσῃ ῥυθμὸς ἀνετώτερος, πηγάζων καὶ ἐκ τῶν ἀριστουργημάτων τῶν νέων καλλιτεχνῶν, ἅτινα, πληροῦντα τὰ εὐρωπαϊκὰ μουσεῖα, πρέπει νὰ εἶναι τ' ἀντικείμενα ἀδιελείπτου σπουδῆς παντὸς εἰς τὴν τέχνην ἐπιδιδόμενου, προσέτι ὅμως καὶ ἐκ τῶν γραμμῶν ἐκείνων τοῦ ἀμιμήτου κάλλους, ἃς παριστῶσι τὰ καθ' ἑκάστην ὑπὸ τὸ ἔδαφος ἡμῶν ἀνευρισκόμενα συντρίμματτα τῶν ἀρχαίων τῆς γλυπτικῆς προϊόντων, ὡς τέλος καὶ ἐκ τῶν ὀλίγων σωζομένων τῆς ἀρχαίας ζωγραφικῆς ὑποδειγμάτων, ἅτινα εἰσὶν ἀμυδρὰ μόνον ἀντανανκλάσεις τῶν ἀριστουργημάτων τῶν μεγάλων τῆς ἀρχαιότητος ζωγράφων. Ῥ.

ΔΙΑΦΟΡΑ.

—○○○—

Ἀρέκδοτον ἐπίγραμμα Ἰακ. Ρίζου τοῦ Νερουλοῦ εἰς Ἐξαρχόπουλον.

Μὲ μάτια θεαφοκάπνιστα, μὲ φρύδια σὰν ἀγκάθια,
μ' αὐτιά ὡσάν καλάθια,
Μὲ βαθυτάτους καὶ χωσοὺς, ἀλλὰ κενοὺς, κροτάφους,
ὡσάν Αἰγίνης τάφους,
Μὲ μάγουλα τηγανητὰ, μὲ χεῖλη ρουφηγμένα
πρασινομαυρισμένα,
Μ' Οὐραγγοτάχου μέτωπον, μ' ἀγκυλωτὸ πηγῶνε
μακρὸ ὡς τὸ Ζητοῦνε,
Μὲ μύτη μαντζανοειδῆ, μυιγῶν ἀπέριων χρεῖαν
ἤχων κρυφῶν ἀξίαν,
Μ' ἐπιδερμίδα ἔχουσαν λακέρδας χρώμα σάπιας
καὶ μὲ κεφάλι πάππιας·
Ὁ μέγας Ἐξαρχόπουλος, Αἰγαίου στενοβράχης,
ἐμπνέεται συχναῖς
Ἀπὸ ταῖς τετραπόδαρις τῆς Ἀρακιδίας Μούσας,
τὸν Μάϊον ψαλλούσας·
Ἴδοῦ τον τώρα βεύγεται δυσχωνευσίας στίχων
ὠτοσχιζόντων ἤχων·
Ἀκοῦσέ τον, ἀκοῦσέ τον, ταῖς μύταις πλήν ρουμπῶσας,
καὶ πέντε μούντζαις δόστε.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ.

—○○○—

Φιλ. 294 σ. 52 ς. ἀ. ς. 15 ἀντὶ ἀμαξῶν ἀνάγ. τραπεζῶν
» 292 » 87 » » 3 » συνηχῶνται συνηχῶσας
» 293 » 98 » » 5 » ἡ ἀνωτέρα » ἀνωτέρα
» » 114 » » 22 » συνηθέστα- » οὐσιωδέ-
» » » » » 32 » τὸν » στατον
» » » » » 47 » ὀ' ἀνεζητῶ- » ὀ' ἀνεζητ-
» » » 116 » » ἀλλοτε » τοῦμεν
» » » » » ἀλλοτε » ἀλλοτε